

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Příčiny umístování dětí do ústavní péče z pohledu jejich rodičů

Causes for placement of children into substitute care
from their parents' point of view

Hana Reitzová

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika

2018

Odevzdáním této diplomové práce na téma „Příčiny umístování dětí do ústavní péče pohledem jejich rodičů“ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. července 2018

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce Doc. PaedDr. Evě Šotolové, Ph.D. za její cenné odborné připomínky, rady, pedagogické a metodické vedení při tvorbě této práce.

Zároveň děkuji své rodině za toleranci, lásku a podporu.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce si klade za cíl zjistit názory rodičů dětí umístěných v náhradní péči na příčiny odnětí dětí z jejich péče a umístění dětí do ústavní péče. V úvodu teoretické části je zmíněna historie péče o děti osiřelé nebo odložené a historie vývoje teorie citové vazby. V další části je věnována pozornost vývojové psychologii s ohledem na city a faktory formující fyzický, ale zejména psychický vývoj dítěte. S touto problematikou úzce souvisí teorie citového pouta a pojem psychické deprivace, které jsou popsány v dalších částech práce. S ohledem na zvolenou problematiku následující díl pojednává o zásadních zákonných úpravách, zejména zákon č. 359/ 1999 Sb. o činnosti Orgánů sociálně-právní ochrany dětí ve znění pozdějších předpisů, dále zákon č. 109/2002 Sb. ve znění pozdějších předpisů o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a další související zákony. V úvodu praktické části jsou pojednány důležité aspekty kvalitativního výzkumu. Praktická část je orientována na samotné rozhovory s rodiči a každý rozhovor je průběžně zpracován formou narativní rekonstrukce. Středem zájmu při zpracování této práce byli právě tito rodiče, jejich dětství, dospívání a názory na rodinnou výchovu, ale zejména důvody odnětí jejich dětí z rodičovské péče.

KLÍČOVÁ SLOVA

Historie náhradní péče, citové pouto, psychická deprivace, Orgán sociálně-právní ochrany dětí, ústavní výchova, kvalitativní výzkum, narativní rekonstrukce

ABSTRACT

This thesis puts a goal to find out opinions of parents of children placed into institutional care. We are interested in reasons for withdrawal of children from their care and for placement of children to institutional care or into foster care. In the introduction of the theoretical part there is mentioned history of care for orphaned or deferred children and history of development of theory of attachment. In the next part there is paid attention to developmental psychology with respect to emotions and factors shaping physical and especially psychical child's development. The theory of attachment and psychic deprivation is closely related with this issue and they are described in the next parts of this thesis. With respect to chosen issue the next part discusses the essential statutory regulations, especially Act No. 359/ 1999 Coll. as amended about activity of the authority child protection, then Act No. 109/2002 Coll. as amended about the performance of institutional education or protection education and other related acts. In the introduction of the practical part there are analyzed important aspects of the quality research. The practical part itself is oriented to performed interviews with parents and each of them is continuously processed in form of narrative reconstruction. The center of interest during processing of this thesis were just these parents, their childhood, adolescence and opinions on family care and education but especially reasons to withdrawal their children from parental care.

KEYWORDS

History of replacement care, attachment, psychic deprivation, authority child protection, institutional education, quality research, narrative reconstruction

Obsah

Úvod	9
1 Z historie péče o opuštěné a osiřelé děti	10
1.1 Historické fáze vývoje péče o opuštěné a osiřelé děti	10
1.2 Vývoj ústavní péče v našich zemích	13
2 Matky, které se vzdávají svého dítěte	15
3 Historický přehled teorie vztahové vazby	17
3.1 John Bowlby	17
3.2 Bowlbyho následovníci	18
3.3 Melanie Kleinová	19
4 Základy psychického vývoje	20
5 Kritéria dětského citového vývoje	22
5.1 City a jejich prožívání	22
5.2 Činitelé ovlivňující prožívání emocí	23
6 Attachment	25
6.1 Pojem attachmentu	25
6.2 Podmínky nutné pro vytvoření dobrého citového pouta	26
6.3 Vznik vazby od početí do konce prvního roku	26
6.4 Stres – činitel ovlivňující vývoj mozku a vznik citového pouta	27
6.5 Jak pomoci dětem s nenaplněnou potřebou vazby	28
7 Psychická deprivace v dětství	30
7.1 Vývoj a význam koncepcí psychické deprivace	30
7.2 Terminologie a pojmové vymezení citové deprivace	33
7.3 Izolace a separace	34
7.4 Vývoj dětí v ústavních podmínkách	35
7.5 Typy deprivované osobnosti ústavního dítěte	38
7.6 Prognóza deprivčních poruch	39
8 Aktuální zákonné úpravy pro ochranu práv a svobod dětí	41
8.1 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů - struktura státních orgánů	41
8.2 Hlediska práce Orgánů sociálně-právní ochrany dětí	41

8.3 Činnost Orgánů sociálně-právní ochrany dětí	42
8.4 Zákon č. 109/2002 SB. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů	46
9 Kvalitativní výzkum	48
9.1 Cíl práce a výzkumné otázky	48
9.2 Metody získávání kvalitativních dat	50
9.3 Výběr výzkumného souboru	52
9.4 Etická pravidla psychologického výzkumu aplikovaná do výzkumné práce	53
9.5 Zpracování kvalitativních dat	54
9.6 Metoda narativní rekonstrukce	55
9.7 Analýza kvalitativních dat	56
9.8 Výzkumná validita a metody její kontroly	57
10 Rozhovory	58
10.1 Rozhovor číslo 1 a narativní rekonstrukce rozhovoru	58
10.2 Rozhovor číslo 2 a narativní rekonstrukce rozhovoru	61
10.3 Rozhovor číslo 3 a narativní rekonstrukce rozhovoru	65
10.4 Rozhovor číslo 4 a narativní rekonstrukce rozhovoru	68
10.5 Rozhovor číslo 5 a narativní rekonstrukce rozhovoru	70
10.6 Rozhovor číslo 6 a narativní rekonstrukce rozhovoru	72
10.7 Rozhovor číslo 7 a narativní rekonstrukce rozhovoru	76
10.8 Rozhovor číslo 8 a narativní rekonstrukce rozhovoru	81
10.9 Rozhovor číslo 9 a narativní rekonstrukce rozhovoru	85
10.10 Rozhovor číslo 10 a narativní rekonstrukce rozhovoru	88
11 Shrnutí rozhovorů	97
12 Zodpovězení výzkumných otázek	103
Závěr	106
Seznam použitých informačních zdrojů	107

Úvod

Cílem této práce je zjistit názory rodičů na příčiny umístění jejich dětí do náhradní péče. Pracovala jsem dva roky jako vychovatelka v dětském domově, kde žijí děti ve věku od tří do dvaceti let. Zejména v okamžicích, kdy jsem pracovala s mladšími dětmi, zajímalo mne, zda jejich rodiče vědí, o co přicházejí, když se svými dětmi nejsou. Nevidí je vyrůstat, učit se základním dovednostem, mluvit, neprožívají s nimi jejich radosti ani starosti. Zároveň jsem v každodenní praxi viděla, co pobyt v ústavním zařízení způsobuje jejich dětem. Někteří rodiče se svými dětmi být nemohou, často jsou ve výkonu trestu odnětí svobody. Někteří žijí v takových podmínkách, kde jejich děti nemohou být s nimi. Ale jsou i rodiče, kteří už si vybudovali určité zázemí, přesto trvalou péči o své děti odmítají. Někteří z nich s nimi tráví prázdniny a některé volné víkendy, ale jsou i tací, kteří své děti nevidí vůbec nebo velmi zřídka. Proto mne zajímalo, jak se s touto otázkou vyrovnávají oni. Zároveň jsem chtěla zjistit, jaké bylo jejich dětství a dospívání, zda vyrostli ve spořádaných poměrech, jak na svůj dosavadní život oni sami nahlíží. Pro tuto práci jsem zvolila formu polootevřených rozhovorů, které byly následně vyhodnoceny formou narativní rekonstrukce.

1 Z historie péče o opuštěné a osiřelé děti

Od začátků historického vývoje lidské rasy proti sobě stály dvě protichůdné tendence, co se týče vztahu k dětem.

Na podkladech mýtů, pohádek, pověstí můžeme konstatovat, že na jednu stranu byli a jsou lidé schopni vychovat nejen své dítě, ale také přijmout a stejným způsobem přilnout i k cizímu dítěti. V tomto případě nejde pouze o ženy, ale jsou toho schopni i muži. Vysvětlení, proč toho je člověk schopen, se různí. Od pocitu nutnosti přežití „ohroženého druhu“ až po jiná. Postupem času se tento ochranný postoj institucionalizoval.

Na druhé straně na stejném podkladě vidíme i opačný přístup k dětem. Zbavování se jich jakožto nepohodlné přítěže, nechtěného „hladového krku“, ale i ze msty, žárlivosti i jako regulace porodnosti. (Matějček a kol., 1999)

1.1 Historické fáze vývoje péče o opuštěné a osiřelé děti

První známá forma zákonné úpravy osvojení je z doby republiky ve starém Římě. Podle tohoto zákona platí, že vztah mezi „osvojencem a jeho osvojitelem je podobný vztahu mezi vlastním dítětem a jeho rodiči“ (Matějček a kol., 1999, s. 17), latinsky „*adoptio naturam imitatur*“. Podle tohoto zákona (stejně jako podle jiných zákonů starověkého antického světa) byly mnohem později formulovány zákony a právní podmínky osvojení dětí téměř v celé Evropě.

První fáze – období starověkého Říma

Vývoj adopce sleduje postupnou humanizaci evropské společnosti. Lze jej rozdělit do několika fází. V první fázi, v období starověkého Říma, jde v těchto případech většinou o zajištění kontinuity rodového jména a majetku.

Druhá fáze - středověk

Nástupem středověku postupně nastupuje přesvědčení lidí o nutnosti milosrdenství ke svým bližním. Jedná se však o dlouhý proces trvající celá staletí. Nezaniká ani

praktický důvod adopce, praktikovaný v dobách starého Říma, kdy bohatí lidé hledají pokračovatele jejich rodu a dědice majetku. A ani důvody zjištěné nejsou vedlejší. Pro chudé lidi se jedná o levnou pracovní sílu. Přes některé snahy o zlepšení života těchto dětí se však většinou jednalo o žalostné osudy. Děti byly často zneužívány, vedeny ke krádežím, mrzačeny za účelem lepšího výdělku při žebrotě, měly nejnižší společenský status, a jak dospívaly, dávaly se samy většinou na zločineckou dráhu. (Matějček a kol., 1999)

Třetí fáze – doba osvícenství

Fází třetí bychom mohli nazvat dobu osvícenství. Zřizování nalezinců a péče o tyto děti je vedena racionalitou ve filozofii, ekonomice, ale také v sociální politice v evropských zemích. Nastávají celosvětové politické a filozofické změny. Ve Francii proběhla Velká francouzská revoluce, v USA je vyhlášena demokratická ústava a začíná se hovořit o lidských právech. Na těchto podkladech se začínají namísto nalezinců budovat sirotčince, kde už se, na základě myšlenek např. Rousseaua a Pestalozziho, nejen děti zachraňují, ale též vychovávají a vzdělávají. Často k tomu vedou zcela praktické důvody. Aby z dítěte vyrostl člověk, který bude společnosti k užitku. (Vodák, 1967 in Matějček a kol., 1999)

Úmrtnost dětí v nalezincích byla obrovská. Podle Pfeifferovy tabulky (1877) se úmrtnost pohybovala mezi 60 – 80 %. V Praze se jednalo o 70 %. Na vině byly často infekční nemoci, nedostatečná hygiena, ale také psychické strádání. Také příliv dětí do nalezinců byl ohromný. Ve 20. letech 19. století se ve velkých evropských městech pohyboval na úrovni 20 % na 100 porodů. (Vodák, 1967 in Matějček a kol., 1999)

Pokud bylo dítě zdravé, zůstávalo s matkou v nalezinci 8 dní a pak bylo předáno kojné a pěstounce v jednom. Pokud si z nalezince vzala dítě pěstounka, bývala to většinou chudá žena, s několika svými dětmi a platem pěstounky se snažila si přivydělat. Do péče pěstounky přecházelo dítě nejdříve osmý den po narození. Plat pěstounky měl sestupnou tendenci. V prvním roce dítěte dostávala 6 zlatých, ve druhém 4 zlaté a po třetím roce do šesti let věku dítěte pouze 3 zlaté měsíčně. Tento měsíční příspěvek

si mohla vyzvednout v pokladně nalezince až poté, co místní farář písemně potvrdil, že dítě ještě žije. Z nalezince dostávalo dítě pouze velmi skrovné vybavení a na pěstounce potom bylo, aby dítě šatila. Pěstounka měla být zdravá, musela absolvovat lékařskou prohlídku. Úřady dále požadovaly její bezúhonnou pověst, na kterou musela předložit osvědčení a měla být „poněkud majetná“. (Matějček a kol., 1999)

Provozovatelé nalezince se snažili každé z dětí co nejdříve umístit do rodiny, buď jako formu osvojení, nebo jako placenou pěstounskou péči. Jednalo se o záchranu životů těchto dětí. Tehdy zachraňovali dítě před ústavem a fyzickým strádáním až smrtí. Dnešní ústavní péče již neohrožuje děti na životech, ale neumí si poradit s psychickou deprivací. (Matějček a kol., 1999)

Čtvrtá fáze - romantismus

S příchodem romantismu byl i osud nemanželského dítěte v literatuře a nejen v ní zahalen nádechem tajemství, dobrodružství. V rámci lidové tvořivosti a na podkladě životních zkušenosti vznikají báchorky a povídky o zlých macechách a otčímec. Mateřská láska je zde popisována jako „svatá“. Všechny tyto spisy a projevy burcují k pomoci opuštěným dětem a trpícím matkám. Tou dobou bylo mnoho „volných“ dětí v nalezincích a málo zájemců o ně. Situace byla ještě komplikovanější skutečností, že pěstouni měli dítě po šestém roce jeho věku vrátit zpět do nalezince. Často to pro svou chudobu museli skutečně udělat, ale část z nich přijala raději dítě za vlastní. (Matějček a kol., 1999)

Po každé velké válce je zvýšený příliv sirotků do nalezinců. Období po I. světové válce nazývá P. Vodák čtvrtou fází své historie adopce. Začátkem 20. století se výchova dětí orientuje na jejich potřeby, začínají na ní mít vliv i vědy jako je pedagogika a psychologie, potřebami dětí se zabývá i legislativa a děti a jejich ochrana se stávají centrem dění.

Pátá fáze – kolektivní výchova po II. světové válce

Pátou fází vývoje je podle P. Vodáka (1967) období po II. světové válce, kdy hraje prim výchova kolektivní, rodina jako výchovná jednotka je potlačována. S těmito tendencemi je v souladu i preference ústavní výchovy opuštěných nebo osiřelých dětí nad péčí pěstounskou a adopcí.

1.2 Vývoj ústavní péče v našich zemích

Počátky vývoje péče o děti v našich zemích zpočátku víceméně zrcadlí vývoj v ostatních částech Evropy. Od zákonných zákazů zabíjení dětí ve starověku, přes církevní postoj dovolávající se milosrdenství k těmto dětem v období po prvních církevních koncilech, kdy bylo možné nechtěné děti odložit do zvláštních nádob v kostelích. Prvního útulek pro opuštěné děti byl zřízen v Cařihradě zřejmě již v r. 335 a první nalezinec v Miláně v r. 787. V mnoha klášterech byla instalována tzv. torna, kam bylo možno odložit nechtěné dítě. Někdy byla tato zařízení zneužívána i rodiči, kteří byli schopni se o své narozené dítě postarat, ale z různých důvodů přistupovali k tomuto řešení. Poslední torino bylo zrušeno v r. 1906 v Toledu.

Při středověkých klášterech byly zřizovány dobročinné ústavy, které původně pečovaly o jakékoliv potřebné osoby, nejen o osiřelé či nechtěné děti. Po reformaci se postupně vyčleňovaly samostatné nalezince, sirotčince a dětské ústavy.

Pražský nalezinec, založený r. 1789, měl být jen přechodným útlukem pro děti před jejich umístěním do pěstounské péče. Tento trend byl zapříčiněn nejen neutěšenou zdravotní situací a vysokou úmrtností dětí v ústavech, ale také novými myšlenkovými proudy ve výchově, podněcenými zejména zásluhou J. J. Rousseaua.

V Praze se nalezinec nacházel v ulici Ke Karlovu a přijímali zde kolem 3000 dětí ročně. Plnil tehdy i funkci záchytného dětského domova, protože zde přijímali děti narozené v zemské porodnici, v dalších nemocnicích, v trestnicích atd. V zemské porodnici rodily povětšinou pouze nemanželské, velmi chudé ženy. *„V pražské porodnici narodí se průměrem 3000 dětí ročně, počet dítek z dřívějších ročníků, jež jsou v ošetřování,*

obnáší 2500 – 3000. A ze všech těchto dětí zemře jich ročně průměrem 2500 – 2700. (Vojtěch Franc, 1884 in Matějček a kol., 1999) Smutným faktem rovněž je, že necelých 15 % dětí se dožilo věku 10 let.

I nadále byl v našich zemích až do padesátých let dvacátého století vývoj podobný tomu evropskému. V období před II. světovou válkou byly dětské domovy zakládány a spravovány kromě úřady okresní péče o děti a mládež také různými charitativními a církevními organizacemi. Tato různorodost zaručovala variabilitu péče o děti. Domovy té doby byly spíše malé, s víceméně rodinným charakterem a smíšenými skupinami dětí co do pohlaví a věku. (Langmeier, Matějček, 2014)

V období padesátých let dvacátého století, kdy se v ostatních částech Evropy a v USA přistupuje spíše k zavádění malých dětských domovů rodinného typu, důraz při výchově je kladen na výchovu dětí v rodinách, ať už pěstounských nebo adoptivních, dochází u nás k trendu právě opačnému. Organizačně přebírá veškerou aktivitu stát, ruší se malé ústavy a zakládají se velké, věkově odstupňované. Provoz zařízení, metodika a vedení personálu je celkově v rukou státních úředníků. Pěstounská péče byla zrušena, ale adopce omezena nebyla. (Langmeier, Matějček, 2014)

I ve sdělovacích prostředcích se ústavnímu stylu péče věnovala taková podpora, že docházelo k tomu, že rodiče dobrovolně svěřovali své děti do péče kojeneckých ústavů, protože například šetřili finance a své rozhodnutí vysvětlovali tím, že jejich dítě dostane od školeného personálu lepší péči. (Langmeier, Matějček, 2014)

Všechny provedené změny vedly k tomu, že pracovníci těchto zařízení museli věnovat zvýšenou pozornost propracování způsobu a metodiky života v ústavech a na samotnou práci s dětmi nezbyvalo příliš času. Toto období trvalo téměř patnáct let. Až přijetím nového zákona o rodině v r. 1964 se rozšiřují možnosti péče o tyto děti. (Langmeier, Matějček, 2014)

2 Matky, které se vzdávají svého dítěte

V padesátých letech minulého století (1952) byl proveden S. Marzovou-Weylovou ve velkém kojeneckém ústavu nedaleko Paříže výzkum mezi 50 svobodnými matkami. Tou dobou autorka charakterizovala 39 z těchto žen jako osobnosti „*nevyspělé, infantilní, nevyrovnané, se zvýšenou potřebou ochrany*“. (Severová, in Matějček, 1999, s. 118) Pro své potřeby si ženy rozdělila do dvou skupin. Jedna skupina se jí jevila jako „dobré matky“ a ta druhá ne. Po deseti letech vyhledala všech padesát žen, aby zjistila, jakým způsobem se vyrovnaly se svou těžkou životní situací. Její zjištění byla neradostná. Pouze 18 % žen se zabývalo svými dětmi přijatelně. „Dobré matky“ byly schopny, buď i za pomoci sociálních služeb stabilizovat svou situaci a o děti se přiměřeně starat, anebo ji řešily formou adopce, aby dítěti zajistily kvalitní život. Druhá skupina matek nebyla schopna ani jednoho. (Severová in Matějček, 1999)

Nálezy z devadesátých let 20. století jsou velmi podobné. Také zde si autoři všímají okamžiku, že ženy, které mají určitou osobnostní zralost a zodpovědnost, si dokáží situaci vyhodnotit tak, že jsou schopny se dítěte včas vzdát, než aby ho trvale k sobě připoutávaly. Většinou si jsou i vědomy limitů, které mají ve vztahu matka – dítě. (Severová in Matějček, 1999)

Primárka kojeneckého ústavu v Jilemnici MUDr. E. Kafková provedla mezi lety 1955 – 1963 výzkum na 139 matkách dětí, které byly předány do adoptivních rodin.

Jako důvody pro souhlas s adopcí uváděly ženy svobodné a rozvedené následující: jsou osamělé, bez pomoci, nemohou se starat, jsou mladší 18 let, nechtějí se starat, některé jejich děti jsou již v ústavní péči, jsou vážně nemocné.

Ženy, které byly vdané nebo žily ve společné domácnosti s mužem, oproti tomu udávaly tyto důvody: partneři se ani jeden nechtějí starat, mají již hodně dětí, jsou příliš staří, rozvádějí se, mají dítě s jiným mužem a chtějí se vrátit k původní rodině. Dalšími případy jsou vdovy, které porodily po smrti muže a ocitly se v tíživé situaci anebo děti, jimž zemřela matka. (Severová in Matějček, 1999)

Další prováděné výzkumy v různých částech České republiky do roku 1989 podávají podobné údaje. Výzkum J. Koluchové (1982) ukazuje, že anamnéza dětí, které jsou do adopce předávány co nejdříve po narození, je relativně příznivá, ale anamnéza dětí přicházejících do pěstounské péče ve vyšším věku, je podstatně problematičtější a téměř vždy méně příznivá. (Severová in Matějček, 1999)

Podle nálezu výzkumu z roku 1994 se situace poněkud změnila. Častěji se vzdávaly svých dětí ženy vdané, jejichž rodina nejevila známky dysfunkčnosti. Proč tomu tak bylo, se nezjistilo. Matky samy nejčastěji uváděly jako důvody svou špatnou finanční nebo bytovou situaci. Spíše bylo však v závěrech vyvozováno, že dítě pro ně bylo nechtěné, psychicky neakceptovatelné, ale zároveň mu chtěly zajistit dobrou budoucnost. (Severová in Matějček, 1999)

3 Historický přehled teorie vztahové vazby

3.1 John Bowlby

Iniciátor a zakladatel teorií vztahové vazby mezi dítětem a primární pečující osobou - John Bowlby (1907 – 1990) sám prožil své dětství v péči zaměstnanců svých rodičů. Pocházel z movité anglické rodiny. Jeho otec byl významným chirurgem a s matkou prožíval pouze několik pevně stanovených hodin denně. Pro něj nejdůležitější osobou byla jeho domácí vychovatelka, o kterou ve věku tří let přišel. Je možné se domnívat, že právě jeho vlastní dětství bylo jedním z nejdůležitějších podnětů, které ho vedly k jeho zájmu o podobným způsobem strádající děti. (Brisch, 2009)

V dospělosti začal studovat medicínu na univerzitě v Cambridge. Tato studia po ukončení jejich první části přerušil a dva roky pracoval jako učitel dětí a mládeže s narušeným sociálním chováním. V této době se intenzivně zajímal o psychologickou četbu se zmíněnou tematikou, což bylo zřejmě dalším z podnětů k jeho dalšímu směřování. (Brisch, 2009)

Po ukončení medicíny se odborně zaměřil na studium dětské psychiatrie a již během studií se aktivně věnoval psychoanalýze. Do druhé světové války se věnoval dětské psychiatrii a během války byl aktivní při výzkumech založených na psychologických testech mladých důstojníků. (Brisch, 2009)

Po válce byl osloven s nabídkou vybudování oddělení pro psychoterapii dětí na klinice v Tavistocku. Postupně se k němu a jeho výzkumným skupinám připojili i James Robertson a Mary Ainsworthová, kteří se stali nejen Bowlbyho spolupracovníky, ale také respektovanými následovníky. Robertson vystudoval sociální pedagogiku a v rámci svých studií absolvoval také psychoanalytický výcvik u Anny Freudové, u níž předtím pracoval jako správce domu a poprvé se tam setkal s technikou pozorování dětí. Oslovily ho Bowlbyho myšlenky, že rozhodující pro vývoj dětí jsou reálné vlivy prostředí a v roce 1952 spolu s Bowlbym manifestovali tyto ideje na dokumentárním filmu „A two years old goes to hospital“, kde můžeme sledovat různé fáze prožívání malé dívenky,

kteřá byla v rámci léčby v nemocnici odloučena od své matky. Tento film pomohl změnit zaběhnutou praxi návštěv na dětských klinikách nejen v Anglii, ale postupně také v dalších zemích světa. (Brisch, 2009)

Kromě dětí odloučených od matek se Bowlby také věnoval studiu mladistvých delikventů. V tomto výzkumu získal podklady pro své tvrzení, že rané dětské trauma ze ztráty a odloučení, mohou ovlivnit vývoj poruch chování. Poprvé své myšlenky o existenci biologického systému vztahové vazby předložil v roce 1958 v příspěvku „*The nature of the child's tie to his mother*“. (Brisch, 2009, s. 29) Jeho práce přitáhla pozornost odborníků, kterým představil svou teorii o vztahové vazbě na třech přednáškách a předložil ji veřejné diskusi. Reakce však byly spíše odmítavé a skeptické. Problémem bylo, že těmito teoriemi opustil do té doby prosazované teorie pudů. Byl téměř vyloučen s psychoanalytické společnosti, čemuž zabránila sama Anna Freudová. (Brisch, 2009)

Během druhé světové války osiřelo nebo přišlo o domov a rodinu mnoho dětí. Po válce tedy Světová zdravotnická organizace nabídla Bowlbymu zadání o sestavení zprávy o situaci těchto dětí, jejíž výsledky potvrdily Bowlbyho teorii a opět posílila jeho pozici u odborné veřejnosti. Ke konci života se Bowlby intenzivně zabýval terapeutickým využitím své teorie. (Brisch, 2009)

3.2 Bowlbyho následovníci

Mezi Bowlbyho následovníky se můžeme často setkat se jménem Mary Ainsworthová. Byla to Kanadanka, promovala v Torontu a poté se díky profesi svého manžela přestěhovali do Londýna a dostala se do Bowlbyho výzkumné skupiny. Přes svůj původní kritický postoj k etologickému podložení teorie vztahové vazby, byla nadšena Bowlbyho myšlenkami. Poté následovala svého manžela do Ugandy, kde prováděla terénní výzkumy a pak zpět do Anglie, kde provedla první dlouhodobou studii s kojenci. (Brisch, 2009)

Mary Ainsworthová se věnovala také pedagogické činnosti a mnoho jejích doktorandek

a doktorandů, mezi nimiž je možno uvést Inge Brethertonovou, Everetta Waterse, Mary Mainovou a Klause a Karin Grossmannovi a další. (Brisch, 2009)

3.3 Melanie Kleinová

Od dvacátých let dvacátého století se těmto tématům věnovala také německá psycholožka Melanie Kleinová. Také v jejím dětství se objevují traumatizující události, jako je smrt všech tří starších sourozenců v dětském věku. Po smrti své matky je Melanie nucena podstoupit terapeutickou léčbu. Ve stejném roce, pod vlivem skryté obavy o ztrátu vlastního života, začíná sama provozovat psychoanalytickou praxi. Za spolupráce se Šándorem Ferenczim se nadchla pro Freudovu metodu psychoanalýzy. Přestože nedosáhla univerzitního vzdělání, její práce a prezentace výsledků jí vydobily celosvětový ohlas. V roce 1924 vydává publikaci „Technika dětské psychoanalýzy“, která definitivně určuje její další směřování. (Adamec, 2012)

Podle Kleinové jsou v rozporu počáteční princip reality a princip slasti a hledání kompromisu mezi těmito faktory. Pokud se nepodaří tento kompromis nalézt, dostávají se agresivní tendence. Kleinová navrhovala tuto problematiku přenést i na pedagogickou rovinu, ale tyto tendence se u pedagogů nesetkaly s pochopením. Argumentovali tím, že uspokojovat princip slasti a přenést ho do reality, je v rukou rodičů. Dítě potřebuje uspokojovat své potřeby, ale je to možné pouze podle dané reality, které se dítě často musí podvolit. Je nutné hledat smír s vnějším světem a podřídit se. Na tomto základě je tedy, podle Kleinové, možná dětská psychoanalýza. (Adamec, 2012)

4 Základy psychického vývoje

„Psychický vývoj lze charakterizovat jako proces postupné proměny jednotlivých psychických funkcí i celé osobnosti. Jeho průběh závisí na individuálně specifické interakci vrozených dispozic a komplexu různých vlivů prostředí.“ (Vágnerová, 2004, s. 24)

Na vzniku a rozvoji různých psychických vlastností se podílí vždy větší počet genů, které by samy o sobě měly jen velmi malý účinek. Ale ve vzájemné interakci vytvářejí předpoklady pro vznik určité vlastnosti, jejíž konečnou formu pomáhá utvářet i vliv prostředí, které rozvoj určité vlastnosti může stimulovat nebo potlačovat. Z tohoto důvodu můžeme konstatovat, že ne všechny dědičné předpoklady se mohou v životě člověka projevit, přestože zde byla daná vlastnost zděděna. Pokud není zděděná vlastnost rozvíjena, stagnuje a posléze může i upadat. Vhodným příkladem může být jedinec ze sociálně slabého prostředí, jehož výchova byla zanedbána. Takový jedinec nerozvíjí své schopnosti, pokud je pro svůj život nepotřebuje. (Vágnerová, 2004)

V průběhu celého života je rozvoj našeho duševního života a prožívání ovlivňován zkušenostmi, získávanými formou učení. Psychika je jimi ovlivňována pozitivním i negativním způsobem.

Mezi nejvýznamnější patří vliv sociokulturního prostředí, který je označován jako socializace. Přispívá k rozvoji specificky lidských projevů – schopnost verbální komunikace, usměrňování vlastního chování podle přijatelných norem okolního prostředí atd. Probíhá tedy v rámci interakce s jinými lidmi, která je nedílnou součástí sociálního učení. (Vágnerová, 2004)

„Nejvýznamnější sociální skupinou, zásadním způsobem ovlivňujícím rozvoj psychiky, je rodina.“ (Vágnerová 2004, s. 30)

Rodina poskytuje dítěti základní životní zkušenosti, slouží jako zdroj jistoty a bezpečí, rodiče na základě svých schopností a zkušeností vychovávají své dítě určitým

způsobem, posilují ty schopnosti a dovednosti dítěte, kterých si sami cení a naopak nevěnují pozornost těm, které považují za nedůležité. Přesto stejné rodinné prostředí může působit na jednotlivé sourozence odlišně. Je to dáno pohlavím, věkem, genetickou výbavou dítěte i tím, že přes všechnu snahu se většinou rodiče nechovají ke všem dětem stejně. Vliv úzké rodiny je postupem věku dítěte násoben či rozmělnován vlivem širší rodiny, školy a dalších institucí. (Vágnerová, 2004)

„Vývoj určený dědičností a působením vnějších vlivů se uskutečňuje prostřednictvím zrání a učení.“ (Vágnerová 2004, s. 33)

Genetický program člověka určuje, kdy se má určitá psychická vlastnost či funkce vyvíjet, zda je organismus připraven k rozvoji a zda už pro určitou vlastnost či funkci dozrál. Proces zrání je tedy přísně individuální. Podle vlastního nastavení se objevují tzv. kritická období, která jsou *nejvhodnější k rozvoji určitých psychických vlastností či k nějaké důležité vývojové změně. Je to např. období vzniku citové vazby matky a dítěte v prvních letech života atd.* (Vágnerová 2004, s. 33) Pro to, aby učení postupovalo dále, je nutný určitý stupeň zralosti a připravenosti organismu.

Z toho vyplývá, že zrání a učení spolu souvisí, navzájem se ovlivňují, navazují na sebe, jsou ve vzájemné interakci. Rozdíl mezi nimi je ten, že zrání je nevratné, ale výsledky učení nejsou trvalé, mohou být ovlivňovány dalšími, novými zkušenostmi. (Vágnerová, 2004)

5 Kriteria dětského citového vývoje

5.1 City a jejich prožívání

City jsou podle Platonova a Šingarova (1967) formou odrazu skutečnosti, kdy rozsah fyziologických a psychických změn se odehrává v hranicích zájmu daného člověka. Zároveň také probíhá v souladu s normami společnosti, ve které se daný jedinec pohybuje. Čím je dítě mladší, tím silněji jsou emoce prožívány. (Švancara a kol., 1980)

Pokud kdokoliv z nás začne vzpomínat na svůj uplynulý život, nejčastěji se nám vybavují emoce, pocity, ať už kladné nebo záporné, které nás naším životem provázely. (Cairns, 2012)

Emoce bývají zobrazovány ve výtvarném umění, zachycuje je literatura, odrážejí se ve všech oblastech kultury. Jednotlivé pocity lze přirovnat k tónům, které se sjednocují a opět rozdělují, někdy je jednoduché je rozeznat, ale častěji je z pocitů taková směs, ve které je obtížné se vyznat. (Cairns, 2012)

Není snadné objektivně vymezit a definovat cit. Vztahuje se k různým stavům prožívání (radost, smutek, láska). Jedinec buď touží emoce prožívat stále, nepřerušit je, nebo je ukončit podle toho, jestli jejich prožívání je pro něj příjemné nebo ne. Podle těchto impulzů a podle svého založení také jedná ať už v touze po dalším nebo opakovaném prožívání libých emocí nebo ukončení pro něj nepříjemných citů. (Švancara a kol., 1980)

Všechny tyto pocity mají vliv na vývoj naší mysli, často aniž si to uvědomujeme, mají vliv na naše pozdější prožívání a chování. Ale nejsou jeho kořenem. Naše chování je spoluutvářeno mnoha dalšími okolnostmi, mezi které patří naše genetická výbava, osobnostní temperament, dřívější zkušenosti, aktuální situace, ve které se nacházíme, atd. (Cairns, 2012)

Autorka knihy *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost* v této knize zmiňuje dílo Arthura Koestlera (*The Act*

of Creation), na jehož základě odvozuje představu, že součástí emocí jsou i změny energie, která může být tvořivá i ničivá. Tento pohled pomáhá k porozumění dětem, jejichž city byly v raném věku těžce raněny a poškozeny. Často prožívají spíše emoce destruktivní, a pokud jim nabídneme jinou možnost prožívání emocí nebo jejich přeměnu v cosi tvůrčího nebo jim pomůžeme vymanit se ze svého vlastního uzamčeného světa, pomůžeme jim změnit energii, která se může stát základem jejich dalšího osobnostního zrání a pozitivního růstu. (Cairns, 2012)

V této souvislosti můžeme rozlišit stenické emocionální zážitky, které zvyšují energii a stimulují organismus a astenické emocionální zážitky, které způsobují pravý opak. (Švancara a kol., 1980)

To, jak určitý jedinec emoce aktuálně prožívá a směr jeho citového vývoje závisí na daných dispozicích, kterými jsou:

- stav celého organismu, případná zdravotní omezení
- stav rozumového vývoje v souvislosti s věkem
- životní a sociální situace, status, kulturní a výchovné vlivy
- postavení dítěte v rodině, pořadí a postavení mezi sourozenci a ostatními vrstevníky
- zájmy, záliby dítěte (Švancara a kol., 1980)

5.2 Činitelé ovlivňující prožívání emocí

City a jejich prožívání se mění díky proměnným činitelům, probíhajícím a ovlivňujícím život dítěte, nezávisle na jeho celkovém nastavení. Mezi nejdůležitější takovéto činitele můžeme řadit:

- změny ve stavu a struktuře rodiny (narození sourozence, rozpad rodiny, rozvod, onemocnění člena rodiny, úmrtí)
- onemocnění nebo úraz dítěte
- trvalá nebo dočasná změna prostředí, ve které dítě žije
- psychická traumata, konfliktní situace ať už v prostředí dítěte, nebo dítěte jako součásti těchto konfliktů (Švancara a kol., 1980)

Všichni činitelé ovlivňují prožívání dítěte a následně také jeho chování a jednání. V případě, že bychom chtěli posuzovat, zda toto chování a jednání je tzv. normální či není, musíme znát charakteristické projevy dítěte a určit, zda se jedná o odchylku, která je vysvětlitelná a odůvodnitelná díky působení proměnných činitelů, jejich síle a době působení, či ne. Pokud dítě reaguje na běžné podněty přehnaně a nepřiměřeně, pokud se tyto projevy opakují bez žádoucího usměrnění, můžeme usuzovat, že to přispívá k vytvoření neurotické reaktivity, která se může v dalším životě dítěte stát jeho obtížným břemenem. Je tedy vždy nutné před samotným posouzením přiměřenosti nebo nepřiměřenosti citových projevů dítěte, znát a posoudit úroveň životních podmínek dítěte, jeho dosavadní životní zkušenosti v rámci sociálních interakcí a prostředí dítěte. (Švancara a kol. 1980)

Děti se rodí zcela bezbranné a závislé na prostředí, do kterého se narodí. Většina širších společenstev, do kterého patří i rodina, je schopna a ochotna nově narozené dítě přijmout a postarat se o něj. Jedná se však o obousměrný proces. Na jednu stranu je novorozeně ovlivňováno, přizpůsobuje se svému prostředí, ale toto platí také naopak. Funguje zde velmi složitý proces interakcí dítěte s prostředím, které ho obklopuje. Ze zveřejněných prací Johna Bowlbyho a jeho následovníků, ale také na podkladě současných výzkumů z oblasti neuropsychologie i z výzkumu fungování lidského mozku vyplývá, že tyto interakce a vzájemné ovlivňování dítěte a jeho prostředí jsou silnější a mají větší vliv na vývoj mozku dítěte více, než tomu bylo dříve přikládáno. Tyto práce dokládají, že mozek dítěte vyrůstajícího v hostilním prostředí bez pečujících prvků, funguje jinak, než mozek dítěte z pečujícího a láskyplného prostředí. (Cairns, 2012)

6 Attachment

6.1 Pojem attachmentu

Tento jev byl rozpoznán anglickým psychiatrem a psychologem Johnem Bowlbym v polovině minulého století a byl jím popsán jako citové pouto mezi rodičem a dítětem. Od té doby se tímto jevem zabývalo mnoho odborníků z oblastí vývojové psychologie, psychiatrie a duševního zdraví. (Vrtbovská, 2010)

Anglický výraz „attachment“ prošel několika možnými překlady, které zněly např. „přimknutí“, „citová nebo vztahová vazba“. Nakonec se odborníci přiklonili v českém jazyce používat termín „citové pouto“, protože význam slova „pouto“ může být vykládán pozitivně i negativně, stejně jako citové pouto dítěte na svého rodiče může být v kladném slova smyslu nebo ve významu „duševního vězení“. Co se týče slova „citové“, jeho význam nám ukazuje, že přítomnost nějakého člověka má vliv na naše pocity, emoce. A opět oběma směry, ve smyslu kladném i záporném. (Vrtbovská, 2010)

Pro dítě po narození představují jeho rodiče pevnou kotvu a zázemí. Očekává dobré rodiče a je připraveno se vyvíjet. Citové pouto se vyvíjí, ať už se rodiče chovají k dítěti vstřícně a láskyplně nebo naopak odmítavě a necitlivě. Jejich chování a přístup ovlivňují to, jak se dítě v jejich přítomnosti cítí a buduje to jeho následný vztah k nim. (Vrtbovská, 2010)

Autorka knihy uvádí, že už John Bowlby se zabýval vznikem a vývojem citového pouta nejen k rodiči, ale k nejbližší pečující osobě, což nutně nemusí být biologický rodič. Na základě svých výzkumů doložil, že citové pouto k pečující osobě má vliv na další budování citových vztahů k dalším osobám i k sobě samému. (Vrtbovská, 2010)

Na základě Bowlbyho pozorování a zkušeností byl formulován attachment jako „*pojem, který vystihuje velmi komplexní blízkou vazbu mezi dítětem a matkou, popřípadě prvotním pečovatelem či mateřskou postavou. Attachment zahrnuje vzájemné pocity, porozumění, sdílení emocí, přijetí, trvalost a lásku. Tato vazba se vytváří v interakci*

s dospělým, který o dítě pečuje, a postupně se zvnitřňuje. Stává se vnitřní psychologickou „bezpečnou základnou“. Místem vnitřně zažívaného bezpečí, které dítěti poskytuje rodičovská postava.“ (Vrtbovská 2010, s. 17)

6.2 Podmínky nutné pro vytvoření dobrého citového pouta

Pro vytváření zdravého a jistého citového pouta je nutné, aby potřeby dítěte byly naplněny ve „*správném čase, se správnými lidmi a správným způsobem*“ (Vrtbovská 2010, s. 17), ale zároveň musí dojít ke vzájemné interakci v oblasti prožívání emocí mezi pečující osobou a dítětem. (Vrtbovská, 2010)

V případě, že vztah mezi pečující osobou a dítětem funguje dobře, dochází k tomu, že se dítě cítí v bezpečí, žije v naději, že svět je dobrým místem k životu. Takové dítě žije v souladu se sebou samým i s okolím, jeho vývojový věk odpovídá chronologickému, vyhledává pomoc svých rodičů k naplňování svých potřeb a vyhledává jejich blízkost. Projevuje svobodně své city, i ty negativní, ale nechá se blízkou osobou uklidnit a je schopno své chování regulovat podle toho, zda je toto chování podporováno nebo ne. Nepotřebuje opouštět své rodiče a hledat si jiné místo, kde by mu bylo lépe. Také nemá potřebu zapírat a utíkat se přespříliš do svého fantazijního světa. (Vrtbovská, 2010)

Způsob prožívání dítěte a vývoj citového pouta se, podle Bowlbyho, stabilizuje kolem pátého roku jeho věku a bude působit po celý jeho další život. (Vrtbovská, 2010)

6.3 Vznik vazby od početí do konce prvního roku života dítěte

Mozkové buňky plodu se začínají vyvíjet v prvních týdnech těhotenství a do konce čtyřicátého týdne je již dosažen jejich plný počet. Od třicátého týdne těhotenství do konce prvního roku věku dítěte probíhá proces diferenciací, což ve zkratce znamená, že neurony začínají pracovat v těch místech v mozku, pro něž jsou uzpůsobeny a určeny. Plod má již v prenatálním stavu vyvinuty všechny smysly (pokud nedošlo k poškození některého z nich) a reaguje na jejich stimulaci. (Cairns, 2012)

Mozek dítěte se formuje již v průběhu těhotenství a po narození se mění velmi rychle. Podkladem je mozkový kmen, který se vyvíjí již v prenatálním stavu až do zhruba osmi měsíců života dítěte a od nějž začíná uspořádávání spojů po narození dítěte. Tato vývojově nejstarší součást lidského mozku je životně důležitá pro zdravý vývoj dalších částí mozku. Pokud by byly některé struktury mozkového kmene poškozeny, další struktury by se nemohly normálně vyvíjet a přebírat své úkoly. *Primární funkcí mozkového kmene je regulace fyziologických stavů, včetně stresového vzrušení, spánku a strachu.* (Cairns, 2013, s. 63)

Střední mozek se vyvíjí v prvních dvou letech života. Ovlivňuje zejména, na základě přijímaných smyslových podnětů, pohybový systém dítěte. Limbický systém, který je zodpovědný hlavně za regulaci emocí, vývoj řeči a zpracování sociálních informací, se vyvíjí mezi prvním až čtvrtým rokem života dítěte. Toto období je velmi důležité právě pro vývoj vazby a empatie. A konečně mezi druhým až šestým rokem života dítěte se vyvíjí mozková kůra. Jedná se o šedou kůru mozkovou, která je rozhodujícím faktorem pro začlenění všech prožitků a zkušeností do vědomí, a tím formování osobnosti jako celku. (Cairns, 2012)

6.4 Stres – činitel ovlivňující vývoj mozku a vznik citového pouta

Je zřejmé, že poté, co je utvořen základní počet buněk v mozku, a vznikají vazby mezi buňkami, je počet, povaha a umístění vzniklých spojů závislých na interakcích dítěte s jeho prostředím. V případě, že vlivy, které pronikají k utvářejícímu se mozku, jsou převážně negativní, mozek se utváří jiným způsobem, než u dítěte, které vnímá převážně pozitivní vlivy. (Cairns, 2012)

Zejména stres je pro vznikající vazby toxický a dítě se snaží zaujetím pečovatele tento stres odstranit. Dítě tedy pociťuje určitou nepohodu, pláče, aby přivolalo pečovatele, kterému je také nepříjemné slyšet pláč svého dítěte a snaží se tedy o odstranění důvodu nepohody dítěte. Ve chvíli, kdy je tento zdroj stresu odstraněn, prožívá dítě i pečovatel úlevu a příjemné pocity. V případě, že je dítěti poskytnuta v počátcích vzniku mozku takováto péče, dítě se vyvíjí optimálně a nová spojení mezi neurony se vytvářejí

neuvěřitelně rychle. V opačném případě nevznikají tato spojení buď vůbec, nebo již vzniklé spoje nejsou používány a zanikají. V prvním případě se jedná o dítě jistě připoutané, ve druhém případě nejistě připoutané. (Cairns, 2012)

Mozek nejistě připoutaných dětí se neustále střetává se stresem, pro který nebylo vytvořeno jednoduché řešení a vytváří nové struktury buď pro nadměrné rozrušení, nebo jako obrannou reakci. Děti jsou pak buď neustále neklidné a podrážděné, což je častější u chlapců, nebo naopak nevykazují žádné známky rozrušení. V tomto případě se častěji jedná o dívky. (Cairns, 2012)

Děti, které navázaly se svým pečovatelem oboustranně úzký vztah a jsou jistě připoutány, projevují otevřeně své emoce tak, aby zaujaly pečující osobu. Děti, které nejsou se svým pečovatelem jistě připoutány, nedokáží regulovat stres. Prožívají buď disociaci, nebo nadměrné rozrušení. Disociací chrání mozek organismus před zahlcením, postupně se v mozku fixuje a zůstává zde po celý život. Nadměrné rozrušení se v pozdějším věku projevuje obrannou reakcí „boj, nebo útěk“, ale toto velmi malé děti nedokáží. Potřebují člověka, který je ochrání, takže v takovémto okamžiku znehybní a dávají tím najevo, že jsou příliš vyděšené, než aby začaly křičet. Při opakování takovéto reakce a jejím fixování se nejistá vazba projevuje ve vnějších projevech chování, ale tyto projevy se u jednotlivých dětí liší. (Cairns, 2012)

U starších dětí může vést jejich odlišné chování až k sociálnímu vyloučení, protože se příliš odlišují od normy. Ostatní děti jejich signálům a chování většinou nerozumějí a necítí se v jejich blízkosti dobře. A naopak děti s nejistou vazbou nerozumějí svým vrstevníkům a většinou o ně ani nemají zájem. Nedokáží správně vyhodnotit důvěryhodnost ostatních osob, nesprávně často chápou mimoslovní komunikaci, pociťují přílišnou úzkost nebo stud, takže se nemohou a nedokáží spontánně a radostně projevovat podobným způsobem jako jejich vrstevníci. (Cairns, 2012)

6.5 Jak pomoci dětem s nenaplněnou potřebou vazby

Nezbytným předpokladem pro počátek uskutečňování pomoci takovému dítěti je naše

rozhodnutí vydat se s ním na tuto nelehkou cestu. Na jednu stranu podstupujeme tuto cestu, na rozdíl od dítěte, na základě našeho svobodného rozhodnutí. Na druhou stranu je však nutné, abychom ji podstupovali s plným vědomím možných úskalí, konfliktů a zvláštních pocitů a prožitků, na které ze svého dosavadního života nejsme zvyklí. Je nezbytné, abychom byli dostatečně empatičtí a dokázali se vcítit do situace dítěte. A rozhodli se, zda tento krok společně s dítětem podstoupíme, i když s výsledky nejistými. (Cairns, 2012)

V první řadě musíme tomuto dítěti za všech okolností poskytnout nezbytnou osobní podporu. Také je nutné pečovat během celého procesu o naše již navázané vztahy. Nemůžeme někomu poskytovat podporu a přitom nemít v pořádku své vlastní vztahy. Tyto vazby mohou sehrát určitou kontrolní funkci, zda ještě poskytujeme podporu dítěti a zda už sami určitou podporu nepotřebujeme. Z tohoto důvodu je důležité, aby dítěti i nám byla poskytována také profesionální podpora. (Cairns, 2012)

Veškeré naše kroky by měly vést k tomu, aby bylo mezi námi a dítětem vybudováno povzbuzující prostředí pro vznik jisté vazby. (Cairns, 2012)

7 Psychická deprivace v dětství

7.1 Vývoj a význam koncepcí psychické deprivace

Na rozdíl od lidové slovesnosti, kronik a další umělecké tvorby, kde je většinou obraz dítěte žijícího bez rodičů nebo lidské vzájemnosti idealizován, si psychologické vědy dlouho tohoto fenoménu téměř nevšímalý. Lze konstatovat, že se v učebnicích začíná tento problém objevovat až v posledních letech. V knize (Langmaier, Matějček, 2014) je průběh zkoumání tohoto problému rozčleněn na čtyři období.

- **empirické období zkoumání psychické deprivace u dětí**

Je prvním obdobím, do kterého můžeme zahrnout dobu zhruba od poloviny devatenáctého století do třicátých let století dvacátého. V tomto období se jednalo spíše o neutřídný sběr informací, lékařská pozorování dětí v nalezincích a dalších lékařských zařízeních, zkoumání z pohledu lékařského nebo filantropického. Po první světové válce se v těchto zařízeních celkově zlepšila hygiena, takže se výrazně snížila úmrtnost dětí vinou nakažlivých nemocí, ale přesto byly tyto děti méně odolné vůči onemocnění, než děti žijící ve spořádaných rodinách.

Od poloviny devatenáctého století dochází k empirickému zkoumání otázky deprivace dětí separovaných od mateřské osoby. Lékaři té doby již nejasně pociťovali, že strádání dětí v ústavěch není pouze fyzickým, ale také psychickým. (Langmaier, Matějček, 2014)

- **alarmující období zkoumání psychické deprivace u dětí**

Je druhým obdobím, které se váže ke třicátým až čtyřicátým letům dvacátého století. V jeho počátcích se objevuje Ch. Bühlerová, která se soustavně věnovala duševnímu vývoji dětí v nepříznivých životních situacích a podmínkách. Jedna z jejích spolupracovnic, H. Hetzerová, počala soustavněji řešit otázku hospitalismu.

Ve dvacátých letech dvacátého století byla v Německu vedena vášnivá diskuse mezi dvěma tehdejšími kapacitami v oblasti pediatrie, M. von Pfaundlerem a A. Schlossmannem o tom, zda dítěti prospívá kolektivní péče, či mu spíše škodí.

A. Schlossmann zastával první stanovisko a M. von Pfaundler druhé. Tento spor zůstal nevyřešen, ale od té doby je toto stálá otázka v oblasti péče o tyto děti – zda ústavy rušit nebo je zdokonalovat. První výsledky k zodpovězení otázky, zda je pro děti lepší péče matky nebo školeného personálu, přinesly studie H. Durfeeové a K. Wolfové ve třicátých letech dvacátého století, které porovnávaly vývojovou úroveň dětí z osmi různých ústavních zařízení, kde o některé děti pečovaly jejich matky nebo další osoby. Výsledkem bylo, že i když o své dítě pečovaly ženy zanedbané či nevzdělané, tato péče má vyšší hodnotu, než když o dítě pečovaly cizí ženy. Naopak bylo zjištěno, že v případě, že o své dítě pečovaly psychopatické ženy, vývoj dítěte byl často výše v ohrožení, než v případě, že o něj pečovaly cizí osoby. Následně bylo vysledováno, že nejlepší výsledky u těchto dětí byly dosahovány v případě, že byla péče matky doplňována a vedena odborným personálem. (Langmeier, Matějček, 2014)

V průběhu třicátých let bylo následně provedeno několik dalších studií, kdy bylo prokázáno, že v ústavní péči dítě nemá možnost přirozeného soužití s lidmi, žije v jakémisi „skleníku“, na rozdíl od rodiny nemá v těchto podmínkách pocit vlastní hodnoty a svého místa. Dalšími nevýhodami, prokázanými v těchto studiích, bylo značné omezení tvořivosti a samostatnosti, nedostatek vlastního životního prostoru, přílišná jednotvárnost života. Už v této době vidí autorky těchto studií jediné účinné řešení v zakládání malých domovů, které by byly koncipovány jako malé rodinné skupiny tak, aby k dětem bylo přistupováno individuálně podle jejich potřeb a schopností. (Langmeier, Matějček, 2014)

Tyto tendence byly částečně přetrženy druhou světovou válkou, ale i přes to byly např. v ústavu pro děti do 4 let vytvořeny, zásluhou D. T. Burlinghamové a A. Freudové, skupiny 4 až 5 dětí, o které pečovala jedna sestra. Velmi brzy se mezi dětmi vytvářely vztahy velice podobné sourozeneckým a jejich vývoj se po všech stránkách výrazně urychlil. Přesto ve věku 2 až 3 let přetrvávalo opoždění v řeči a v osvojování sebeobsluhy. Následnými studiemi byla vytvořena teze, že „*následky deprivace mohou být zčásti vyrovnány v pozdějším věku*“ (Langmeier, Matějček, s. 87), a to v adolescenci nebo dospělosti.

Za druhé světové války a bezprostředně po ní bylo mnoho dětí, které žily bez rodičů, byly přesídleny nebo umístěny v koncentračních táborech a bylo nutno jim věnovat pozornost. Zároveň se měnily sociální struktury, mnoho rodin se rozpadlo, matky byly zaměstnány, měnil se klasický obraz rodiny. Veškeré tyto změny se odrážely v životech dětí a mladých lidí, což mělo vliv na jejich prožívání, chování a jednání. Zvýšila se jejich kriminalita, počet neuróz, sebevražedných pokusů a dalších negativních jevů. Zároveň se posunuly i hranice zkoumání psychologických věd a na základě zkušeností se postoupilo od pouhého empirického sběru dat ke zkoumání z hlediska teorie vývoje osobnosti. Mezníkem tohoto období je J. Bowlbyho publikace s názvem „Mateřská péče a duševní zdraví“, která byla vydána v roce 1951 a odráží výsledky dosavadních zkoumání v této oblasti. (Langmeier, Matějček, 2014)

- **kritické období zkoumání psychické deprivace u dětí**

Spadá do padesátých let dvacátého století a vyznačuje se velkým množstvím studií, které opravují a doplňují původní poznatky. Projevuje se zde například to, že i děti vychovávané matkami mohou trpět psychickou deprivací a naopak děti, které byly vychovány v ústavních zařízeních a náhradních rodinách, mohou vést plnohodnotný život bez toho, aby vykazovaly znaky psychické deprivace. Toto je velmi důležitý poznatek pro život dětí, který se týká aktuálního životního a výchovného stylu. (Langmeier, Matějček, 2014)

Bowlbyho práce z padesátých let dvacátého století potvrdily, že děti, které žily po určitou dobu v prostředí ústavů, projevovaly některé společné rysy, tzn., že ve vyšší míře měly tendence k dennímu snění, nedostatečně se koncentrovaly, byly poznamenány nedostatkem iniciativy a sebedůvěry, ale také se u nich projevovaly sklony k hrubosti, agresivitě a výbuchům zlosti. Na druhou stranu se nepotvrdila původní Bowlbyho domněnka o poruchách osobnosti všech těchto dětí bez rozdílů. (Langmeier, Matějček, 2014)

- **experimentálně teoretické období zkoumání psychické deprivace u dětí**

Je posledním obdobím, jehož počátek je v šedesátých letech dvacátého století

a vyznačuje se prohloubeným studiem interakce organismu a prostředí v otázce vzniku a vývoje psychické deprivace.

Kritické práce mnoha autorů ze šedesátých let dvacátého století shrnují své poznatky zhruba takto: „*Nepopírá se, že u mnohých dětí vychovávaných delší dobu v ústavním prostředí dochází k opoždění a poruchám tělesného, rozumového a citového vývoje. Soudí se však, že tzv. nedostatek mateřské lásky se projeví teprve tehdy, až dítě dosáhne potřebné zralosti, což je asi kolem 7. měsíce věku. Nápadnosti zjišťované dříve jsou patrně způsobeny jinými příčinami, mezi nimiž stojí na prvním místě „senzorická deprivace“. Ústavní prostředí je přístupné dalekosáhlým zlepšením a je tam možno zajistit podmínky k rozvoji osobnosti blízké podmínkám v rodině. Těžké deprivací poruchy se dnes vyskytnou již jen sporadicky – převažují poruchy mírného stupně. Jejich obraz je velmi různorodý. Prognóza je podstatně nadějnější. Může dojít ke zlepšení buď spontánnímu (Clarke), nebo pod vlivem určitého didaktického postupu (iowští pracovníci), nebo nápravně pedagogického a psychoterapeutického postupu (B. Flintová).*“ (Langmeier, Matějček, s. 90) Praktickým výsledkem tohoto tvrzení bylo doporučení, aby se ústavy nerušily, ale zdokonalovaly se, zaměřily se na individuální vývoj dítěte. (Langmeier, Matějček, 2014)

V následujícím období až do současnosti se řada vědců zabývá detailním studiem chování dětí, projevů a následků citové deprivace u jednotlivých dětí. Z těchto prací je tvořen základ pro zlepšování a individualizaci života dětí žijících v ústavních zařízeních tak, aby prožité negativní zkušenosti dětí zanechaly co možná nejmenší stopu na jejich dalším životě a uplatnění.

7.2 Terminologie a pojmové vymezení citové deprivace

Terminologie si při tvorbě a užívání pojmů všímá zejména nedostatku kladných psychických podnětů ve výchově - lásky, (mateřské) péče, smyslových podnětů, což se odráží v názvosloví – „psychická deprivace“, „psychological starvation“, „carence mentale“, „sensory deprivation“. Sovětští autoři se zaměřili na termín „pedagogický deficit“, který se jeví příliš širokým vzhledem ke zmíněné problematice. A na druhou

stranu je zde až příliš zúžený termín „hrový deficit“. Dále můžeme zmínit souhrnný název „děti bez rodin“ a především starší „hospitalismus“, protože zejména u dětí v nemocniční nebo ústavní péči byly tyto jevy pozorovány nejdříve a, díky možnosti dlouhodobějšího pozorování, i nejsoustavněji. A konečně některé z termínů upozorňují spíše na následky psychického strádání, čímž bývá vývojové opoždění - environmental retardation, osamělost, chřadnutí, separační úzkost atd. (Langmeier, Matějček, 2014)

Co se týká vývoje definic psychické deprivace, po zmínění některých nedostatečných nebo jednostranně chápaných definic, se autoři publikace přiklonili k následující definici jako k nejužitečnější: *„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“* (Langmeier, Matějček, 2014, s. 26)

7.3 Izolace a separace

Izolací je označován stav, kdy je člověk, v našem případě dítě, nějakým způsobem izolován od okolního světa.

V historii byly popsány a dokumentovány různé případy, od těch nejzávažnějších, kdy dítě bylo nalezeno společně se zvířaty, bylo jimi vychováváno a živeno, nebo kdy psychopatičtí rodiče či opatrovníci naprosto izolují dítě například v oddělené části budovy, ve sklepě a nechají ho bez styku s okolím, bez možnosti prožívat situace, ze kterých by se učilo, napospas sobě samému nebo ve společnosti sourozenců. U těchto dětí se vždy při prvotním kontaktu s běžnou populací projevuje mentální deficit v různých úrovních. Přitěžujícím faktem bývá například sensorická deprivace, týrání, hladovění, ale také genetická výbava. Tyto děti po změně přístupu většinou projevují zpočátku pomalejší, posléze velmi rychlý postup vpřed a je možno, že jejich další život bude probíhat relativně normálním způsobem. (Langmeier, Matějček, 2014)

Kromě této velmi závažné sociální izolace lze také hovořit o například izolaci rodiny vůči širšímu okolí (bydlení na samotě), izolaci vůči určitým lidem z okruhu bližšího nebo

vzdálenějšího sociálního prostředí. (Langmeier, Matějček, 2014)

Separace je, oproti izolaci, odloučení dítěte od pečující osoby, kdy vztah mezi nimi byl již navázán a citové pouto existuje. Separace může probíhat tak, že je pečující osoba odpojena od dítěte dříve, než je na to dítě vývojově a citově připraveno, a pak může u dítěte dojít až ke stavu psychické deprivace. (Langmeier, Matějček, 2014)

Pokud separace trvá příliš dlouho, může přejít do stádia sociální izolace. Děje se to při odloučení dítěte od rodiny a jeho příchod do náhradní péče, střídání různých ústavů a výchovných stylů, při změně personálu. Děti si při delším životě v ústavech vytvářejí jakousi vnitřní obranu a bojí se ke komukoliv citově přilnout. Velmi dlouho jim většinou trvá, než nově příchozího dospělého přijmou. Většinou ho přijímají tak, jako by ve škole dostaly nového učitele. Zkoušejí ho, zkoumají, jsou schopny ho akceptovat jako autoritu, ale bylo by velkou chybou ze strany vychovatele, kdyby se domníval, že s ním rychle naváží citové pouto. Právě proto, že tyto děti mají za sebou povětšinou několik separačních zkušeností, je pro ně, v závislosti na délce jejich pobytu v ústavním zařízení a na množství těchto zkušeností, do jisté míry nemožné k někomu přilnout. A pokud ano, většinou jsou stejně velmi opatrné při osobním kontaktu. Obávají se dalších zklamání.

Naopak vývojem se dítě stále více separuje od své matky nebo pečující osoby a tento proces je velmi důležitým prvkem v učení, vývoji a sebeuvědomění. Nelze tedy postavit separaci na roveň s psychickou deprivací, protože tento proces je obousměrný a je důležité rozlišit, zda k separaci dítěte a pečující osoby dochází ve chvíli, kdy je na ni dítě psychicky vyzrálé a připravené. (Langmeier, Matějček, 2014)

7.4 Vývoj dětí v ústavních podmínkách

Zjištění, že děti v ústavní výchově vykazují příznaky psychického strádání, není ničím překvapivým. Na tyto příznaky upozorňovali i samotní pracovníci těchto domovů. U dětí, které přicházely do předškolních domovů z kojeneckých ústavů a jeslí s nočním provozem, se shodně projevovalo velké a často velmi závažné vývojové opoždění, neznalost a nezkušenost užití hraček a v sebeobsluze. V případě, že se děti zapojily

do běžného života v domově, se toto opoždění většinou vyrovnávalo, projevovaly se více individuální rozdíly mezi dětmi, které byly předtím deprivací téměř setřeny. Problematická byla snaha některých vychovatelů o jejich separaci od ostatních dětí, aby je svými zpočátku většími nároky nezatěžovaly. (Langmeier, Matějček, 2014)

Výzkumy provedenými v padesátých letech dvacátého století bylo prokázáno, že vývojové opoždění u dětí v kojeneckých ústavech bylo zřejmé zhruba u poloviny dětí. Toto opoždění se po 6. měsíci života dítěte prohlubovalo, postihovalo všechny vývojové složky, ale zejména vývoj řeči a spontánních aktivit dítěte. V batolecím věku již byly postiženy dvě třetiny všech dětí, a to zhruba o jeden vývojový stupeň ve všech složkách, opět nejzřetelněji postižen vývoj řeči. V obdobích mezi 3. a 6. rokem života docházelo k vývojovému vyrovnávání, ale přesto většina šestiletých dětí nedosahovala při vstupu do školy normální „školní zralosti“. (Langmeier, Matějček, 2014)

Díky výzkumným pracím a samotným přímým pozorováním (Spitz a Volfová, 1964) bylo zjištěno, že pokud je od pečující osoby (matky) odděleno dítě v kojeneckém věku, může se v některých případech separační syndrom projevit až jako syndrom anaklinické deprese. Chování dítěte přechází od usměvavosti, přátelskosti a volné komunikace s okolím k plačtivosti, bázlivosti, mrzuté náladě a vysoké dráždivosti. Při dalším pokračování izolace od matky mizí plačtivost a dítě přestává vnímat okolí a reagovat na něj. Apatie a autismus se postupně prohlubují až do té míry, že kontakt s dítětem je téměř nemožný. Pokud nedojde k vhodnému zásahu, tento stav se může stát ireverzibilním. Podle Spitze se tento syndrom výrazně projevil u 19 ze 123 pozorovaných dětí a u dalších 26 v mírnější formě. (Langmeier, Matějček, 2014)

Na tom, zda a do jaké míry se projeví u dítěte tento syndrom, se podílí několik faktorů. Záleží na tom, zda se dítěti dostalo vhodné náhrady v jiné pečující osobě a zejména na tom, jak intenzivní byl vztah matky a dítěte před odloučením. V případě intenzivního vztahu dítě snáší separaci hůře. (Langmeier, Matějček, 2014)

Dosud nebylo provedeno mnoho soustavnějších studií zabývajících se tímto

syndromem. Důvodem může být malá důležitost, která je přikládána těmto vztahům, možný je také řídký výskyt velmi výrazných projevů syndromu. Je také možné, že dítě si v nízkém věku rychle naváže vztah s jinou pečující osobou a syndrom se projeví až ve vyšším věku, kdy se tyto osoby v jeho životě střídají. (Langmeier, Matějček, 2014)

U dětí, které byly odloučeny od rodiny v batolecím věku se, podle výzkumu vědců J. Roudinescové, M. Davidové a J. Nicolasové (1952), jejich chování změnilo až po nějaké době po odloučení. V určité chvíli začínají vykazovat známky „zoufalství“ - plačtivost nebo zarmoucenost a napjatost. Projevují se různé příznaky, ztrácejí chuť k jídlu, přestávají si hrát s hračkami i s ostatními dětmi, ignorují ošetřující dospělé nebo aktivně odmítají pokusy o kontakt s nimi nebo naopak se zoufale „věší“ na každého dospělého a vyžadují neustálou pozornost podle toho, jakého stupně nezávislosti již dítě dosáhlo, jak velkou potřebu jistoty a bezpečí v přítomnosti dospělého vyžaduje a jak veliké obavy z cizích lidí pociťuje. (Langmeier, Matějček, 2014)

Autoři knihy souhlasí s existencí separační reakce u batolat umístěných do některého typu ústavní péče, ale konstatují, že výše uvedené fáze projevů separační úzkosti a následného přizpůsobení se, nejsou tak pravidelné a všeobecné. Veškeré prožívání a projevy dítěte jsou přísně individuální v závislosti na kvalitě a úrovni jeho vztahů na matku a původní rodinu, jeho psychickou odolnost a na případných předchozích separačních zkušenostech. (Langmeier, Matějček, 2014)

Shrneme-li celkové výsledky výzkumů o vlivu ústavní výchovy na psychický a sociální vývoj dětí, můžeme konstatovat, že se jedná ve velké většině o negativní dopady. Prokazuje se horší vývoj těchto dětí jak po stránce intelektové, tak zejména emoční, ale také charakterové. Děti, které pobývají v různých ústavních zařízeních prakticky od narození, a které nepoznaly žádnou rodinnou péči, jsou postiženy ze všech dětí nejvíce. (Langmeier, Matějček, 2014)

Současné výsledky zkoumání ale také přikládají velký význam v celkovém vývoji dítěte jeho individuálním vlastnostem. Tyto děti jsou nepochybně postiženy, ale stupeň, typ

a projevy postižení a to, zda se toto postižení v běžném životě vůbec projeví, závisí na jejich vrozených dispozicích a individuálních činitelích. Psychická deprivace není jednotný stav, který má jednotný obraz a následky. Příznaky psychické deprivace mohou být velmi rozmanité a proměnlivé. Mohou se projevovat lehkými, sotva zachyitelnými odchylkami, až po velmi silné poškození psychického vývoje dítěte po všech stránkách. Příznaky mohou být neurotické, psychopatické a někdy i čistě somatické. (Langmeier, Matějček, 2014)

7.5 Typy deprivované osobnosti ústavního dítěte

Děti se s citovou deprivací vyrovnávají podle typu osobnosti, ale v zásadě je lze v nejmladším věku rozdělit na inhibovaný (pasivní, útlumový) a agresivní (hyperaktivní) typ. Tyto projevy se zřejmě s pozdějším formováním osobnosti stupňují. (Langmeier, Matějček, 2014)

Jedním z nejzávažnějších projevů je tzv. „sociální hyperaktivita“, projevující se snadným navazováním povrchních a nestálých kontaktů s tendencemi k předvádění se, zájmem o veškeré dění bez vlastní opravdové angažovanosti. Veškeré aktivity pojmají jako společenskou událost, pracují pod úroveň svých intelektových schopností. V kolektivu i u vychovatelů jsou většinou oblíbené, ale bez vlastního zájmu o hlubší poznávání. (Langmeier, Matějček, 2014)

Některé děti se domáhají pozornosti dospělých za každou cenu a k tomuto účelu používají jakési „sociální provokace“. Projevují se zlostnými výbuchy proti vrstevníkům, nejsou schopny sociální ani konstruktivní hry, chtějí mít dospělého jen samy pro sebe. V jejich osobnostech se projevují úzkostné tendence, které kolektiv většinou hodnotí jako zbabělost. (Langmeier, Matějček, 2014)

Tzv. „útlumový typ“ se častěji vyskytuje mezi chlapci, než mezi dívkami. Při kontaktu s dospělými jsou nápadně pasivní, hra s hračkami je monotónní, zájem o věci převažuje nad zájmem o sociální kontakt, nepřitahují zájem a pozornost vychovatelů. Tím se jim dostává méně podnětů a stimulace a jejich útlumové chování se prohlubuje. Ve zvláště

závažných případech může toto chování vést až k vývojové regresi. (Langmeier, Matějček, 2014)

Je možné popsat ještě jeden typ chování, který je charakterizovaný náhradním uspokojením afektivních a sociálních potřeb. Tyto děti dokáží v různých věkových a vývojových obdobích kompenzovat neuspokojené afektivní a sociální potřeby. Podoby kompenzace jsou různé, např. přejídání, masturbace, žalování, příliš silná záliba ve svém vzhledu, přílišná a stupni vývoje neodpovídající sexuální zvědavost, atd. Obecně mají tyto kompenzace blíže k pudovým potřebám dítěte tak, aby nahradilo chybějící citový život. (Langmeier, Matějček, 2014)

7.6 Prognóza deprivčních poruch

Vědci a autoři studií z druhé poloviny dvacátého století byli většinou zajedno, že déletrvajcí oddělení dítěte od matky a psychická deprivace trvajcí delší dobu než šest měsíců, zejména v raném věku dítěte, mívá nevratné důsledky na další vývoj dítěte. Doporučovali tedy se příliš nezabývat nápravou, ale předcházet vzniku psychické deprivace. (Langmeier, Matějček, 2014)

Podle současných výzkumů nejsou vyhlídky dítěte tak beznadějně. Podle výsledků prací a zkušeností výzkumníků je náprava možná ještě v době adolescence a časně dospělosti. Dobré výsledky mělo nejen svěření dítěte do pěstounské a adoptivní péče, ale často stačilo zavedení „pěstounských matek“ do ústavů. Tyto ženy měly na odděleních na starosti děti v úplné osobní péči. V některých ústavech zavedli systém tzv. „miláčků“, tj. osob, které přebíraly do své „mateřské“ péče děti na odděleních. (Langmeier, Matějček, 2014)

I přes tyto výsledky lze konstatovat, že: *„Těžké a dlouho trvajcí deprivace působí v psychické struktuře dítěte zpravidla hluboké změny, které mohou být trvalé. Čím mladší je dítě a čím déle deprivace trvá, tím menší je naděje, že bude možno následky beze zbytku odstranit.“* (Langmeier, Matějček, s. 310) Zřejmě i u dítěte, které se viditelně zotavilo po stránce sociální a intelektové, přetrvávají poruchy v oblasti emocionální.

Ze všech uvedených skutečností tedy vyplývá, že by bylo pro dítě vždy nejlepší, aby bylo vychovááno v milující rodině a pokud je nutno jej na nějakou dobu oddělit od matky, aby toto období bylo co možná nejkratší. V případě, že není možno, aby dítě vyrůstalo u své matky, zajistit co nejdříve dobrou a milující pěstounskou nebo adoptivní péči, a když ani toto není možné a dítě vyrůstá v ústavním prostředí, aby bylo zařízení koncipováno jako rodinné s malými skupinami dětí, které dostávají pokud možno dostatek podnětů ve všech oblastech pro svůj zdárný vývoj. (Langmeier, Matějček, 2014)

8 Aktuální zákonné úpravy pro ochranu práv a svobod dětí

Děti mají mimo jiné na základě Listiny práv a svobod a na základě Listiny práv a svobod dítěte právo na život, odpovídající a vhodnou výchovu a vzdělávání, všestranný rozvoj, své rodiče.

Pokud je některá z těchto složek ohrožena nebo už poškozena, zabývá se situací tohoto dítěte na našem území Orgán sociálně-právní ochrany dětí, a to až do doby vyřešení problémů nebo zletilosti dítěte. Toto dítě může být v péči biologických rodičů nebo alespoň jednoho rodiče, v péči jiné fyzické osoby (tj. osoby, která není jejím biologických rodičem, ale dítě jí bylo soudem svěřeno do péče), nebo může být soudně svěřeno do ústavní péče.

8.1 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů - struktura státních orgánů

Orgány sociálně-právní ochrany řídí a zaštiťuje Ministerstvo práce a sociálních věcí a jsou rozloženy na všech úrovních místní samosprávy, ať už na úrovni krajů, měst, obcí s rozšířenou působností i obcí tak, aby byly vždy co nejlépe dosažitelné pro samotné klienty a zároveň provázané s ostatními orgány, ať už na vyšší úrovni řízení, nebo jinde místně příslušné. (Zákon č. 359/1999 Sb., online)

Tato provázanost je důležitá pro jednotné metodické vedení pracovníků v rámci zákonných úprav a dalších regulačních opatření. K těmto orgánům také patří Úřad práce České republiky, který významnou měrou pomáhá rodinám a dětem v lepším naplňování funkcí rodiny a péče o děti. V dnešní době volného pohybu osob po relativně celém světě je nutná i provázanost služeb v mezinárodním měřítku. Pro tyto účely byl zřízen Úřad pro mezinárodní ochranu dětí (ÚMPOD) se sídlem v Brně, který je také podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí. (Zákon č. 359/1999 Sb., online)

8.2 Hlediska práce Orgánů sociálně-právní ochrany dětí

Hlavním hlediskem práce Orgánů sociálně-právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte. V souvislosti s tím je zájmem těchto orgánů také ochrana rodičovství a rodiny

a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou ochranu a péči, a to i v širším sociálním prostředí dítěte. Tím je myšlena síť sociálních vztahů daného dítěte v patřičných souvislostech (rodinné vztahy, vzdělání, zdravotní stav členů rodiny, majetková situace apod.). (Zákon č. 359/1999 Sb., online)

Tento pohled je podložen Úmluvou o právech dítěte, která stanoví, že dítě má právo na péči svých rodičů (čl. 7, odst. 1), a že rodiče mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte (čl. 18, odst. 1). Rodičovství a rodina jsou také pod ochranou zákona, což stanoví Listina základních práv a svobod. Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů a děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči (čl. 32, odst. 1, 4). V mezinárodním měřítku tyto principy zastává i Evropský soud pro lidská práva. (Zákon č. 359/1999 Sb., online)

8.3 Činnost Orgánů sociálně-právní ochrany dětí

Prvotním ustanovením pro práci Orgánů sociálně-právní ochrany dětí pro jejich činnost je zakotven v § 6 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, v němž je ustanoveno, na koho se sociálně-právní ochrana zaměřuje. Tento paragraf je nejdůležitějším v celém zákoně 359/1999 Sb., protože veškerá přijatá opatření se neustále vyhodnocují a sleduje se, zda se vztahují k některému z bodů tohoto paragrafu.

„Sociálně-právní ochrana dítěte se zaměřuje zejména na děti:

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti.

b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřením dítěte do jejich výchovy,

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženi závislostí, žijí se prostitutí,

spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umisťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami

h) které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.“
(Zákon č. 359/1999 Sb., online)

Podnět k orgánu sociálně-právní ochrany dítěte může podat každý, včetně rodiče nebo dítěte samého. Pokud je dítě mentálně a fyzicky schopno spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany zejména verbálně, je vyslechnuto formou odpovídající věku a mentálním schopnostem dítěte. Je zajištěno soukromí a pohodlí dítěte tak, aby se ujistilo, že mu dospělý naslouchá, a že jeho výpověď nepodceňuje. V případě, že dítě může posoudit dosah a význam své výpovědi, může s ním být pracováno během probíhajícího soudního řízení nebo řízení v rámci Policie České republiky. (Zákon č. 359/1999 Sb., online)

Orgány sociálně-právní ochrany dítěte vždy jednají tak, aby zpočátku zajistily správný vývoj a zlepšení situace v rodině. Prvními kroky po oznámení je zjištění skutečné situace v rodině formou pohovorů se členy rodiny, šetření v místě bydliště, dotazování

ve školských a lékařských zařízeních tak, aby zjištěná míra potřeb rodiny byla co možná nejobjektivnější.

Veškerá další opatření jsou volena tak, aby na sebe navazovala, navzájem se ovlivňovala a odpovídala standardům kvality.

Rodičům, zákonným zástupcům a dětem je nabídnuta možnost spolupráce s dalšími odborníky, ať už se jedná o psychologickou pomoc, lékařskou pomoc, spolupráci s neziskovými a dalšími pomáhajícími organizacemi.

V případě ekonomické nouze je vyhodnocena míra finanční podpory ze strany státu a dojednána možná finanční pomoc z dávek státní sociální podpory a hmotné nouze. Dále je přístupna pomoc různých organizací formou charitativního šatníku, potravinová pomoc. Tato pomoc se orientuje na potraviny, ze kterých lze uvařit plnohodnotné hotové jídlo (mouka, olej, cukr atd.).

Velmi důležitým prvkem v této etapě práce s rodinou je samotná aktivita a míra spolupráce samotných členů rodiny. Orgány sociálně-právní ochrany dítěte jim tuto pomoc nemohou vnucovat. Mohou ji pouze doporučit a sledovat její průběh a vývoj. V případě, že rodina s orgány nespolupracuje a její situace se nezlepšuje, je možné zejména pedagogickou, psychologickou a lékařskou intervenci v případě potřeby nařídit. To se děje v samostatném správním řízení. (Zákon č. 359/1999 Sb., online)

Pokud ani tehdy nedochází ze strany rodiny k žádoucí reakci, Orgány SPOD jsou oprávněny se obrátit na místně příslušný soud a podat návrh na soudní dohled nad rodinou tak, aby byl dosažen zdravý vývoj dítěte (dětí) v rodině. V rámci soudního dohledu pracovníci OSPOD pravidelně sledují úroveň životních podmínek dítěte (dětí) v rodině.

Orgány sociálně-právní ochrany dítěte spolupracují v zájmu dítěte a rodiny se školskými, lékařskými, psychologickými a policejními orgány a jsou povinny pravidelně podávat

o situaci v rodině zprávu soudním orgánům. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Když je vývoj v užší rodině natolik nepříznivý, že tato rodina není ani přes veškerou pomoc schopna nebo ochotna pečovat o dítě (děti) odpovídajícím způsobem, je možno je rozhodnutím soudu svěřit do péče někomu ze širší rodiny. V takovém případě je to nejčastěji některý z prarodičů. Nejedná se o pěstounskou péči, jako tomu bylo dříve a není v tomto případě nárok na dávky pěstounské péče.

Ze zákona č. 89/2012 Sb., nového občanského zákoníku vychází teze, že prarodiče jsou povinni pečovat o vnoučata bez nároku na státní příspěvek na péči. Především se soudně vyměřuje výživné rodičům, o jejichž dítě nebo děti prarodič pečuje. Prarodiče mají nárok na běžné přídavky na dítě (děti) a hmotné dávky v případě nouze.

Přesto to pro prarodiče někdy bývá obtížně zvladatelná situace, zejména tehdy, když rodiče dítěte (děti) neplatí předepsané výživné, nebo prarodiče pečují o velmi malé dítě a jeden z prarodičů musí opustit zaměstnání a nastupuje na rodičovskou dovolenou. V takových případech může být úbytek financí citelný. Také se stává, že prarodiče sami jsou již ve starobním nebo invalidním důchodu a jejich příjmy jsou na nízké úrovni.

Také prarodiče, kteří přijali do své péče svá vnoučata, jsou podporováni a kontrolováni orgány sociálně-právní ochrany dětí. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Ve chvíli, kdy je situace v rodině natolik závažná, že nelze zaručit zdravý vývoj dítěte ani v užší, ani v širší rodině, je možné přistoupit k nejzávažnějšímu kroku, čímž je odebrání dítěte z rodiny do dočasné pěstounské, pěstounské nebo ústavní péče. Veškeré tyto úkony se provádějí výhradně rozhodnutím soudu. (Zákon č. 359/1999 Sb., online)

V případě, že by byl ohrožen život nebo zdraví dítěte, je místně příslušnému okresnímu soudu podán návrh na předběžné opatření podle § 452 odst. a) zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních. V takovém případě je soud povinen rozhodnout o umístění dítěte mimo rodinu do 24 hodin. Pokud není bezprostředně

ohrožen život nebo zdraví dítěte, může Orgán sociálně-právní ochrany dětí buď podat návrh na předběžné opatření podle § 76 odst. 1, písm. e) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, kdy soud rozhoduje v termínu do jednoho týdne. Nebo lze podat přímo k soudu návrh na umístění dítěte do pěstounské nebo ústavní péče.

Také po dobu, kdy jsou děti umístěny mimo svou rodinu, se nadále pracuje na udržování a případném posilování kontaktu dětí s rodinou. Sociální pracovníci jsou povinni minimálně jedenkrát za tři měsíce dítě navštívit v zařízení, ve kterém je dítě umístěno a aktivně se zajímat o jeho zdravý vývoj. Samostatně zároveň pracují s rodinou těchto dětí. Pokud je na straně rodičů i dětí zájem a rodiče pracují na zlepšování svých rodičovských kompetencí, děti mohou rodinu navštěvovat a v ideálním případě se do ní opět vrátit. O zrušení dočasné pěstounské, pěstounské nebo ústavní péče opět rozhoduje soud. (Zákon č. 359/1999 Sb.)

Důvodem pro odebrání dětí z rodinného prostředí a svěřením do péče jiné osoby nebo do ústavní výchovy musí být závažné a popřípadě dlouhodobé naplňování některého z bodů nebo více bodů paragrafu 6 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, jehož znění je citováno výše.

8.4 Zákon č. 109/2002 SB., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů - zajišťování péče o děti v ústavní výchově

Zákon se opírá zejména o znění Listiny základních práv a svobod občanů, dětí a další mezinárodní úmluvy, které jsou součástí našeho právního řádu. Garantuje dětem, které jsou umístěny ve školských zařízeních ústavní výchovy nebo ochranné výchovy nebo ve střediscích výchovné péče základní právo na výchovu a vzdělávání tak, aby byl zajištěn harmonický vývoj jejich osobnosti. Tato zařízení jsou ze zákona povinna vytvořit dětem takové podmínky, aby byl zajištěn všestranný vývoj s ohledem na jeho individuální vývoj a potřeby odpovídající jeho věku. Pro dosahování tohoto cíle jsou zařízení povinna spolupracovat na jedné straně s rodinou dítěte, pokud existuje

a na této spolupráci má zájem a na druhé straně s Orgány sociálně-právní ochrany dětí a s dalšími státními orgány a institucemi (školy, lékařská zařízení, soudní orgány atd.).

Služby v těchto zařízeních se poskytují zejména dětem ve věku od 3 do 18, resp. 19 let. V odůvodněných případech je možné pobyt dítěte v zařízení prodloužit samostatnou smlouvou po dobu jeho studia a přípravy na budoucí povolání do věku maximálně 26 let. Do těchto zařízení mohou být přijímány i děti s různými druhy postižení v případě, že jejich mentální a zdravotní stav nevyžaduje umístění ve specializovaném zařízení. (Zákon č. 109/2002, Sb., online)

Dětem je v rámci přímé péče poskytováno ubytování, výživa, ošacení, jsou hrazeny školní pomůcky a další školní potřeby, zdravotní péče, cestovní náklady na dopravu do školy. Pro zajištění harmonického vývoje osobnosti dětí může zařízení dále hradit náklady na kulturní, sportovní a zájmové akce. Dítě má nárok na měsíční kapesné, jehož výše je odstupňována podle věku dítěte a je jedním z motivačních prvků při výchově dítěte. Dále zařízení může poskytnout dítěti věcné nebo finanční dary při odchodu ze zařízení z důvodu dosažení jeho zletilosti nebo ukončení vzdělávání. (Zákon č. 109/2002, Sb., online)

Děti jsou během pobytu v zařízení přiděleny na některou z rodinných skupin nebo výchovných jednotek, kde je umístěno podle typu zařízení maximálně 8 dětí. O každou rodinnou skupinu v dětském domově nebo dětském domově se školou pečují klíčoví a další vychovatelé. Během dne o děti pečují pedagogičtí pracovníci, kteří se starají o všestranný harmonický vývoj osobností dětí. Zajišťují výchovu, pomáhají a dohlížejí na školní přípravu, spolupracují se školou i se zdravotnickými zařízeními, podporují děti v jejich mimoškolních a volnočasových aktivitách, dohlížejí na jejich zdravou životosprávu, motivují je k dalšímu osobnostnímu růstu, atd. (Zákon č. 109/2002, Sb., online)

9 Kvalitativní výzkum

V pojmu kvalitativní výzkum panuje stále značná názorová pluralita a obtížně identifikovatelné hranice jednotlivých metod. To často vede k problémům v konečném popisu a klasifikaci. Je možné říci, že i samotní autoři i výzkumníci svým přístupem přispívají k této nejednotnosti a roztříštěnosti. Přesto je důležité, v zájmu systematickosti, se o dodržování a poměrné sjednocení terminologie a metodologie alespoň pokusit. (Miovský, 2006)

Můžeme začít od pojetí pojmu kvalita, což je možno vnímat jako *hodnotu nebo souhrn vlastností, z nichž se dozvídáme něco o tom, co a jaký je předmět našeho zájmu*. Je možno jej také chápat jako *označení pro původní nedělitelnou určenost předmětu (v kontrastu s kvantitou)*. (Klimeš, 1981, s. 416 in Miovský, 2006, s. 13)

V knihách často nacházíme heslo tzv. kvalitativní sociologie, která je charakterizována jako *souhrnné označení sociologických škol především v období 70. až 90. let 20. století. A za hlavní úkol sociologie pokládají pochopení světa a pravidel každodenní činnosti jiných individuí, včetně jejich motivací, dešifrování významů, které přikládají věcem, procesům, aktivitám i symbolům*. (Petrušek et al., 1996, s. 1086 in Miovský, 2006, s. 14)

V této práci jsou předmětem zájmu rodiče dětí, které jim byly z nějakého důvodu odebrány z rodičovské péče. Jsou zjišťovány důvody tohoto odebrání, a to z pohledu rodičů. Vzhledem k této skutečnosti byl zvolen právě kvalitativní výzkum. Jedná se o poměrně malý vzorek respondentů, u nichž se snažíme zjistit jejich názory, pohnutky, životní zkušenosti, a to formou rozhovorů. Nejedná se o potvrzení předem vytčené teze. V takovémto případě by byly kvantitativní metody velmi obtížně aplikovatelné a nesplnily by cíl výzkumu.

9.1 Cíl práce a výzkumné otázky

Cílem této práce je zjistit názory rodičů na příčiny skutečnosti, že jejich děti byly odebrány z jejich rodičovské péče a umístěny do náhradní péče. Jedná se o subjektivní

názory rodičů, postavené na prožitých zkušenostech z dětství, dospívání a jejich následného životního směřování. S ohledem na jejich vlastní dosavadní život a zkušenosti bylo také zjišťováno, zda si uvědomují důsledky plynoucí z odebrání dětí na psychický a emocionální vývoj a další život jejich dětí.

Vzhledem k těmto dílčím cílům byly formulovány následující výzkumné otázky:

- 1) Zjištění základní příčiny (příčin) umístění dítěte (dětí) do náhradní výchovy
- 2) Zda a do jaké míry dětství a dospívání rodičů ovlivnilo jejich vlastní přístupy k výchově dítěte (dětí)
- 3) Zda a do jaké míry si rodič (rodiče) uvědomují důsledky odebrání dítěte (dětí) z jejich péče na další vývoj dítěte (dětí)

Na základě specifikace cílů a formulace výzkumných otázek byly vytvořeny otázky pro rozhovor s rodičem:

- 1) Narodil/a jste se do úplné rodiny?
- 2) Vyrůstal/a jste v původní, biologické rodině, v náhradní rodině nebo v ústavní péči?
- 3) Pokud jste nevyrůstal/a v biologické rodině, kde vidíte důvody?
- 4) Jaké byly během vašeho dětství vztahy mezi rodiči, mezi vámi a vašimi rodiči, mezi vámi a vašimi sourozenci a ostatními vrstevníky?
- 5) Jak byste charakterizoval/a své dětství a dospívání?
- 6) Jak a kdy jste se seznámil/a s druhým rodičem vašeho dítěte (vašich dětí)?
- 7) Plánovali jste společnou budoucnost, chtěli jste spolu mít děti, těšili jste se na jejich příchod?
- 8) Jaká byla vaše životní situace v době narození vašeho dítěte (vašich dětí)?
- 9) Jak nahlížíte na důvody a příčiny umístění vašeho dítěte (vašich dětí) do náhradní péče? Kde vidíte důvody a příčiny k umístění dítěte (dětí) do náhradní péče? V jakém věku byly v té době vaše děti?
- 10) Jak jste se cítili po odebrání dětí a jak se v té době chovaly vaše děti? Jak snášely odchod z domova?
- 12) Jste v době jejich pobytu mimo váš domov v kontaktu s dětmi (telefonickém, písemném, osobním)? Tráví u vás děti svůj volný čas, zejména prázdniny? Těšíte se

na sebe?

13) Chtěli byste, aby se k vám vaše děti vrátily? Připravujete se na jejich návrat? Mluvíte o této možnosti s vašimi dětmi?

14) Jste připraveni něco změnit ve vašem životním stylu v případě, že by to bylo vyžadováno pro to, aby děti mohly být navraceny zpět do vaší péče?

Otázky slouží spíše k orientaci tazatele v případě, že respondent neví, kde začít, jakým směrem se vydat dále, o čem má vypovídat, je třeba usměrnit tok myšlenek respondenta směrem k zjišťovanému cíli, popřípadě je třeba doplnit určitou informaci. Snahou tazatele bylo ponechat vyprávění respondenta volný průběh.

9.2 Metody získávání kvalitativních dat

Celý proces získávání dat se také nazývá termínem tvorba dat. Je to dáno tím, že výzkumník aktivně ovlivňuje kvalitu a vznik dat. (Richardson et al., 1996 in Miovský, 2009) Na rozdíl od termínu „sběr dat“ užívaného při kvantitativním výzkumu.

Pro naplnění cíle této práce byla zvolena metoda moderovaného rozhovoru (interview). Právě vzhledem k intimnosti tématu a možných bolestivých vzpomínek a zkušeností respondentů byla dále zvolena metoda přímého interview, kdy výzkumník hovořil s respondenty tváří v tvář. Původně byla zamýšlena také metoda telefonního interview pro možnost získat spolupráci osob, které jsou momentálně ve výkonu trestu odnětí svobody, a z tohoto důvodu byly jejich děti umístěny do ústavní péče. Po zvážení celé situace byla ale tato metoda odmítnuta, protože by se z výsledků vytratily velice důležité okamžiky pozorování respondenta. Telefonní hovor není příliš osobní a není možné pomocí neverbálních signálů pracovat na vytvoření vztahu důvěry mezi tazatelem a respondentem.

Interview bylo vytvořeno jako polostrukturované. Na základě pevně daného schématu, co chceme během rozhovoru zjistit, byl vytvořen okruh otázek pro dotazované. Tyto otázky byly kladeny v pořadí závislém na tom, jak se rozhovor vyvíjel, jak snadno nebo obtížně dotazovaný hledal odpovědi na otázky, o čem chtěl nebo nechtěl hovořit. Vždy

se však hledělo na to, aby bylo zodpovězeno tzv. jádro interview, tj. minimum témat a otázek, které pro naplnění cíle bylo třeba probrat a zodpovědět. Jádrem našeho interview byla klíčová otázka z názvu této práce: „Jak nahlížíte na důvody a příčiny umístění vašeho dítěte /vašich dětí do náhradní péče?“ „Kde vidíte důvody a příčiny k umístění dítěte /dětí do náhradní péče?“

Fáze interview

a) přípravná a úvodní část interview

- navázat kontakt a získat úvodní čas
- informovat, proč žádáme o čas a co od člověka očekáváme
- informovat o sobě (práci, kterou děláme) a účelu interview
- informovat, co potřebujeme (kolik času a za jakých podmínek atd.)
- získat souhlas s provedením interview a se zvoleným způsobem fixace dat
- dohodnout se na způsobu přesunu na místo, kde interview proběhne a přesunout se tam – současně neztratit během této doby kontakt a motivaci účastníka (Miovský, 2006)

b) vzestup a upevnění kontaktu

- motivační práce – posilovat a upevňovat motivaci účastníka pro to, aby rozhovor mohl pokračovat
- od obecnějších a méně náročných otázek pokračovat až k jádru interview
- vhodné načasování, zobecňování zkušeností (Miovský, 2006)

c) jádro interview

- zde volíme různé metody a strategie, ale stále musíme mít na paměti a hodnotit validitu odpovědí
- nejčastěji používanou metodou je propojování podávaných dat s konkrétní zkušeností, tzn., že na účastníkovi požadujeme uvádět konkrétní zážitek z uvedené situace, ne pouze zobecnění, např. „že to takto prostě probíhá“

- stále pracujeme takovým způsobem, že postupujeme od běžných k osobnějším otázkám a údajům a stále hlídáme hranici, kdy je účastník ještě ochoten odpovídat a nesnažit se zkreslovat podávané informace
- prokládáme otázky či okruhy, které jsou intimní nebo bolestivé těmi, které dovolí účastníkovi, aby se uvolnil a odpočinul (Miovský, 2006)

d) závěr a ukončení

- bývá to často právě jedna z nejobtížnějších částí celé výzkumné práce, protože nesmíme nechat v účastníkovi dojem, že pro nás byl pouze zdrojem informací
- je nutné si ověřit, zda jsme respondentovi našimi otázkami a přístupem nezpůsobili nějaké trauma, zda není ve stavu, kdy by potřeboval následnou péči, či ošetření (Miovský, 2009)

9.3 Výběr výzkumného souboru

Výběr výzkumného souboru je klíčovým momentem celé výzkumné práce a patří mezi nejobtížnější fáze každé studie. Je možno zvolit mezi různými metodami a v případě nutnosti je také možné tyto metody kombinovat. Zvolená metoda, či metody, by měly naplňovat cíle výzkumu tak, aby bylo docíleno saturace. To znamená, že získaná a zpracovaná data jsou dostatečná k naplnění cíle výzkumného úkolu. Další data by byla zbytečná, pouze by opakovala to, co jsme již zjistili. (Miovský, 2006)

Analýzou různých pojetí u různých autorů byla navržena následující klasifikace metod výběru výzkumného vzorku pro potřeby kvalitativního výzkumu:

„Pravděpodobnostní metody výběru výzkumného souboru

- a) *prostý náhodný výběr*
- b) *stratifikovaný náhodný výběr*
- c) *kvótový náhodný výběr a další*

Nepravděpodobnostní metody výběru výzkumného úkolu

- a) *totální výběr*

b) výběr metodou sněhové koule

c) samovýběr

d) příležitostný výběr

e) záměrný (účelový) výběr

- prostý záměrný (účelový) výběr

- stratifikovaný záměrný (účelový) výběr

- kvóťový záměrný (účelový) výběr“

(Miovský, 2009, s. 130)

Pro potřeby této práce byla zvolena metoda prostého záměrného (účelového) výběru. Zajímaly nás názory, postoje, životní zkušenosti a celkový životní příběh rodičů dětí, které byly umístěny do náhradní péče. Podle těchto kritérií byla zvolena cílová skupina a následně oslokována pro možnou spolupráci. Nejedná se o metodu samovýběru, protože nebylo pracováno formou prostředníků, u kterých by se aktivně hlásili potenciální zájemci o spolupráci. Téma rozhovorů bylo natolik niterné a intimní, že se tímto způsobem pracovat nedalo. Dá se však říci, že se jedná o záměrný (účelový) výběr přes instituce. Vzhledem k tomu, že rozhovory byly vedeny s rodiči dětí, které byly nebo jsou umístěny v ústavních zařízeních, je nutné při výběru vzorku respondentů pracovat s podporou vedení ústavů nebo jiných organizací (OSPOD, charitativní organizace) pro jejich vyhledání a prvotní kontaktování.

Rozhovory pro tuto práci poskytlo celkem deset respondentů, z toho tři muži. Všem rodičům byly děti odebrány Orgány pro sociálně-právní pomoc a byly původně svěřeny do ústavní péče. Některé děti v těchto zařízeních vyrůstají, ale některé byly postupně svěřeny do péče prarodičů. Výběr rodičů byl v některých případech prováděn na základě osobní známosti s rodiči dětí z dětského domova. Dále došlo ke kontaktu s některými rodiči během zaměstnání autorky práce u Orgánu sociálně-právní ochrany a ve dvou případech se jednalo o osobní známost s některým z blízkých osob těchto rodičů.

9.4 Etická pravidla psychologického výzkumu aplikovaná do výzkumné práce

V rámci těchto pravidel bylo třeba dodržet ze strany výzkumníka zejména tzv.

empatickou neutralitu, což znamená, že bylo hovořeno s lidmi, kteří prošli těžkým životním obdobím, bylo vhodné a často žádoucí projevit zájem o jejich osud a osud jejich dětí, ale získané informace a jejich interpretace musela být neutrální. Respondenti nebyli žádným způsobem hodnoceni, byl jim poskytnut zájem a ochota naslouchat.

Účastníci výzkumu byli vždy předem seznámeni s důvodem vedení rozhovoru, způsobem archivace, zpracování a uveřejnění získaných dat a všechny tyto osoby udělily informovaný souhlas s účastí na této výzkumné práci. Tento výzkum byl zpracován v souladu se zákonem č. 101/2000, Sb. o ochraně osobních údajů. Žádná z osob by neměla být ze zpracování této práce identifikovatelná. Účastníci a další jim blízké osoby byli vedeni pod křestním jménem, které ve výstupu bylo změněno, a nebyl uveden žádný bližší údaj vedoucí k těmto osobám. V tomto duchu byly také předem informovány osoby účastníci se výzkumu. Účastníci výzkumu se zapojili do práce na základě dobrovolnosti bez nároku na odměnu.

9.5 Zpracování kvalitativních dat

„Způsobu zacházení s kvalitativními daty, tj. dílčím úkonům a procedurám propojujícím fázi získávání dat a fázi analýzy dat, říkáme data management.“ (Miovský, 2009, s. 195)

Data pořízená na určitý nosič jsou nazývána jako fixovaná. Pro potřeby této práce byl rozhovor nahrán jako audiozáznam na mobilní telefon. Respondenti o pořízení nahrávky věděli, ale samotný telefon ležící na stole byl pro ně méně stresující, než jiný způsob, např. přes mikrofon do počítače. Navíc bylo možno přímo komunikovat s respondentem, pozorovat jeho neverbální komunikaci a případně si dělat poznámky, pokud by se to jevilo jako vhodné.

Poslední fází data managementu je systematizace kvalitativních dat. Informace se v této části práce dávají do takové podoby, aby bylo možno zahájit kvalitativní analýzu. (Miovský, 2009)

Rozhovory byly v nezměněné podobě přepsány a po každém logickém celku rozhovoru

následuje jeho rozbor metodou narativní rekonstrukce.

9.6 Metoda narativní rekonstrukce

Každý člověk prožívá svůj život a většina z nás je schopna o něm zpětně vyprávět. Vybavujeme si důležité okolnosti a rozhodnutí, která jsme učinili. Vzpomínáme na osoby a zážitky, které náš dosavadní život formovaly. Příběhy našich životů se během vyprávění shlukují do smysluplných celků, které jsou řetězeny do proudu událostí. Tento souhrn událostí téměř vždy směřuje k určitému cíli. Vyprávění samotné zrcadlí nejen naše vzpomínky, ale také se v něm zobrazují naše myšlenky, přání, hodnoty, přesvědčení, ale také naše sebehodnocení. A naopak tím, že příběh svého života vyprávíme, zpětně si můžeme uvědomit různé důležité skutečnosti, které jsme předtím neviděli nebo jejich existenci potlačili. Vyprávění tedy zobrazuje minulost, probíhá v přítomnosti, ale zasahuje také do budoucnosti. (Miovský, 2009)

Pokud takto pojmáme vyprávění životního příběhu, pak tedy narativní výzkum je především „procesem interpretace interpretace“ (Miovský 2009, s. 244) neboli převyprávěním vyprávění. „Snažíme se přitom porozumět významům, které do vyprávění vkládá jeho autor. Narativní výzkum je v tomto smyslu rekonstrukcí způsobu vytváření významu narativními prostředky.“ (Miovský 2009, s. 244)

Základní kategorie narativní rekonstrukce (podle V. Chrze):

- „životní témata“ – výchozí článek narativní rekonstrukce. Zabývají se tím, o co se jedná, o čem hovoříme.
- „ztvárnění jednání“ – respektujeme jednání člověka a jeho důvody. Narativní rekonstrukce „zdůvodňuje a vysvětluje chování ve vztahu k cílům. Narativní zřetězení událostí má logiku jednajících postav. Tedy logiku, kdy každá jednající postava sleduje své záměry a cíle, a ke svému jednání má tedy důvody dané právě těmito záměry a cíli.“ (Miovský 2009, s. 245)
- „přirozené ztvárnění hodnot a norem“ – objevují se ve chvíli, kdy vypravěč narazí na řešení jakékoliv krize, problému, potíže
- „obrazy sebe a druhých“ – během našeho života se setkáváme s velkým množstvím

dalších osob, které v našich životech sehrají někdy nepatrnou roli, nebo jsou pro naše další směřování velmi důležité. To vše vykresluje ve vyprávění z našeho pohledu. Popisujeme interakce, naše vlastní jednání i chování, ale i jednání a chování ostatních osob. Z těchto popisů si posluchač může, alespoň částečně vytvořit obraz sebehodnocení vyprávějího, jeho vztahové hodnoty a sociální vazby.

- „*reflexe a hledisko*“ – při vyprávění jakéhokoliv příběhu vypravěč zaujímá nějaké hledisko, tj. úhel pohledu. Pokud porozumíme prožité zkušenosti, porozumíme tomu, z jakých důvodů a jakými způsoby vznikla určitá jednání, projevuje se zde reflexe.

- „*diskurzivní kontext*“ – vyprávění jsou určena posluchačům. V průběhu vyprávění tedy probíhají různé interakce mezi vyprávějíím a posluchačem, a tím dochází k vymezování různých pozic jednotlivých účastníků. „*Zkušenost jako narativní konstrukce je tedy zkušeností vznikající ve vzájemné interakci žitých vyprávění.*“ (Miovský 2009, s. 246)

9.7 Analýza kvalitativních dat

Analýza dat kvalitativního výzkumu patří k nejobtížnějším částem celé práce. Je to proto, že není prakticky možná standardizace postupů a je obrovské množství možností, jak získaná a analyzovaná data interpretovat. Pokud data kombinujeme, toto množství se ještě násobí. Pokud na tuto možnost nahlížíme očima kvantitativního výzkumníka (Valoušek, 1988, Maršálová a Miklík, 1990 nebo Ferjenčík, 2000), je výsledkem analýzy kvalitativního výzkumu pouze utřídění a popis získaných informací. (Miovský, 2009) Na druhé straně lze data interpretovat až na hranici spekulativnosti.

„Obecně pod termínem analýza kvalitativních dat chápeme následující fáze výzkumu (Miles and Huberman, 1994):

- *kódování – přiřazování klíčových slov či symbolů k částem textu tak, aby byla umožněna snadnější a rychlejší práce s těmito částmi a bylo možné prostřednictvím kódů kdykoli snadno pracovat s většími významovými celky. Proces kódování je de facto procesem identifikace a systematického označování významových celků dle vytvořených kritérií*

- *archivace kódovaných dat – uchování zakódovaného i původního textu jako organizované homogenní databáze (ať již v „papírové“ nebo elektronické podobě)*
- *propojování dat – hledání spojitostí v datech a vzájemné propojování částí ve větší celky, vytváření a identifikace kategorií, trsů atd.*
- *komentování a doplňování dat – psaní komentářů a doplňků, které vhodným způsobem rozšiřují existující data či je uvádějí do kontextuálních vztahů, čímž usnadňují a zpřesňují analýzu*
- *vyvozování závěrů a verifikace – interpretace údajů a ověřování její platnosti. Hledání opor pro zvolený interpretační rámec, hledání alternativ tomuto rámci a hledání jeho výhod i nevýhod (omezení), tj. identifikace podmínek, za nichž je vytvořená interpretace údajů validní, a naopak podmínek, za nichž přestává být (nebo její části) platná*
- *budování teorie – vývoj a vytvoření systematických konceptuálně koherentních vysvětlení nálezů, tj. vytvoření homogenního interpretačního rámce, v němž své nálezy popisujeme a vysvětlujeme*
- *grafické mapování – vytváření schémat, diagramů, modelů atd., které graficky zobrazují naše nálezy a případně jsou schopny graficky znázornit výslednou podobu teorie, kterou jsme v průběhu studie budovali.“ (Miovský, 2009, s. 219 – 220)*

9.8 Výzkumná validita a metody její kontroly

Pod pojmem validita chápeme pravdivost, platnost výzkumu, což je v rámci psychologického výzkumu poměrně problematické. Stojí na něm diskuse o vědeckosti psychologie.

Validita pojednává o tom, jak jsme k získaným informacím došli, zda odpovídají realitě, jsou věrohodné. Z tohoto důvodu se používají různé techniky kontroly validity, kdy zjišťujeme, zda zvolený postup a metody zjišťování a analýzy dat jsou validní. Tyto techniky se prolínají celým procesem od počátku získávání dat, až po osobu samotného výzkumníka.

10 Rozhovory a průběžné narativní rekonstrukce

Následující rozhovory jsou přesným přepisem výpovědí respondentů a vždy po uzavřeném logickém celku výpovědi jsou prokládány narativními rekonstrukcemi. Pro lepší orientaci jsou části výpovědí označeny písmenem R (respondent, respondentka) a T (tazatelka).

10.1 Rozhovor číslo 1 – paní Alena

R: „Naše rodina nikdy nebyla úplná. Fotr zmizel k nějaký ženský, když mi bylo asi půl roku a mojí sestře bylo pět let. Jsem teda druhorozená a vždycky jsme byly doma jen s mámou a s její mámou, mojí babičkou. Babička nám všem vládla a všichni jsme poslouchali. Teda, vono mámě nic jinýho nezbylo, protože já jsem byla malinká a vona vlastně neměla žádný peníze, protože byla se mnou na mateřský. A tak jsme tam rostly a bylo to většinou dost hustý, babička se sice mámě snažila pomáhat, ale matka jí musela poslouchat a bejt vděčná. Teda to jsem pochopila až potom, když jsem odešla. Svýho otce jsem viděla asi dvakrát, nějak si nás pučil, ale pak nás nechal doma a šel do hospody, tak jsme se se ségrou sebraly a jely jsme v noci tramvají domů. Pak už o nás neměl nějak zájem. Nevím, jestli to měl zakázaný. Ale spíš si myslím, že jsme mu překážely.“

T: Respondentka vzpomíná na své dětství, které strávila v ryze ženské domácnosti s matkou, mateřskou babičkou a svou starší sestrou. Její vzpomínky vypovídají spíše o jakési nepohodě, nerovnoměrnosti práv a zodpovědnosti, kdy v domácnosti rozhoduje babička, matka je nucena z objektivních důvodů ji poslouchat. O dětství, stráveném hrami se sestrou nebo s ostatními vrstevníky, nepadlo ani slovo. K otci má respondentka záporný vztah, což je patrné i z jeho oslovení. Otec o svou původní rodinu brzy ztratil zájem a ani nedokázal navázat pevný vztah se svými dětmi. Respondentka má pocit, že mu spíše se sestrou překážely.

R: „Když mi bylo 18, měla jsem toho dost a odešla jsem z domova na ubytovnu. Jsem vyučená servírka, tak jsem jako servírovala a takhle v práci jsem se potkala se svým budoucím mužem. Teda, jako štamgast tam chodil. A měl takový ty řeči, jako jak jsem

hezká, po zavíračce jsme si spolu sedali a popíjeli, bylo nám spolu dobře, tak jsme se brzo vzali a já otěhotněla a narodila se mi dcera. A za dva roky druhá. Mužskej byl dlouho pryč, vydělával a pak chodil do hospody. Já nemohla, byla jsem doma s dětma, tak mě to moc nebavilo, ale holky jsem měla ráda. Pak šla ta mladší do školky, já se vrátila do práce a potkávala jsem tam hodně pěkných chlapů a nějak se mi vůbec nechtělo vracet domů k dětem a pořád tomu jednomu mužskému a nějak mi tenkrát bliklo a vodešla jsem od nich. My jsme se tou dobou taky hodně hádali a mě už se to zdálo neúnosný. Holky pořád něco chtěly, potřebovaly, byla jsem utahaná a v práci byla sranda mezi lidma a s chlapama, tak jsem je nechala a vodešla jsem k jednomu z nich. Tenkrát mě to vůbec nedocházelo, vůbec jsem se tím nějak nezabývala, prostě jsem řešila svojí situaci. Asi jsem byla hodně, jako sobecká.“

T: V této části respondentka shrnuje počátek své dospělosti, rozhodnutí odejít na ubytovnu a vztah se svým mužem. Od počátku, kdy jí lichotilo, že se o ni zajímá, až po konec, kdy jí po narození dvou dcer začala chybět svoboda, cítila se uvázaná, znechucená domácím stereotypem, starostmi i hádkami s mužem. Časem se cítila lépe v práci a v přítomnosti cizích lidí, než u své rodiny a tuto situaci řešila odchodem od svých dětí a muže. Sama toto své rozhodnutí hodnotí jako sobecké.

R: *„Jenomže to bylo hrozně blbý rozhodnutí. Mužskej se vůbec nedoved postarat o holky, nastěhoval si k nim ještě svýho bráchu, aby mu snad vlastně pomohl, jenomže to bylo ještě horší. Spolu chlastali a holky se musely prej starat o všechno. Hlavně ta starší. Pak mi vyprávěla, že třeba musela chodit krást rohlíky, že měly hlad. A já to tou dobou nevěděla, protože jsem tam nebyla. Byla jsem s různějma chlapama, hodně jsem pila a na holky ani nevzpomněla. Já nevím, co jsem si myslela, asi jsem se potřebovala vybláznit a vzala jsem to od podlahy a bylo mi úplně jedno, že mám někde děti, a že mě třeba potřebujou. Víte, já na to nejsem vůbec hrdá, strašně je mi to líto, ale nevrátím to. Tak to bylo.“*

A tak jak to pytlíkovali, tak na ně brzy přišla sociálka. A holky byly natošup vodebraný a putovaly do děcáku. To jsem tou dobou furt nic nevěděla, nezajímalo mě to. Jo,

a jejich otce zavřeli na dlouho. Von něco proved. Já jsem mezitím bydlela dost po mužskejch a taky na ulici, protože jsem taky dost pila a z práce mě vyhodili.“

T: Další část života probíhala ve dvou paralelách. Respondentka se o svou původní rodinu vůbec nezajímala, ale užívala si domnělé svobody. Popisuje své problémy s alkoholem, časté střídání partnerů, ztrátu zaměstnání a vlastní nezájem o své děti. Na druhé straně je život jejího partnera a dcer. Otec měl zřejmě jakousi snahu se o děti starat, ale celou situaci nezvládl. Není jasné, zda byly děti odebrány otci již před spácháním trestného činu, kterého se dopustil, nebo až s ohledem na jeho nástup do výkonu trestu. Respondentka nebyla v tomto případě příliš sdílná, není ani jasné, kolik bylo dívkám let, když byly odebrány a ani jak celou situaci snášely. Matka se vše dozvěděla zpětně a zprostředkovaně a vzniklé situace lituje, ale ví, že nic nejde vrátit.

R: *„A když už to bylo hodně blbý, tak nevím, kde jsem sebrala tu sílu, ale vrátila jsem se k mámě. No, radost ze mě neměla, když mě viděla, ale vzala mě k doktorovi a pak mě vrzli do léčebny, abych se dala dohromady.*

A pak jsem se seznámila se svým současným mužským, kamarádka mě seznámila. To bylo fakt štěstí, von je zlatej. Celý to trvalo asi tak pět let, než jsem se z toho vyhrabala, holky už dávno chodily do školy obě. V tom děcáku, no. My jsme si je s tímhle mým mužským našli, když jsem mu řekla, že mám děti, tak fakt jako chtěl, že si je vezmeme. Dyť říkám, je zlatej. Já jsem se k němu nastěhovala na vesnici a von má jako pronajatou hospodu, takže tam kmitáme.“

T: Respondentka v sobě našla sílu bojovat a snažit se změnit svůj život. Rozhodla se vrátit ke své matce, která se o ni postarala. Přestože toto období shrnula do pouhých dvou vět, jednalo se o poměrně dlouhé období v životě. Sama přiznává, že trvalo zhruba pět let, než se zbavila své závislosti. Díky kamarádce poznala nového partnera, který má zájem i o její děti. Zároveň jí poskytl možnost návratu k její profesi, protože sám podniká v pohostinství. Je otázkou, zda ji toto prostředí opět nestrhne do alkoholové závislosti.

R: „Nemusíte mi věřit, ale už fakt nepiju. A holky jsme si začali brát nejdřív na víkendy, pak na prázdniny, ale víte, my jsme si navzájem odvykli. S tím mým se maj hodně rádi, to jo. Ale u nás to taky není úplně lehký, aby bydlely. Holky si zatím zvykly v tom děcáku, jsou tam celkem spokojený, a když pak maj prázdniny, tak jsou rády, že odtamtud maj kam vypadnout. Tady maj i kámošky a kola.

Ta starší ráda vaří, tak hodně pomáhá v hospodě a ta mladší ne. Ta jen tak někam fouknout. Takže jsme si je nevzali na furt, ale když je volno, tak jezděj. A ta starší už teď, za dva měsíce, bude dospělá, tak se sem k nám vrátí, protože kam by jinak šla, že jo. Bude vyučená kuchařka, našli jsme jí tu bydlení a práci v hospodě mít bude, tak o co jde. No, a ta mladší pak taky. I když s tou nevím, jak to dopadne. Vona sem k nám jezdí ráda na prázdniny, ale do kšeftu moc není. Učí se masérkou, tak tady taky práci by našla. Jestli to bude chtít, nevím. Jéžíš, dyť vona je celá já.“

T: Závěrem respondentka popisuje současný vztah s dívkami, které stále vyrůstají v dětském domově. Matka tvrdí, že dcery si na život v domově zvykly a nechce je z jejich stálého prostředí vytrhávat. Ale je s nimi v kontaktu během roku a děvčata u ní a jejího nového partnera tráví prázdniny a další chvíle volna. Starší dcera bude brzy plnoletá a matka plánuje, že se po opuštění dětského domova nastěhuje do její blízkosti. Našla jí byt a předpokládá, že dcera bude pracovat v jejich restauraci jako kuchařka. Matka kladně hodnotí její pracovitost a ochotu pomáhat i ve chvíli, kdy má prázdniny. Naopak u mladší dcery tyto vlastnosti nevidí a neví, jak se její život bude v budoucnu vyvíjet, ale nechce ji k ničemu nutit. Závěrem se zamýšlí nad její svobodomyšlností a dospívá k poznání, že zřejmě tuto vlastnost zdělila po ní.

10.2 Rozhovor č. 2 – pan Roman

R: „Já jsem se narodil do úplný rodiny, jsem nejstarší, mám ještě dva bráchy. Jako kluk jsem byl normální kluk, jsem dělal takový normální blbosti, jako klukoviny. Máma byla přísná a já vždycky, když jsem něco proved, tak jsem utekl k babičce, ta to vždycky žehlila. Takže, pak jsem dělal větší blbosti, jako že jsem něco někde sebral nebo rozbil a byl jsem v tom vždycky, bráchové ne, ty drželi spolu, ale babička, ta držela na mě, tak

jsem k ní vždycky zdrhnul, protože jsem věděl, že babička, ta na mě drží.

No, a pak jsem začal trochu hulit taky, jako a pak jsem sliboval, že už budu hodnej, ale nějak to nešlo. Pak mě dali do pastáku, to jsem byl v pubertě. Tam jsem teda nechtěl bejt, ale když jsem byl hodnej, tak jsem jel k babičce, ale moc často to nebylo. Kamarády jsem měl vždycky, těch jsem měl dost, ale byli to takový ty kamarádi, co jsme spolu dělali ty blbosti. Taky jsem utíkal z toho pastáku, takže mě vždycky přivezli policajti, tak jsem neměl moc těch hezkejch bodů. Když mi bylo 18, tak mě pustili a jel jsem za kamarádem do dalšího města a tam jsem hodně pařil, chlatal a hulil.“

T: Svě dětství respondent vnímá jako normální. Otec se v jeho vzpomínkách neobjevuje, i když tvrdí, že se narodil do úplné rodiny. Matku popisuje jako přísnou, takže velkou roli v jeho dětství a utváření sehrála jeho babička, která ho vždy chránila, pokud něco provedl. Se svými dvěma mladšími bratry měl spíše neutrální vztah. Zato měl vždy dostatek kamarádů, kteří, jak sám tvrdí, ho spíše povzbuzovali k nepřístojnému chování. To si uvědomoval, ale nebyl schopen to změnit. Během dospívání začal užívat návykové látky a byl svěřen do péče výchovného ústavu, kde nebyl spokojený. Utíkal za kamarády, i když věděl, že bude do ústavu navrácen a potrestán. V dospělosti, po propuštění z výchovného ústavu, odešel opět za kamarády a pokračoval v užívání návykových látek a alkoholu.

R: *„Pak jsem se seznámil s tou svojí, s Helčou a bylo. Jedno dítě, druhý, třetí. Šlo to rychle. My jsme si moc nedávali pozor. Oba jsme jeli ve fetu, takže jsme to moc neřešili. Ale vzali jsme se, to jako jo, svatba byla jako se vším.*

Pak mě zavřeli za nějaký krádeže a ten fet, a když byly ty děti, tak jako ta moje už nemohla bydlet v tom podnájmu tam, protože taky moc neplatila, tak je vypakovali a vona neměla kam jít, tak jim řekla babička, ať jdou k ní. K našim nemohla a ani nechtěla, máma vždycky prudila a držkovala a chtěla, abysme jako žili jako voni a to jsme nechtěli. Babička je hodná, vona jim tam sehnala bydlení, protože u ní to taky se třema děckama nešlo a tam jsme pořád.

A babička nám pomáhá i s penězma, já dělat nemůžu, mám něco se zádama a ta moje je taky taková slabá.

No jo, pak jak jsem byl v tom krimu, tak to ta moje nějak nedávala, tak jí tam chodila sociálka a ta jí děti sebrala. To ta nejmladší byla ještě maličká, šla do kojeňáku a ty starší do děcáku. No, já jsem nic dělat nemoh, že jo, páč jsem byl v tom krimu a ta moje to nezvládla. A babička, ta taky ne.“

T: Poznal svou partnerku, se kterou se oženil, a měli spolu rychle po sobě tři děti. Zároveň však oba užívali návykové látky, což se mimo jiné projevilo tím, že respondent byl odsouzen za krádeže k trestu odnětí svobody a matka zůstala sama se třemi dětmi. Vzhledem k těmto skutečnostem neměla dostatek finančních prostředků na samostatný život a pomocnou ruku opět podala respondentova babička, která jim zařídila možnost ubytování ve své blízkosti. Respondent oceňuje, že se o ně babička stále stará, ale zároveň nevykazuje žádnou snahu na svém životním stylu něco změnit. Během jeho výkonu trestu nebyla matka dětí schopna, i přes pomoc babičky, se o děti starat a byly jí odebrány. Otec dětí při této události osobně nebyl, takže nemůže posoudit, jak děti tuto skutečnost přijaly.

R: „Tak byly děti tam, ale pak se moje máma rozvedla a jako zatoužila po mejch dětech, jakože aby jí nebylo smutno, nebo co. A my jsme to nechtěli, páč nám bylo jasný, že jako děcka chceme zpátky, ale máma nám je nedá. A taky, že ne. Z děcáku bysme je třeba dostali, ale matka nás k nim ani nepouští, ani vidět je nesmíme. Asi čtyři roky jsme se tahali po soudech a stejně je nakonec dostala vona. Jakože nemáme podmínky, nebo co.“

T: Respondent popisuje okamžiky, kdy se jeho matka rozhodla o děti postarat a následovalo svěření dětí do její péče. Respondent předpokládal, že pokud děti zůstanou v ústavní výchově, budou mu po jeho návratu z výkonu trestu vydány zpět. Zároveň se obával, že v případě svěření dětí do péče jeho matky, to tak jednoduché nebude a nechtěl s tímto krokem souhlasit. Děti byly soudem nakonec svěřeny do péče

jeho matky.

R: „*Tak jsme si udělali další a ten je u nás. Ale sociálka je tam furt. No, já šel pak ještě jednou sedět, to jsme už měli dalšího kluka a ta moje s babičkou to dala. Peněz moc není a nebylo, ale babička pomáhá. Jestli jedeme furt ve fetu, neřeknu. To ne. Jsme čistý, no. Slyšel jsem, že ta naše nejstarší je taky v pastáku, taky jí tam matka dala, no jo. Nechce s náma mluvit, ani nás vidět. Říkala mi do telefonu, když jsem jí volal, že nám nikdy neodpustí, nevím, jako co. A pak už nikdy k telefonu nešla, to jí matka zpracovala. Už jí bude asi tak 16 a nechce k nám ani, až bude puštěná. Matka si jí nechce vzít z toho pastáku, že prej je hodná tak tejdén a pak už jako ne. Nevím, proč tam je, co vyváděla, ale matka je fakt drsná. Ty mladší dva jsou furt u ní, jako doma. Babička říkala, vona je s matkou v kontaktu, že ta nejmenší už chodí do školy, a že je prej moc šikovná a chytrá. Asi ne po mě, he. Prej se maj u matky dobře, říkala babička, tak asi je tam necháme, no. My máme na cestě dalšího prcka a nevím, jestli to dáme, to fakt nevím. Babička už je taky stará, tak uvidíme. Mně zase taky čeká soud a asi si pudu zase sednout a ta moje je fakt slabá, tak uvidíme, no.“*

T: Respondent byl znovu odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody v době, kdy měli s manželkou další dítě. Tentokrát jim dítě odebráno nebylo, i když jsou pod stálým dohledem Orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Respondent tvrdí, že již nejsou závislí na omamných látkách. Dále probírá otázku vztahu své nejstarší dcery k nim, jako k rodičům. Dcera je umístěna do výchovného ústavu a odmítá jakýkoliv kontakt s rodiči. Otec tuto skutečnost přičítá vlivu své matky. Dále se zmiňuje o své mladší dceři, kterou chválí. Velký vliv na fungování rodiny respondenta má stále babička, která vypomáhá nejen finančně. Oba manželé se na její pomoc velmi spoléhají. V závěru otec vyjadřuje názor, že tři starší děti nechají v péči jeho matky, protože podle zpráv od babičky jim její péče vyhovuje. V současné době očekávají narození dalšího dítěte a respondent vyjadřuje pochybnosti ohledně budoucnosti. Předpokládá, že bude odsouzen k dalšímu trestu odnětí svobody a obává se toho, jak v tomto případě jeho žena zvládne péči o děti v době, kdy jeho babička již není, s ohledem na věk, schopna pomoci takovou měrou, na jakou jsou zvyklí.

10.3 Rozhovor číslo 3 – paní Renata

R: „No, narodila sem se našim, když ještě byli spolu a do šesti let spolu byli, no. Ségra byla o sedm let starší, takže už jako měla svoje starosti a mě tak úplně nebrala. No jo, musela se o mě starat, takže jako z toho velkou radost neměla. Jak mohla, tak mi zdrhla. Táta chlastal, no a co si jako pamatuju, co si pamatuju, tak se s mámou štěkali. Von táta spíš pak jako usnul, no, nebyl zlej, nemlátil nás ani mámu, ale zase se jako moc nestaral, no. Von prostě se zajímal jen o ten chlast, no. A máma se musela starat a to jí jako štválo, no.

Takže, když mi bylo, jo, to mi bylo šest, šla jsem do první třídy, tak to se rozvedli. To se pamatuju, že jsem šla poprvý do školy jen s mámou a táta nepřišel. No, to mi bylo líto, asi jsem ho měla ráda, ale pak už sem ho neviděla, no. Jo, vlastně jednou, nějak přišel, ale byl zase nalitej, no, sotva stál a blábolil, tak ho máma vyhodila. A pak už jsem ho neviděla, nevím, co s nim je, no. Ale co.“

T: Respondentka se narodila do úplné rodiny. Má o sedm let starší sestru, která se o ní musela starat, takže vztahy mezi sestrami byly spíše vlažné. Otec požíval alkohol, ale nebyl agresivní. Zaujímal v rodině spíše pasivní roli. Veškerou starost o domácnost a rodinu tedy přebrala matka. Při vstupu respondentky do základní školy vzpomíná na pro ni bolestnou událost, že ji otec nepřišel vyprovodit. Rodiče se rozvedli a otec s rodinou nebyl nadále v kontaktu.

R: „Já jsem měla vždycky hodně kamarádů, kluky, holky, no. Byli jsme taková banda na sídlišti, furt jsme jako lítali a blbnuli, no. Máma toho měla dost, se ségrou jsme se moc už nepotkávaly, no, já měla vždycky spíš ty kamarády, no. Ale nebylo to špatný, no, ráda na to takhle vzpomínám, když no ... No jo, jenže právě ty kamarádi pak, jak jsem rostla, no, tak ty nebyli vždycky ty dobrý, no. Já si nevybírala, bylo mi s nima dobře, tak časem jsme začali s cigárama a pitím, pak přišly i fety, jasný, no. A jak mi, jako, s nima bylo dobře, tak jsem nechtěla chodit domů, no. Semtam jsem přespala někde, no, s klukama taky, jasný, no, moc jsem si nevybírala. Máma mi nadávala, když jsem přišla domů, tak mě hlídala, mně se to nelíbilo, no. To se mi nelíbilo, no. Hodně jsem taky

chlatala, i když jsem si říkala, že nebudu jako táta, ale nějak sem to nebrala, no. Sem to nedomyslela, no. Říkala jsem si, že to mám pod kontrolou, no.“

T: Od rodinné nepohody a nároků matky se respondentka utíkala ke kamarádům a postupně i ke kouření, alkoholu a dalším omamným látkám. Sama uvádí, že i často střídala partnery. Nevyhovovalo jí, že ji matka hlídá a kontroluje a domnívala se, že má svůj život pod kontrolou.

R: *„Po maturě nějak, jak jsem takhle byla v tý partičce, tak tam byl jako prima týpek, no. A tak jsem otěhotněla, no. Jako, my sme se milovali a chtěli jsme bejt spolu, ale dítě jsme neplánovali, no, to ne.*

Tak jsme se zachovali „dospěle“ a vzali se, bydleli jsme u mámy, no. Já se na malýho těšila, to jo, to jsem se těšila. I pak, když se narodil, tak jsem ho měla ráda, no. Jenže von pořád chlatal, měl práci, to jo, no, ale jak byl furt nalitej, tak tam nechodil, no, já už tolik nepila, tenkrát ne, no. Vona mě máma hlídala, že jo, ale taky pomáhala. A hodně, no, já byla na všechno bez něj, neměli jsme peníze a von furt nalitej, no.“

T: S otcem svého syna se respondentka seznámila právě v okruhu těchto kamarádů. Její těhotenství nebylo plánované, ale sama říká, že poté, co otěhotněla, se zachovali „dospěle“ a vzali se. Mladou rodinu ubytovala matka respondentky a pomáhala jim. Respondentka uvádí, že se na příchod dítěte těšila a omezila pití alkoholu. Na rozdíl od svého manžela, který v konzumaci alkoholu nepolevil.

R: *„Pak jsme si našli byt, já si myslela, že to bude dobrý, ale ne, no. Von furt pil a já začla taky zase, no. Nechtěla jsem bejt furt doma jen s malým. Chtěla sem vidět kámoše, bejt zase v pohodě, takže mi hlídala máma. Teda vona mi taky furt nadávala, ale já nebyla k udržení. Pak nějak musela do nemocnice a já zase potřebovala vypadnout, tak jsem vyzkoušela, jestli to malej zvládne sám. No, jo, vyšlo to. A zas, no a tak. Jenže von brečel, já to nevěděla. Jo, mezitím se mi někam zaběhl mužskej, no. A já nechtěla bejt jako moje máma, chtěla jsem bejt zase svobodná, zase chodit ven.*

A jednou mi tam přišla sociálka, já byla někde na tahu, no, sousedka, taková babka, mě udala, že se jako nestarám, no. No, já se nestarala, no. Já nebyla doma, když tam přišli, tak ho rovnou vzali, aby se mu jako nic nestalo, no. Dali ho někam do děcáku, já si to vlastně, no, ani neuvědomovala, no. A pak si malýho vzala máma, z toho děcáku jako, no. Tenkrát jsem byla jako někdo jinej. Nějak sem si to ani neuvědomovala, no. Asi jsem byla ráda, že ho má máma. Sem to neřešila, no. Já měla, co jsem chtěla a ostatní jsem neřešila, no.“

T: V této etapě života došlo v životě respondentky opět k zásadním změnám k horšímu. Opustil ji partner, matka nebyla schopná po nějakou dobu vypomáhat a ona se zase uchýlila k alkoholu. Navíc se u ní projevila touha po svobodě, takže začala nechávat syna doma samotného. Sama tvrdí, že to nejprve vyzkoušela a zdálo se, že je tato varianta vhodná. Během její nepřítomnosti však syn plakal, což ona samozřejmě nevěděla. Této situace si všimla sousedka, která uvědomila Orgány sociálně-právní ochrany dětí, které začaly na základě tohoto podnětu jednat. Pracovnice OSPOD matku při jedné návštěvě nenašly doma a dítě bylo samotné, takže situaci vyhodnotily tak, že dítě je v ohrožení života a okamžitě ho matce odebraly a umístily do ústavní péče, odkud si ho do své péče převzala mateřská babička. Matka sama se touto situací nijak nezabývala.

R: *„Jo, jasně, že jsem za ním občas zašla i něco mu koupila, to jako jo, no. A von byl u babičky spokojenej. Já pak měla pořád svůj život, nějakýho chlapa, no. Ale další děti už ne, no, jenom jeho, už jsem žádný neměla, no. Vobčas jsme si volali, ale nevím, myslím, že jsem mu nechyběla. Byl spokojenej u babičky a já jsem stárnula s tím chlastem.“*

Je mi to líto, dneska je dospělej a má svůj život. Se nevidáme, dneska toho lituju, že jsem to takhle zkonila, no. Jsem chtěla bejt svobodná, no.“

T: Respondentka se rozhodla žít svůj život bez dítěte, které by ji omezovalo. Domnívá se, že synovi bylo lépe u babičky, než v její péči a se situací se smířila. Nakonec svého

jednání lituje, ale syn je již dospělý a s matkou se nestýká.

13.4 Rozhovor číslo 4 – pan Jiří

R: *„Otce jsem nikdy nepoznal, vyrůstal jsem jen s matkou. Ta byla alkoholička, co si pamatuju, tak žila většinou sama. Nemám žádný sourozence, teda aspoň o nich nevím, že jo. Páč nevím, kdo je můj otec, tak třeba někde běhají nějaký další jeho děti. To nevím. S matkou to bylo nahoru a dolů, sem a tam. Někdy jsme šli třeba na výlet, to měla třeba období, kdy se o mě zajímala. No a pak byla dva nebo tři dny mimo, jako úplně pryč a o mě se nestarala. To si pamatuju, míval jsem děsnej hlad, každou chvíli jsem byl sám doma. To jsem byl ještě malej, když mi bylo pět, tak mě sociálka odebrala a šel jsem do děcáku. Moc si toho s ní nepamatuju, ale tohle jo. Jak jsem byl sám, že jsem se bál a ten hlad.“*

T: Respondent své dětství prožil pouze s matkou, otce nikdy nepoznal a o žádných sourozencích neví. Matka byla alkoholička a péči o syna řešila v zájmu své závislosti na alkoholu, takže syna nechávala doma delší dobu samotného. Ten vzpomíná zejména na strach a hlad, který pociťoval v její nepřítomnosti. Ve věku pěti let byl matce odebrán a svěřen do ústavní péče.

R: *„V domově jsem byl spokojenější, s matkou jsem se nevídal. Asi o mě nestála. Nejezdila za mnou, ale asi mi to moc nevadilo, už jsem se nebál. Ale jak jsem začal dospívat, tak se ve mně asi probudily geny nebo co, začaly mi vadit ty pravidla v děcáku. Chtěl jsem bejt svobodnej, nebo tak něco, začal jsem utíkat. Byl jsem fracek drzej, držkoval jsem na vychovatele, dělal jsem si, co jsem chtěl a když jsem byl jako venku, tak jsem začal pít. No, sem tam pivko, vobčas nějaký panáček, že jo. Na co bylo, nebo když někdo koupil. Voni, ty vychovatelé mi moc nemohli, že jo. Dostal jsem nějaký puntík, zaracha, tak jsem zdrhnul, zlískal se, vrátili mě policajti, dostal jsem puntík, zaracha, měli na mě všelijaký ty promluvy, ale mně to bylo fuk.“*

T: V ústavu byl zpočátku spokojený. Matka o něj zájem nejevila. Během dospívání ho začala příliš svazovat pravidla soužití v dětském domově a během vycházek začal

konzumovat alkohol a poté začal z domova i utíkat. Tresty, které mu byly za tyto přestupky ukládány, mu příliš nevadily.

R: *„Když mi bylo 18, tak mě z domova vypakovali, ale pomohli mi sehnat práci s ubytovnou, tak jsem šel na ubytovnu. Něco jsem měl našetřeno z děcáku, to mi dali. Jsem zedník, takže jako práce by byla a byl jsem na tý ubytovně. No a co po večerech, chodil jsem do hospody a tam jsem se seznámil s ní, jako s tou matkou toho našeho dítěte.*

Začali jsme spolu chodit, nic jsme neplánovali, byli jsme oba mladý a blbý a oba jsme rádi bumbali, že jo. Jenže ona otěhotněla, s dětma jsem teda nepočítal, bydlel jsem na tý ubytovně, ona i s dítětem u rodičů. Nikdy jsme se nevzali, ale žít jsme spolu chtěli, to jo. A u jejích to nešlo, to fakt ne. Já jsem tou dobou fakt makal, abysme mohli bydlet spolu, sehnali jsme takovej malej podnájem. Starej byt to byl, ale stejně jsme furt neměli peníze. Dlužili jsme, často jsme dlužili, tak jsme se hádali, já fakt makal, ale nebylo to dost. V noci dítě řvalo, já šel utahanej do práce, no tak jsem se po práci vobčas stavil s kámošema v hospodě. Pak už jsem se tam zapomínal, ona pro mě chodila, tak jsem byl fakt naštvanej. Vona pak někdy vodešla k rodičům a prcka mi nechala doma, prej abych se taky staral.“

T: V 18 letech byl nucen dětský domov opustit, ale jeho zaměstnanci mu pomohli s vyhledáním zaměstnání a ubytování. Byl vyučený zedník a měl snahu začít žít spořádaným životem. Stále však navštěvoval pohostinská zařízení, kde se také seznámil s budoucí matkou svého dítěte. Plánovali společnou budoucnost, ale zpočátku žili odděleně. On zůstal na ubytovně a jeho partnerka s dítětem u rodičů. Časem mohli začít žít společně v podnájmu, ale stále neměli dostatek finančních prostředků. Otec se postupně stále častěji utíkal od rodinného stereotypu a plačícího dítěte do restaurací. Někdy se stávalo, že mu matka dítě nechala na starosti a sama odešla ke svým rodičům.

R: *„No, tak takhle jednou nám malýho sebrali, ani si už nepamatuju, jak to bylo. Byl*

soud, že jo, nebyli jsme shledáni dost dobrý, abysme ho vychovávali, tak šel do děčáku. Mně to moc nevadilo, sám jsem byl v děčáku a bylo to tam lepší, než u matky. Já se o něj starat nedokázal. Už jsem moc pil, chodil z jedny práce do druhé. No jo, vyhazovali mě. Kdo by chtěl vožralu, že jo. Bejvalka asi byla taky ráda, my jsme byli oba mladý a blbý. To jo. Vona si našla jinýho, nastěhovala se k němu. Já jsem nějak neřešil, že mám někde kluka, že jo. Měl jsem dost práce sám se sebou. Bejvalku jsem viděl u soudu, když malýho svěřovali jejím rodičům, tak jsme se tam sešli. Já byl rád, že malej jde k nim, voni ho taky chtěli a má se tam dobře, že jo. Myslím, že i jí se ulevilo, vlastně jsme asi ani jeden dítě nechtěli, měli jsme co dělat sami se sebou. Malýmu byly asi tři roky, jo, asi tři a možná kousek, vono to chvíli trvalo, než to všechno proběhlo, ale byl fakt malej, když se tohle dělo, takže mu to asi moc nevadilo.

Pak už jsem ho nikdy neviděl. Voni nechtěli, abych ho jako kontaktoval a já měl co dělat a nechtěl jsem dělat problémy, že jo. Jo, rád bych ho někdy viděl, jak vypadá, že jo, jakej je, ale starat se o něj nechci, ani nemůžu. Tam je mu líp. Já žiju furt stejně, jsem na ubytovně a nedokážu na tom nic změnit, takže to nejde s tím něco dělat.“

T: Otec si nevybavuje, za jakých okolností jim bylo odebráno dítě z péče a svěřeno do péče ústavního zařízení. Sám konstatuje, že mu to příliš nevadilo, protože sám vyrůstal v dětském domově, kde byl relativně spokojený. Dítě pak bylo svěřeno do péče mateřských prarodičů, kde žije dosud. Respondentova partnerka od něj odešla, našla si jiného partnera a respondent se domnívá, že ani ona se o syna nechtěla starat a vlastně se jí ulevilo. Otec nepředpokládá, že se syna jakkoli dotklo vše, co se v jeho životě odehrávalo a přičítá to jeho nízkému věku přibližně tří let. Od svěření dítěte do péče prarodičů syna neviděl, ani ho na přání prarodičů nekontaktoval. Uznává, že jeho synovi se žije u prarodičů lépe, respondent stále bydlí na ubytovně a neví, jak by dokázal svůj život změnit.

10.5 Rozhovor číslo 5 – paní Magda

R: „Vyrůstala jsem jenom s matkou. Otec není uvedený ani v rodném listě. Od osmi let jsem byla v děčáku. Matka se vypařila a nikoho jinýho z rodiny neznám. Mám mladšího

bráchu. S tím jsem vycházela dobře, taky šel do děcáku, ale nebyli jsme pohromadě. Ted' jsme si cizí. Nevídáme se.

S ostatníma dětma v děcáku jsem vycházela normálně. Znáte to, vobčas to zabublalo. Tety byly dobrý, některý byly hodnější, jiný normální. Docela se mi tam líbilo, na matku si nevzpomínám. V pubertě jsem začala sem tam chodit za školu, kouřili jsme a líbili se mi kluci. To fakt jo. A já jsem se líbila jim, hlavně starším. Jednou jsem byla na pařbě, to už jsem nebyla v děcáku, bydlela jsem na ubytovně a tam jsem se seznámila s otcem svého prvního dítěte. Byl to fofr, těhotná jsem byla natošup. Chvíli jsme se vídali, ale pak zdrhnul. Ani jsem mu nestihla říct, že jsem těhotná. Narodil se kluk, jmenuje se Ota, dneska je mu 13 let. Tak ten je nejstarší.“

T: Respondentka do svých osmi let vyrůstala pouze s matkou, otce nepoznala. Matka ji opustila a ona byla svěřena do ústavní péče, kde žila až do dospělosti. Vztahy s vychovateli i s ostatními dětmi byly, podle jejích slov, zcela normální a do puberty zde zřejmě neměla žádné závažnější problémy. Proběhlo zřejmě trošku bouřlivější pubertální období a po opuštění dětského domova se seznámila s otcem svého budoucího syna. Rychle otěhotněla, ale otec dítěte ji opustil, aniž věděl, že je těhotná.

R: *„Furt jsem bydlela na tý ubytovně, jenže tam se nemůže zůstat s dítětem a já jsem neměla kam jít. Jedna kámoška mi nabídla podnájem a tam jsem začala hulit. Občas se tam objevilo i něco tvrdšího. Takže takhle jsem jednou otěhotněla, ani nevím s kým. A narodila se holka, dala jsem jí jméno Anička, jenže ta byla nějaká postižená a to už na mě vlítla sociálka. Nahlásili to z porodnice. Malej byl u kamarádky, když jsem rodila a ta se nějak sjela a přijela tam záchranka a našli doma Otíka samotnýho, takže to bylo ze dvou stran.“*

T: Respondentka nemohla po narození dítěte zůstat na ubytovně, ale přestěhovala se do podnájmu ke své kamarádce. Tam začala být závislá na omamných látkách. Podruhé otěhotněla, ale nezná otce druhého dítěte. Dcera se narodila s postižením, které matka blíže nespecifikovala. Během porodu byla zřejmě pod vlivem návykových látek, takže její

stav lékař nahlásil Orgánům sociálně-právní ochrany dětí. Pracovníci zároveň provedli sociální šetření v místě bydliště matky, kde našli samotného staršího syna. Rozhodli se obě děti matce odebrat.

R: „*Takže mi děcka vzali, Otíkovi byly dva roky a Anička šla do kojeňáku a Otík nejdřív taky a pak šel do děcáku. Já jsem je nechtěla dát adoptovat, protože jsem si je chtěla vzít zpátky, až se dám do kupy. Děti byly malinký, takže si toho možná ani nevšimly, že bydlej jinde.*

Ted' jsem už nějakou dobu čistá, mám přítele a bydlíme spolu na ubytovně. Za dětma občas jedu, někdy si je vezmu, dávám jim čokoládu. Jasně, že bych si je chtěla vzít k sobě, ale na ubytovnu to nejde, prachy nemám, ale šetříme. Jenže přítel má exekuci, půjčku nám nikdo nedá. Jo, chodím do práce, no snažím se. Ale jestli to vyjde, to nevím. A ono tam dětem vlastně nic nechybí.“

T: Po odebrání byly děti svěřeny do ústavní péče. Matka nedala souhlas s adopcí, protože měla zájem o ně dále pečovat, až toho bude schopna. Děti byly v době svření do péče malinké, takže matka neočekává, že by se jich tato skutečnost jakkoli dotkla. V současnosti žije matka s novým partnerem na ubytovně a děti navštěvuje v dětském domově. Chtěla by si je převzít do své péče, ale vzhledem ke své finanční situaci si to zatím nemůže dovolit. Zdá se, že dočasně na možnost převzetí dětí rezignovala a konstatuje, že jim tam vlastně nic nechybí.

10.6 Rozhovor číslo 6 – paní Viola

R: „*Já jsem měla hezký dětství. Bydlela jsem u našich, když jsem byla malá. Mám jednu sestru. Jsem starší. Ale pak jsem bydlela hodně u babičky. K tý jsem šla bydlet sama, to mě tam nikdo nedal, že by mě naši nechtěli, sama jsem k ní šla. Babička mě vychovala, dobrý to bylo, no. Já měla hezký dětství. Jo, kamarády jsem měla, ségra bydlela někdy u našich a někdy taky u babičky.*

Ale babička pak umřela, to mi bylo tak deset, jedenáct a šla jsem do děcáku. Nevím,

proč jsem se nevrátila k našim, ale dali mě do toho děcáku. Tam to bylo taky dobrý, no. Tam jsem byla asi tři nebo čtyři roky a pak jsem šla k našim. Ale jo, dobrý to bylo, no.“

T: Respondentka vzpomíná na své dětství, jako na hezké. Zpočátku bydlela ve své původní rodině i se svou mladší sestrou. Poté ji vychovávala babička. Tvrdí, že ji nikdo nenutil, šla bydlet k babičce sama. Její mladší sestra bydlela střídavě u babičky a u rodičů. Po smrti babičky se nevrátila k rodičům, ale byla svěřena do ústavní péče, kde žila přibližně tři až čtyři roky. Důvod tohoto svěřením do péče nezná. Po dosažení dospělosti se vrátila k rodičům.

R: *„Ne, já jsem nikdy nekouřila ani nepiju, nic takovýho. To by mi babička dala. Jsem pak poznala Milana a utekla jsem sem za ním. Mám ho ráda, no. Se mi pak narodil Milánek, ještě ten samej rok Liduna. Pak další rok další holčička, tu jsme museli Nemohli jsme se vo ní starat, tak jsme souhlasili s adopcí. Je někde, no. Dyť víte, že to tady nemělo vokna, zima tu byla, já jsem nechtěla ... A byly tady ty starší ... Další rok se narodil Jiřík a rok po něm Zdenda. Ty jsem nechtěla, aby měl Milan jako otcovství, tak jsem ho tam nedala. Ale je jejich táta, to jo.“*

Tak jsem měla čtyři malinkatý děti, bydlíme u jeho mámy, no. Je to dobrý, no. Ted' už jo. Jsem vůbec nevěděla, co s nima. Voni tady furt lítali, skákali, ječeli. Já tu seděla a nevěděla, co dělat. Máma má důchod, já měla mateřskou, ale jiný peníze jsme neměli. Milan nejdřív dělal přes agenturu, pak nebyla práce, tak nedělal, peníze jsme neměli, no.“

T: Respondentka nikdy neužívala žádné omamné látky, nekouří, nepije. Když se zamilovala do budoucího otce svých dětí, utekla za ním. Velmi krátce po sobě se jim narodily čtyři děti. Z neznámých důvodů nenechala biologického otce mladších synů zapsat do jejich rodných listů jako otce. Další dcery se vzdala a souhlasila s její adopcí, protože žili ve velmi neutěšených podmínkách, ve špatné finanční situaci a ona sama se o děti nedokázala starat. Partner neměl zaměstnání, bytové podmínky u partnerovy matky byly naprosto nevyhovující. Respondentka popisuje svoji bezradnost při péči

o děti.

R: „A ta ženská ze sociálky tu byla každou chvílí a říkala, co a jak. Pak už jsem jí i říkala, že nevim, co s dětma, že to nejde. A vona taky říkala, že to asi nejde. Pak jsem si to zase rozmyslela, nechtěla jsem, abych je neměla. A pak vona šla sama na mateřskou, přišla jiná a řekla, že to nejde, že děti pudou do děcáku, než si dáme kvartýr dohromady. Tak jsme si ho dali dohromady. Von je města, město pomohlo, dali nová okna, tak tu není zima, kamna máme. Tak jsme si říkali, že to pude.“

T: Pracovnice Orgánů sociálně-právní ochrany dětí s rodinou pracovaly a snažily se jim pomoci stabilizovat situaci, ale nakonec byly nuceny děti svěřit do ústavní výchovy. Jednalo se o dočasné řešení, než rodina zlepší své podmínky. Bytové podmínky se podařilo, za pomoci města, opravdu zlepšit.

R: „Děti jsme si začali brát na návštěvy hned, jak to šlo. Když jsme je měli kam uložit. To už zase chodila jiná ze sociálky a my jsme chtěli děti domů nafurt, protože nám ta předtím říkala, že to bude jen, než dáme ten kvartýr do cajku. A to už bylo. A ta nová zase říkala, že to nebude tak jednoduchý, že si je máme nejdřív pučovat a jako, učit se, jak se vo ně starat. Jsem věděla, že má pravdu, já jsem předtím nevěděla, co s nima. Vloni se mi narodila další holčička, jsem jí dala k adopci, kvůli těmhle, abysme je dostali zpátky.“

Jenže Milan a jeho máma hodně chtěli, aby se vrátili. My psali i tý, no, ombudsmance. No jo, řešili to, no. Přijely dvě pani a poslouchaly, a tak. Nevim, jak to dopadlo. Co si myslely, nevim. Ale tahle nová pani ze sociálky říkala, že nám děti vrátěj, jen se přesvědčej, že už to zvládneme, abysme vo ně jako nepřišli podruhá. Kdybysme to nezvládli. Že by to bylo blbý pro děti. A pak by bylo všechno vo moc těžší je dostat zpátky.“

T: Rodina se velmi snažila o navrácení dětí zpět do své péče. Brali si děti na návštěvy a učili se, jak o ně pečovat. Mezitím se respondentce narodila další dcera, kterou svěřila

do adopce, protože se obávala, že by jí starší čtyři děti nebyly navraceny v případě, že by si jí ponechala ve své péči. Rodiče a otcovská babička kontaktovali úřad ombudsmanky, který jejich stížnost prošetřil, závěry však matka nezná. Pracovnice Orgánů sociálně-právní ochrany dětí rodičům vysvětlovaly, že jim děti budou svěřeny do péče hned, jakmile se přesvědčí, že již péči o ně zvládnou.

R: *„Tak, když jsme je měli na návštěvě, tak sem chodila paní z charity a radila nám, co a jak. A dohlížela. Před Vánocema jsme je dostali na zkoušku domů. A toho nejmladšího už mám doma nafurt. I vod soudu, no. Vo toho druhýho malýho bude soud v červnu. Vono to nejde dohromady, protože maj každej napsanýho jinýho otce v rodnym listě. Teda, ten nejmenší nemá žádnýho, tak to šlo rychle. Ten druhej má jako otce nějakýho muslima, kterýho nemůžou najít. Ne, není jeho otec, je Milana. Nevim, proč jsem to takhle udělala. No, a ty nejstarší, tam se musí počkat. Když byl vo ně soud, jakože pudou do děcáku, tak Milan se vodvolal. Vona nám ta paní sociální říkala, abysme to nedělali, že se to protáhne, ale my jsme jí nevěřili a Milan se vodvolal. Já ne, ani proti těm malejm a už je máme zase doma nafurt. Ale ty starší máme zatím jen na zkoušku, protože se čeká na ten soud, no. Charita sem chodí furt, ale už ne tak často, ale jo, je to dobrý, no. Ten nejstarší už pude tady do školy. Zatím má vodklad, tak za rok. Těším se, no.“*

T: Rodině v péči o děti pomáhají další organizace během jejich zkušebních pobytů u rodičů. V době rozhovoru byl nejmladší syn již svěřen do trvalé péče matky, protože nemá v rodném listě uvedeného biologického otce. Jeho starší bratr má v rodném listě uvedeného cizího státního občana, který je nedohledatelný, a proto se jeho svěření do péče matky protahuje. Nejstarší děti mají v rodných listech uvedeného svého biologického otce, který se však proti rozsudku o jejich svěření do ústavní péče u soudu první instance odvolal a probíhá odvolací řízení u Krajského soudu. Takže tyto tři děti jsou zatím svěřeny zpět do péče rodiny na zkoušku. Matka se těší, až je bude mít zpět doma natrvalo a spolupracuje s pomáhajícími organizacemi.

10.7 Rozhovor číslo 7 – paní Lída

R: „Já jsem měla krásný dětství. Jsem jedináček a naši byli oba hrozně hodný. Vyrůstala jsem na malém městě, kde se všichni znali. Měla jsem hodně kamarádů, hodně jsme lítali venku, hráli jsme si. O víkendech jsme někdy jeli na výlet. Tatka vzal batoh a mě, sedli jsme do vlaku a někam jeli. To bylo báječný. Někdy s náma jela nějaká kamarádka. Mamka nejezdila. Ta měla volno. Až pozděj jsem pochopila, že jsme vždycky jeli, když byli rozhádaný. Ale tenkrát jsem to nevnímala, asi to dobře maskovali. Máma se občas napila, ale nikdy nějak, že by nefungovala.“

Když mi bylo asi čtrnáct, tak se rozvedli a tatka se odstěhoval. Jsem zůstala u mamky, to pak už pila víc. Ve škole mi to šlo, i jsem tam docela ráda chodila, ale pak jsem se zhoršila. Nevím, jestli jsem byla nějak smutná, ale ráda jsem jezdila k tatkoví. On pak měl ale nějakou paní, se kterou měl další děti, a už to nebylo vono. Už se mi tam tak nechtělo. Tak jsme byly s mamkou.“

T: Respondentka vnímá své dětství jako krásné. Vyrůstala jako jedináček milujících rodičů a mezi kamarády. Dětství prožila na malém městě, otec ji brával na výlety. Matka s nimi na výlety nejezdila. Respondentka si v dětství neuvědomovala hádky rodičů, ale během jejího dospívání se rodiče rozvedli a matka postupně začala propadat závislosti na alkoholu. Respondentka otce navštěvovala do doby, než založil novou rodinu a ona se tam už necítila dobře.

R: „Učňák jsem nedodělala, sedla na mě puberta, nebo co, tak jsem se ráda flákala jen tak venku. Chodila jsem za školu, tak mě vyhodili. Mamka mi nadávala, tak jsem byla furt venku. A tak jsem poznala toho svého přítele. Von není Čech, byl tady za prací, ale taky se mu nějak nechtělo dělat, tak měl fůru času a tak jsme byli spolu. To už jsem byla dospělá, tak jsem se k mamce nevracela, nějak jsem nechtěla poslouchat, jak mi nadává.“

T: Z učebního oboru byla respondentka vyloučena pro časté absence. Během svých toulek se seznámila se svým budoucím partnerem a otcem svých dětí. V dospělosti už se k matce nevracela, protože se obávala výčitek.

R: „Pak jsme se s přítelem přestěhovali docela daleko, do jinýho města a na mamku i na tatku jsem zapomněla. Vzít jsme se s přítelem nepotřebovali, žili jsme spolu a narodila se nám nejdřív Julča a za pět let po ní Dita. Měli jsme byt, ale přítel hodně pil a pak byl zlej, už jsem to vod něj párkrát schytala, když přišel nalitej, já jsem si taky občas dala. Hlavně s ním, protože pak byl spokojenější, že jsem jako s ním a neštěkám na něj. On je jižan, takovej divokej, a ženská má poslouchat. Nebo když děti zlobily nebo brečely, tak byl naštvanej. Bud' nás srovnal rovnou všechny, nebo šel do hospody a pak to bylo ještě horší. Holky se ho bojí, ty ho nemaj rády. Já jsem se s ním někdy prala, hlavně, když byl hnusnej na holky, ale pak to bylo ještě horší, tak jsme utekly.“

T: Poté se s partnerem přestěhovali daleko od původního bydliště a respondentka se se svými rodiči již nesetkávala. Žila s přítelem a narodily se jim dvě dcery. Partner byl závislý na alkoholu a agresivní. Respondentka začala také požívat alkohol, aby vyhověla partnerovi. Děti se otce bály a matka je i sebe při jeho agresivním chování bránila nebo společně s dětmi utekla.

R: „To už nás vyhodili z toho bytu, protože jsme neplatili. Neměli jsme práci, brali jsme jen dávky a já mateřskou a dost jsme potřebovali. Já jsem vždycky měla holky ráda a chtěla jsem, aby se měly dobře, ale vono nám to nějak nešlo. Pomohlo nám město, dali nám takovej byt, ale já jsem tam nechtěla bejt s ním. A von stejně neměl občanství, tak nemoh prej bejt přihlášeněj, nebo co. Vono mu stejně bylo líp venku, tak se tak flákal po městě, ale občas přišel. Dala jsem mu najíst, umyl se, ale aby něco pomohl, to ne. Bojler není zapojenej doteď. My jsme si s holkama vždycky vohřály vodu a vykoupaly jsme se v tom všechny. Vždycky, když přišel, tak jsme si spolu dali do nosu, pak už jsem to potřebovala, i když jsem byla sama. Bylo mi smutno, Julča chodí do školy, ale Ditka byla doma. Vona je taková tichoučká, hodňoučká. Vždycky jsem se vo ně postarala, aby neměly hlad, a tak. Ve škole vobčas říkali, že Julča smrdí, děti se jí smály. No, když my jsme furt hřály tu vodu. Dávala jsem si pozor, abych vždycky zaplatila aspoň část nájmu, aby nás majitel nevyhodil. Ale byla tam všude plíseň, úplně černý zdi. A když von přišel, tak to bylo vždycky stejný. Už jsem ho tam nechtěla ani pouštět, ale von se moc neptal. Prali jsme se, to jo. Nechci, aby nás mlátil, to jsem nás nedala.“

T: Neměli dostatek finančních prostředků, neplatili nájemné, takže přišli o byt. S nalezením dalšího bydlení jim pomohl Městský úřad, ale podmínky k bydlení nebyly ideální. Bylo třeba provést v bytě opravy a úpravy, ale otec rodiny se nestaral. Do bytu docházel příležitostně, vzhledem k jeho cizí státní příslušnosti nemohl mít v bytě trvalé bydliště. Při jeho příchodu se o něj respondentka postarala a zároveň spolu požívali alkohol. I matka dětí začala být na alkoholu závislá. Matka vyjadřuje lásku ke svým dětem a snahu se o ně adekvátně postarat, ale zejména nedostatek financí, nefunkčnost rodiny a závislost obou rodičů na alkoholu jí celou situaci ztěžovaly. Matka opět vyjadřuje agresivní chování partnera a svou snahu o obranu dětí i sebe.

R: *„Sociálka k nám chodí, to jo. Taky u nás párkrát byli policajti, když jsme se prali a děti utekly k sousedce. Ta pak volala policajty. Ty přijeli, vyhodili ho. Voni ho ani nemohli vykázat, protože tam nebydlel, že jo. Tak mu zakázali, aby k nám chodil. Taky chtěli, abych na něj dala to, trestní oznámení, ale von se pak dost dlouho neukázal, tak jsem se na to vykašlala. Taky se mi po něm stejskalo, vobčas. Ale taky jsem věděla, kde ho najít, když se mi hodně stejskalo. Von se potloukal furt vokolo.*

Navíc se vždycky našel někdo, kdo mě udával, že prej se vo holky nestarám. Ale já jsem se snažila se postarat. Chodila k nám ta paní z charity, ta nám pomáhala třeba s úřadama, a tak. Ale vona mi furt říkala, co mám jak dělat a já přece vim, co holky potřebujou, tak jsem byla vopatrná, abych měla vždycky něco k jídlu doma, a aby tam nebyl moc bordel. Někdy se ukázala ta ženská ze sociálky, tak jsem jí vždycky předvedla lednici. Já měla vždycky něco k jídlu, to jo. Holky jsou hubený, ale já taky nejsem žádná tlustá. Jsem byla taky vždycky tenká. Někdy nám jídlo snědl von, to jo. Když přišel, měl hlad. A neptal se, co budeme jíst my.“

T: V další části rozhovoru respondentka popisuje spolupráci s Policií ČR, Orgány sociálně-právní ochrany dětí a dalšími pomáhajícími organizacemi. Pro agresivní chování otce mu bylo zakázáno do bytu vstupovat. Ale matce se po něm stýskalo a někdy ho vyhledala sama. Zároveň ne vždy byla vstřícná k pracovníkům pomáhajících organizací. Někdy ji spíše obtěžovali a snažila se, aby je uklidnila alespoň přítomností

potravin. Jinak jejich snažení spíše odmítala, domnívala se, že sama celou situaci zvládne. Dívky byly hubené, ale údajně ne z nedostatku jídla, ale mají tyto dispozice zděděné po matce. Také připouští, že někdy jejich jídlo snědl její partner bez ohledu na to, co bude jíst ona nebo děti.

R: „*Já jsem nějakou dobu dělala pro město, ale neprodloužili mi smlouvu, že prej nějak vynechávám. Ale mě bylo špatně. Něco v bříšku, říkal doktor. Že prej je to vážný, nebo co.*

Sociálka se furt snažila něco vyšťourat, protože ze školy si stěžovali a Ditku jsem dlouho nechtěla dávat do školky, aby se jí taky děti nesmály. Julča mi začala utíkat, chodila tady do takový jedný rodiny, byla tam pečená vařená, domů chodit nechtěla a do školy taky ne. Ale pak jsem musela začít dávat Ditku do školky, chodila tam ráda, to jo, učitelky si jí chválily, že je šikovná. Taky říkaly, že je nějaká unavená. No, vona nějak moc nespala, když třeba přišel von a dělal bordel, budila se, že se bála, pak ve školce usínala, nebo co. A ty učitelky na mě nějak divně koukaly, bylo to takový nepříjemný. Nevim, nějak si šuškalý, nechodila jsem tam ráda.

Tak jsem si vždycky pomohla, abych tam došla, dala jsem si skleničku. A jednou jsem tam prej přišla vopilá, volaly hned sociálku a policajty. Ditku odvezli rovnou ze školky, pro Julču si došli do tý rodiny. Voni se na to připravovali, že mi holky seberou. Dyť do nemocnice jsem je musela dát, že prej jsou moc hubený. Ale nic nenašli. Já jsem přece taky tenká. Ty z tý sociálky mi nechtěly pomoci, ale sebrat mi děti.“

T: Respondentka vyjadřuje svůj poměr k práci a zároveň se odvolává na své zdravotní problémy, kterou jsou prý závažné. Starší dcera začala utíkat z domova, zanedbávala školní docházku a svůj čas trávila v jiné rodině. Matka byla donucena k tomu, aby její mladší dcera začala navštěvovat mateřskou školu. Dcera byla často unavená, ve školce usínala a učitelky si toho samozřejmě všimly a chtěly po matce vysvětlení. Matka uvádí, že důvodem byly návštěvy jejího partnera, strach dětí a nedostatečný spánek. Respondentka uvádí svou nechuť do školky chodit, protože měla pocit, že jí učitelky

věnují nepřiměřenou pozornost. Na žádost Orgánů sociálně-právní ochrany dětí byly obě dívky vyšetřeny v nemocnici pro podezření pro podvýživu, ale toto podezření se nepotvrdilo. Matka s těmito orgány příliš nespolupracovala, podezírala je z toho, že jí chtějí děti odebrat, ne pomoci.

R: „*Jak tam furt chodili a nedali mi pokoj, ta baba vod vedle mě udávala a žalovala. Já je přece mám ráda, vždycky jsem se starala. No, nejsem perfektní, ale když von přišel, tak já je přece bránila. Se to někdy nepovedlo, to jo, a byly jsme zmaštěný všechny. Dyť já měla každou chvíli něco zlomenýho, ale holky nikdy. Ale já jsem se starala. Do práce se mi nechtělo, to jo. Vono je mi pořád špatně, tak se napiju a je mi líp. A z práce mě vždycky vyhodili. To břicho mě bolí, to mě bolí. A holky mi vzali, dali je do děcáku, prej na nějaký, to předběžný opatření, soud ještě nebyl, ale na ten já se chystám. Julča už mě stejně vůbec neposlouchala, dělala si ze mě srandu, držkovala a byla protivná. Nebo šla ven. Dítka je taková hodňoučká.*

Jsem teď v azyláku, z bytu jsem musela, už mu nestačilo, co jsem platila, nebo co. Ale jsem stejně teď sama a von sem nesmí, to je dobře. S holkama jsem ještě nemluvila, Julča nechce. Jsem taky ještě neměla čas, pořád něco, stěhování, a tak. Nevim, jak se tam maj. Teď se musím dát dohromady. Nesmim tady bejt vopilá, ale přece po skleničce není nikdo vopilej, nebo co. Musim se dát dohromady, chtěla bych holky zpátky, ale nevim. To břicho mě furt bolí, pan doktor říkal, že je to vážný. Do nemocnice jsem musela, teda to mi bylo zle.“

T: Matka znovu přidává detaily agresivního chování svého partnera a hájí se tím, že své děti bránila. Sama utrpěla několik zlomenin, ale dívky ne. Svůj vztah k zaměstnání nezměnila a tvrdí, že se necítí dobře. Vzhledem k celkové situaci v rodině jí byla obě děvčata odebrána a svěřena do ústavní výchovy na základě předběžného opatření. Matka by se na jednu stranu chtěla o děti dále starat, ale připouští, že se starší dcerou si příliš nerozumí, ale mladší dcerka je hodná a poddajná. Matka bydlí v azylovém domě a s dcerami od doby jejich odebrání ještě nebyla v kontaktu. Přisuzuje to velkému množství starostí a práce a svým zdravotním stavem, kvůli kterému byla

i hospitalizována.

R: *„Říkala ta ženská ze sociálky, jestli nechci souhlasit, že by Ditka šla k někomu do rodiny. To přece nejde, já jsem její máma a chci se vo ní starat, jen co mi bude dobře. Jen nevím s tou prací, když jsem takhle nemocná, to mě asi nevěmou. Třeba mi pomůžou na sociálce něco najít. Ta pani, co k nám chodila, byla docela hodná, to jo. Nebo pak pro město. Ale když jsem tak nemocná. Ale chtěla bych, abysme byly s holkama zase spolu. Dyt' já jsem je vždycky bránila.“*

T: Matce byla nabídnuta možnost souhlasit s adoptí mladší dcerky, které se matka brání. Chtěla by zlepšit svůj zdravotní stav i životní situaci natolik, aby si mohla dcery opět vzít do své péče. Nyní se spoléhá na pomoc Orgánů sociálně-právní ochrany dětí i zástupců Městského úřadu. Přemýšlí o možnosti zaměstnání, ale zároveň má obavy ze svého zdravotního stavu.

10.8 Rozhovor číslo 8 – paní Irena

R: *„Já jsem se narodila do úplný rodiny, byla jsem prvorozená. Sestra se narodila, když mi bylo asi dva a půl. Po sedmi letech se mi narodil brácha. Rozuměli jsme si, o bráchu jsme pečovaly. Ségra byla taková říznější, ta mu občas nějakou šoupla. Já jsem byla na něj taková hodnější, chodila jsem ho furt houpat, na kočárku jsem ho vozila.*

S našima jsem vycházela velice dobře, protože nás nikdy nijak nekárali, nebili nás. No, máma byla přísnější, to byla takovej metr. Jo, měla jsem spoustu kamarádů všude okolo, pak jsem šla do školy jinam, takže tam jsem si našla taky hodně kamarádů, našla jsem si dobrou kamarádku, vedle bydlela, tak to jsme byly pořád spolu. Já jsem měla ještě kamarády, jako luffáky, takže nás bylo dohromady asi deset, tak jsme si hráli spolu, různý ty bojovky, co se muselo najít, pak tam bydlel takovej stařeček, to byl takovej zahrádkář, sázel všecko možný, no a my jsme mu to vždycky vorvali. No, příběh, žaloval a táta vždycky říkal: „No, kdyžs je nechytil, tak co já s tím mám dělat.“ Já dětství měla pěkný, navštěvovala jsem babičku, vona chodila k nám a povídala, to jsem ráda poslouchala.“

T: Respondentka se narodila jako nejstarší ze tří dětí do úplné rodiny. S rodiči i mladšími sourozenci měla harmonické vztahy, také měla mnoho kamarádů, se kterými prováděli běžné lumpárny. Popisuje své dětství jako pěkné, vzpomíná na babičku, která je navštěvovala a vyprávěla.

R: *„Dospívání bylo daleko horší, protože když jsem vyšla z devítky, tak jsem byla takovej bulík. Pak jsem šla na železniční učiliště, tam jsem se chytla kamarádů, moc se mi tam nelíbilo, tak jsem v prváku ještě s jednou kamarádkou, jsme sedly do vlaku a jezdily jsme po vlastech českých. No, máma mě hledala, protože v té době jsem chodila s jedním vojákem z posádkového velitelství, tak před ní stála v haptáku celá posádka. Byla jsem docela samostatná, nebála jsem se. Jo, to jsem asi zdělila po babičce z máminy strany, protože vona taky byla každou chvíli jinde, dělala věčně po hospodách, pak byla chvíli na nějaký ubytovně, tam d'ála taky takový ty, no, tak.“*

T: Studium železničního učiliště ji nebavilo a již během prvního ročníku začala jezdit s kamarádkou železnicí na různá místa. Také se pohybovala v blízkosti nejrůznějších kamarádů. Svou samostatnost, podle svých slov, zdělila po babičce.

R: *„Kluci maj každej jinýho tátu. Já, když mi bylo sedumnáct, vosumnáct, tak jsem utekla do Prahy, prostě, bylo to takový, jako že drogy, že jsem šlapala za peníze, protože jinak bych se neuživila a dělat jsem jako nechtěla, takže tam jsem se seznámila s otcem staršího kluka, no, tam jsme byli asi tak, no rok a něco jsme byli spolu a pak on jezdil do Německa, protože dělal po hotelích a mezitím jsem se chytla zase jinejch. Já jsem se živila pořád stejně a kluka jsem nechávala u kamarádky. No, a jednou tam přišla sociálka, protože šli za ní, a když tam viděla máho kluka, jak žije v hroznejch podmínkách, protože jí se to tam nelíbilo, té sociálce, protože si myslela, že tam má jako špínu, tak vlastně sebrala jak její dítě, tak i moje. A neptala se prostě, viděla takovej jako brajgl, jo, vo mně věděla teda, že jsem šlapka, tak to vzala jedním vrzem. Takže to šlo před soud, tam ho dali do dětskýho domova a tam vodtaď si ho vyžádala babička, jako moje máma. Babička si ho vzala, když mu byly asi tři roky, to už si nepamatuju přesně.“*

T: Ve věku 17 – 18 let respondentka utekla od rodiny do Prahy, kde získala závislost na omamných látkách. Protože neměla peníze, živila se jako prostitutka a někde v tomto prostředí se seznámila s otcem svého staršího syna. Během nepřítomnosti partnera nechávala syna u kamarádky, o jejíž dítě se již zajímaly pracovnice OSPOD. Při jedné kontrole se rozhodly obě děti odebrat, protože jejich životní podmínky shledaly naprosto nevyhovujícími. Původně zřejmě chtěly odebrat pouze dítě kamarádky, ale když v bytě našly dvě malé děti, odebraly je obě. Zřejmě však věděly, čím je druhé dítě a věnovaly respondentce již také svou pozornost. Syn respondentky byl svěřen do ústavní péče, odkud si ho asi ve věku tří let vzala do péče mateřská babička.

R: *„No, a když si máma brala toho staršího, tak jsem byla zase těhotná. To jsem zase byla těhotná s někým jiným. A to dokonce napsal, protože na mě udělal takovej podraz, protože von měl ve výchově dítě, to ale nebyl jeho syn. A protože to bylo dítě jako mojí kamarádky, to byla taková svině, která mě potom podrazila a von jako navrhl, aby nepřišel vo byt, takže si ho jako vezmu, ale každej budeme bydlet zvlášť, a tím pádem, když se dítě jako narodilo, tak von si na něj dělal nárok, i když nebyl jeho otec. To ví, že není jeho otec. Von tvrdil, že je jeho otec, ale nebyl. Jeho otec je taxikář, jméno jsem zapoměla“*

T: Ve chvíli, kdy matka respondentky začala pečovat o staršího syna, ona sama byla opět těhotná s mužem, o které pouze ví, že to byl taxikář. O otcovství druhého syna se také hlásil muž, za kterého se fiktivně provdala, aby tento muž neztratil užívací právo k bytu.

R: *„No měli jsme jako pronajatej byt, dvě místnosti a tam jsme jako bydleli s otcem toho prvního kluka. A já jsem chodila pořád šlapat, protože to jako... Von vodjel, já jsem chodila šlapat, kluka mi hlídala ta kamarádka, co jsem si pak vzala toho jejího. Toho druhýho mi sebrali... Když se malej narodil, tak mě máma vzala k sobě, tak jsem hned přišla z porodnice a hned jsem jela k ní. A tam jsem byla u ní, no nebyla. Nechala jsem jí tam dítě a vodjela jsem a přijela jsem za měsíc. A pak jsem jela do Prahy s ním zpátky a tam mi ho asi během dvou tejdnu sebrali zase. Nějak jsem to neprožívala, brala jsem*

drogy, ty jsem potřebovala už dlouho, tak jsem neměla takový ty myšlenky na dítě. Bylo mi to asi jedno. Nejdřív jsem mámě nadávala, že mi teda sebrali dítě a pak jsem ... No, pak jsem vlastně šla sedět, protože my jsme s kamarádama vykrádali chaty, takže by to stejně nějak takhle dopadlo. Já jsem se vlastně osvobodila od dětí.

T: Nadále žila v pronajatém bytě s otcem svého prvního syna. V době, kdy její partner nebyl doma, respondentka se nadále živila prostitucí. Když se jí narodil druhý syn, odjela i s ním k matce, kde ho nechávala na delší dobu. Poté, co se i s dítětem vrátila do Prahy, byl jí syn velmi brzy opět odebrán a svěřen do ústavní péče. Stále byla závislá na omamných látkách a poté byla za krádeže odsouzena do výkonu trestu odnětí svobody. Na děti vůbec nemyslela, bylo jí to jedno. Připouští, že se tímto způsobem od dětí osvobodila.

R: *„Mně bylo jedno, jak se děti cítily. Máma si vzala děti z děcáku a z kojeňáku k sobě. Já jsem se za nima byla podívat asi tak dvakrát, třikrát a pak jsem tam udělala takovej malér. Vždycky jsem přivezla nějakýho přítele a ten tam dělal takový maléry, nic nedělal, jen chlatal, dělal tam jenom takový maléry, takže už táta řekl, abych s nima nejezdila. Když chci přijet, abych přijela sama a bez přítele. A navíc jsme tam vždycky vzali psy, tak bez psů a bez přítele. Pak jsem tam nebyla takovejch asi pět let a pak jsem tam přijela na Vánoce, děti dostaly dárky a já jsem jim je šlohla. No, chtěla jsem je prodat, abych měla. No ale, naši to zjistili, chytli mě vlastně, když jsem nastupovala do autobusu a máma mě dala na sociálku, kdy teda nesmím mít klíče od jejich baráku.“*

T: Žena opět potvrdila, že jí v té době nezajímalo, jak je o její děti postaráno, jak se cítí. I druhého syna si vzala do péče její matka a ona za syny několikrát přijela. Nejdříve jezdila se svým aktuálním přítelem a se psy, ale to si její rodiče nepřáli, protože jejich pobyt v tomto složení byl vždy problematický. Poté syny neviděla asi pět let a při další návštěvě během Vánoc, jim ukradla jejich vánoční dárky, aby je mohla zpeněžit. Její rodiče tuto skutečnost zjistili včas a donutili ji, aby dárky svým dětem vrátila a poté se zasadili o to, aby jí návštěvy byly zakázány.

R: „Kluci už jsou veliký, jsou dospělí, ani nevím, jak žijou. Mám kamarády tady v Praze. No, vůbec neplánuju, že bych si je vzala. Ještě naopak, protože furt choděj do školy, tak musím platit výživný a furt mě honěj soudy. Takže je možný, že ještě budu sedět. Už jsem stará na to, abych šlapala, někdy chodím tam, jak se staraj o ty starý lidi, tak tam vypomáhat a někdy do Tesca nebo do Penny. No, když jsem tam ted'ka byla, když umřel táta, tak jsem chtěla, aby už nechodili do školy, abych nemusela platit na ně a voni se mi vysmáli. Moji kluci. Máma mi prostě sebrala děti. A ještě na ně musím platit. Tak asi budu zase sedět. Takový to je.“

T: V dnešní době jsou již její synové dospělí a ona s nimi není v kontaktu. Vadí jí, že synové stále studují a ona má vyměřené výživné, které neplatí a zřejmě bude opět odsouzena. Už se není schopna živit prostitucí, takže vyhledává příležitostný přivýdělek. Po smrti svého otce po letech navštívila původní rodinu a žádala, aby chlapci již nestudovali, ale ti jí odmítli tuto věc splnit.

10.9 Rozhovor číslo 9 – pan Jaromír

R: „Já jsem nejmladší ze tří kluků a mám ještě mladší ségru. Naši nás vychovávali spolu a vyrůstali jsme spolu. Jo, mezi našima to nějak nefungovalo. Táta na mámu dost kašlal, měl spoustu svejch zábav a mámu s náma nechával samotný. Nevím, jak to bylo s penězma, ale myslím, že od něj máma nějaký dostávala, i když nebyl doma. Asi měl hodně ženskejch a máma mu nestačila. Taky spolu měli dost dětí, že jo. Ale mámu to štvalo a pak začla pít, a když se napila, tak byla hrozně vzteklá a hnusná. Furt nám jako vyčítala, že jsme něco neudělali nebo udělali a byla sprostá. Když jsem byl malej, tak jsem se jí bál. Vždycky jsem vlezl pod postel i se ségrou, když byla máma opilá. Taky se s tátou rvali, když přišel a byla opilá. No, Itálie.“

T: Respondent se narodil do úplné rodiny. Má dva starší bratry a mladší sestru. Nevyrůstal v harmonickém prostředí. Otec vyhledával společnost jiných žen a matka začala požívat alkohol. V opilosti byla zlá a děti se jí bály. Respondent také zmiňuje násilí mezi rodiči a pocity strachu jeho i sestry.

R: „Ale vyrostli jsme doma, ale jak jsem rostl, tak jsem utíkal z domova za kamarádama a začal jsem taky chlastat, hulit a začal jsem chodit se spolužačkou z učňáku. Vona byla taková jako já, dost jsme si rozuměli, spolu jsme si užívali na různých večírcích. Byli jsme free, bylo to fajn. Se divím, že jsme dodělali učňák. Já jsem zedník a vždycky jsem makal.

Byli jsme spolu, domů jsem jít nechtěl, vlastně jsem se tam nikdy nevrátil. Nevím, co s nima je, nejsme v kontaktu ani s bráchama, ani se ségrou. Naše vidět nechci. Vlastně ani nevím, jestli ještě žijou.“

T: To vše vedlo k tomu, že v době dospívání začal utíkat z domova, kouřit a pít alkohol. Učil se zedníkem a během té doby se sblížil se spolužačkou, která vyznávala podobný životní styl. Přesto se vyučil. K rodičům se již nikdy nevrátil, nic o nich neví a není v kontaktu ani se sourozenci.

R: „My jsme měli dost co dělat sami se sebou. Ta moje nádhera porodila dvě děti, jenže furt fetovala a nedala si říct. Já už jsem byl docela hodnej, o děti se staral a vona pak zmizela. Šla s někým jiným. Vona jako vůbec není rodinnej typ.

Jenže já makal, abych nás uživil, bydlíme pořád ve stejným bytě a děti byly často samy a já to pak už nedával, nechtěl jsem, aby se jim něco stalo, tak jsem šel na sociálku, jakože to vopravdu nejde a ta paní k nám chodila, posílala nějakou charitu, která pomáhala, ale fakt to nešlo, tak mi děti vzali a dali do děcáku. Tady kousek od nás jsou.“

T: Spolu s partnerkou si pořídili byt, narodily se jim dvě děti. Matka dětí byla stále závislá na omamných látkách a po čase je opustila s jiným mužem. Otec o děti pečoval, ale vydělával peníze a byl nucen je často nechávat samotné. Žádal o pomoc pracovníci OSPOD, která se snažila pomoci i kontaktováním pomáhajících organizací, ale otec přesto nebyl schopen se o děti postarat a děti mu byly odebrány a svěřeny do ústavní péče v blízkosti jejich bydliště.

R: „A nádhera se pak vrátila a prosila, abych jí jako vzal zpátky, že už se polepší, slibovala, znáte to. A já, blbec, jsem jí vzal na milost, zase jí pustil domů. Myslel jsem, že se dáme zase dohromady a dej nám kluky, jsem se fakt přepočítal. Vona v tom jela furt, jenže já to nevěděl, asi jsem úplně blbej.“

A najednou byla zase těhotná, máme třetího kluka a zase zmizela a nechala mi ho na krku. Mimino to bylo, ale to jsem se seznámil s mojí současnou partnerkou a ta se dokázala vo nás postarat, a tak ho máme furt.“

T: Matka dětí se po nějaké době vrátila a chtěla znovu navázat vztah. Respondent jí uvěřil a znovu se s ní sblížil. Tou dobou prý nevěděl, že je stále závislá na omamných látkách. Zanedlouho opět otěhotněla a porodila třetí dítě – syna. A opět od nich odešla. Respondent se však seznámil s další ženou, která se stala jeho partnerkou, a společně tohoto syna vychovávají.

R: „Ale kluky jsme z děcáku nevzali, voni tam jsou už dlouho, jsou zvyklí a ten jeden má takový problémy, jako zdravotní, ale ne, že by byl nemocnej, to ne, ale léčí se, jako a to stojí řůru peněz, to nemáme, jemu to tam platí nějaká nadace.“

Ale ted' pudou na střední a ten jeden chce jít k nám domů, tak zvažujeme, že bysme to jako riskli. Ten druhej nechce, je tam zvyklej, ale bereme si je oba na prázdniny, jsou fajn. Maj tady kola a jsou zvyklí dělat, tak i pomáhaj a s tím nejmladším jsou v pohodě. Maj tady i kamarády, ale zatím nevím, jak to bude. Dal jsem si návrh k soudu na toho jednoho, ale ještě nevím, kdy to bude, čekáme. Oba máme práci, peníze nějaký jsou, no, není to na vyskakování, ale jde to. Tak to třeba vyjde. O jejich matce nic ted' nevím, ale prej je tady někde poblíž v nějaký díře žije s nějakým chlapem, ale sem nejde a už bych jí zpátky nevzal. Už ne, už jsem poučenej.“

T: Otec zůstává se staršími dětmi v kontaktu, jezdí k němu na prázdniny a požádali o svěřeni jednoho ze synů do své péče. Druhý syn nechce, je zvyklý v dětském domově, kde prodělává nákladnou léčbu hrazenou z fondu nadace a otec se obává, že by mu

tuto léčbu nebyl schopen poskytnout. Přestože oba i s partnerkou pracují, nemají peněz nazbyt. O matce dětí nemá bližší informace a je rozhodnut už se s ní nestýkat.

10.10 Rozhovor č. 10 – paní Adina

R: „Já jsem se sice narodila do celý rodiny, ale když mamka mě vlastně čekala, tak byla to nehoda, že na ní spadlo, spadly nějaký vrata. No udrželi to, no narodila jsem se normálně. Takže to těhotenství nebylo úplně klidný. Mám starší sestru, ta už byla docela veliká, když jsem se narodila. Pak za rok se narodila sestra a pak ještě o rok mladší bratr. Mám spoustu sourozenců.

Sestra, mně bylo 11, odešla z baráku, teda z bytu, byla už dospělá a já jsem se starala o všechny mladší sourozence. Pozdějc, když jsem se starala, nestarala, vobčas to fungovalo, nefungovalo, jsem přišla na to, proč vlastně já se musím starat o všechny sourozence. Mamka vlastně byla gambler.

Takže to byl jeden mazec za druhym a ta starší sestra si mě chtěla vzít, ale já jsem utekla a obávám se, že tam jsem přišla na to, že je jednoduchý si vzít nějakou věc. Bylo mi dvanáct, když jsem sebrala mámě z kapsy nějaký drobný, měla jich tam spoustu z automatů a já jsem si za to něco koupila. Koupila jsem si sušenku.“

T: Respondentka tvrdí, že se narodila do úplné rodiny, ale o otci nepadlo z její strany ani slovo. Matka prý během těhotenství utrpěla úraz, ale přesto se narodila donošená a byla v pořádku. Má starší sestru a dva mladší sourozence. Starší sestra odešla z domova, když respondentce bylo 11 let a na ní padla veškerá starost o sourozence. Její matka byla závislá na hracích automatech. Starší sestra byla již plnoletá a usilovala o její svěření do péče. Respondentka si vybavuje, že poprvé něco vzala ve věku asi 12 let. Její matka měla v kapse hodně mincí, takže si nějaké vzala a koupila si za ně sušenku.

R: „Já se vůbec divím, že ten táta, já jsem mu říkala táto, že měl vlastně odvahu si vzít ženskou se třema dětma. On měl strach z mamky, kdy vlastně ta určovala a řídila, co se bude dělat, co se nebude dělat, jak to bude fungovat, jak to bude nefungovat. Stalo se,

že třeba brácha něco proved, tak já jsem byla ta, která je měla hlídat, která byla zodpovědná za to, aby nic neprovedli. Tak já jsem od dvanácti let uklízela, vařila. My jsme přes tejdén chodili na obědy a o víkendu byl vždycky buřtguláš. Já do dneška nenávidím buřtguláš, protože to bylo jediný, co jsem uměla, tak jsme měli furt buřtguláš. A táta byl hodnej. On vždycky, když máma nebyla doma, tak mi řekl, abych vypadla. Abych mu to tam nechala, a ať se jdu vyvětrat. Je pravda, že jsem od táty dostala dvakrát v životě. On byl hroznej klid'as, ale to, když jsem chtěla ... Když jsem vlastně chtěla poznat svýho biologickýho otce, a když jsem mu řekla, že vlastně není muj táta. To už mi bylo tak čtrnáct, patnáct, když už se vědělo, že vlastně pudu k tý sestře.“

T: V této části si respondentka vzpomíná na svůj vztah s nevlastním otcem, který se oženil s její matkou v době, kdy měla ještě doma všechny tři mladší sourozence. K respondentce se choval hezky a zdá se, že ji v mezích možností i chránil proti matce, která v domácnosti vládla a určovala každému, jaká je jeho role. Respondentka pečovala o mladší sourozence a měla na starosti i domácnost. V té době uměla uvařit pouze jedno jídlo, které vařila každý víkend a dodnes vůči němu má averzi.

R: *„A vlastně odešla jsem k sestře a přišla kontrola na mamínu. Zjistilo se, že dluží na nájemném 250.000,--, a že vlastně náš pokoj obsahuje jednu velkou almaru. A v tý almaře byly všechny možný věci, papíry, oblečení, prostě všechno. Vzali jí děti. Tenkrát, už tenkrát jsem věděla, že vlastně dopadne takhle. Jen jsem nechtěla, aby takhle dopadly i moje děti. Nikdy jsem to mámě neopustila. Ségra bydlela z baráku, tam mě vlastně vzali. On, ten její měl to samý dětství, jako já nebo sestra a bydleli jsme kousek od našich.“*

T: Poté, co byla respondentka svěřena do péče sestry, byly matce odebrány i zbylé děti. Měla velký dluh na nájemném a pracovníci OSPOD spolu s dalšími orgány zřejmě neshledali podmínky vhodné pro děti, které byly svěřeny do ústavní péče. Respondentka tvrdí, že to nikdy matce neodpustila. Ona sama žila u sestry a jejího přítele, se kterými si zřejmě rozuměla.

R: „Já jsem od nich v 18 odešla a otěhotněla jsem s Jaruškou. Jaruška, ta žije u táty teďka. Když s ní budete mluvit, tak vám řekne jenom krásný věci. Divím se, divím se, že ta holčina je vlastně nedovychovaná, protože zůstala u táty, ale ta o mě neřekne špatný slovo. A Klárka taky ne. Tu jsem měla, vlastně po šesti letech.“

S Petrem, teda otcem Jarušky, jsem chodila už coby puberťačka. A vlastně ve čtyři a dvaceti už jsem se strašně nudila. Já jsem se prostě strašně nudila. Dneska bych si za to dala přes držku. Mně bylo 24, 25 a strašně jsem se nudila, takže jsem vlastně od Petra musela odejít, protože někde je něco lepšího.

Takže jsem vlastně začala chodit s Mirkem. On byl řidič, jezdil tady. A tady kousek dole měl autonehodu. Zbyla mi po něm desetiměsíční Klárka. To je další velká zkušenost. A ještě tenkrát to bylo všechno v pořádku a já věděla, že moje děti budou v pohodě.“

T: V osmnácti letech opustila sestřinu domácnost a začala žít s přítelem, se kterým se předtím znala již delší dobu. Z tohoto svazku se jí narodila prvorozená dcera. Rodina zřejmě žila celkem spokojeně, ale sama respondentka uvádí, že se v tomto svazku velmi nudila a toužila po něčem dobrodružnějším. Dnes tento krok hodnotí jako velkou chybu, ale od svého partnera odešla a začala žít s dalším mužem, se kterým měla další dceru. Bohužel, tento partner měl autonehodu, kterou nepřežil, a ona zůstala sama se dvěma dětmi, z nichž mladší bylo v té době 10 měsíců. V této etapě života respondentka ještě věřila, že vše bude zase v pořádku, že se dokáže o sebe a své děti postarat.

R: „Pak jsem potkala Romana. S ním mám vlastně Marušku a Honzika. On mi nabízel takovej ten stálej život, zázemí. K holkám se choval úžasně, já jsem v něm, vlastně viděla otce svejch dětí. Taky, když jsme spolu začínali, tak se k nim jako otec choval. Bylo to fajn.“

Jenže on musí mít takovou práci, která ho bude bavit. On neumí pracovat jen pro obživu, ale musí ho to bavit. Takže je problém, když o takovou práci přijde. Tenkrát

se to bohužel stalo.

Měli jsme byt, opravdu nadstandardní byt, velkej, krásnej, světlej, opravdu nadstandardní. Jenže ten barák prodali a majitel nám neřek, že ta paní, co ho koupila, to nechce dál pronajímat, ale chce to prodat dál. Vzhledem k tomu, že jsme na něj neměli... Prodala by nám to za 2 a půl milionu. To byl krásnej podkrovní byt, to bylo fakt nejlíp, co jsem bydlela. Takže tam to bylo takový ...“

T: Její další životní etapa je spjata s jejím zatím posledním partnerem, se kterým později zplodili další dvě děti. Tento muž se zpočátku jevil jako ideální partner a otec. Žili společně ve velice nadstandardním bytě a její partner měl zaměstnání, které ho bavilo a naplňovalo. Ve chvíli, kdy o toto zaměstnání přišel, začal se jim pomalu hroutit jejich dosavadní život. Byli nuceni opustit svůj byt, protože ho majitel prodal a nová majitelka již nechtěla byty pronajímat, ale prodat. Na to neměli dostatek finančních prostředků.

R: *„Pak jsme šli bydlet jinam, ale Roman už neměl práci. Byla jsem čtyřikrát na potratu, dvakrát jsem potratila doma a dvakrát jsem byla na potratu. To bylo v té době, kdy Roman přišel o tu práci, já nevěděla, co bude dál. On začal i jakoby žárlit hodně. Všechno by to bylo fajn. Pak jsem teda měla Marušku. Porodila jsem Marušku. Jenže Roman dlužil na výživném, co měl na staršího syna a oni mi říkali, že když ho udám, tak budu mít nárok na dávky. Oni ho hledali, jasně, že bydlel u nás, ale já jsem ho nemohla udat. Dyť to byl otec mého dítěte. Takže jsem neměla nárok na nic. Dostávala jsem jen mateřskou, ale ani příspěvek na bydlení, ani dávky, protože jsem ho neudala. Nemohla jsem ho udat. Neměli jsme smlouvu na podnájem, ale já jsem nemohla žádat, protože jsem byla jakoby samoživitelka, tak jsem neměla nárok. A on nemoh, protože on nebyl jakoby na pracáku. Já kdybych bydlela sama, tak bych bydlela sama, ale jeho bych musela udat. On tam byl vlastně načerno.“*

T: V době, kdy partner neměl zaměstnání, několikrát potratila, protože se obávala budoucnosti, ale pak se jim narodila dcera. Její muž však na ní velmi žárlil. Zároveň dlužil na výživném na syna z předchozího svazku a měl nastoupit do výkonu trestu,

kterému se vyhýbal. Údajně si státní orgány vymíňovaly poskytnutí hmotné pomoci nutností, aby nahlásila svého partnera, který u ní žil. Takže měli nedostatek finančních prostředků.

R: „Začalo to vlastně tím, že ještě jsme to tak nějak pytlíkovali, tenkrát mi ještě dali, dali, dali mi příspěvek na bydlení a my jsme se měli stěhovat jinam, do levnějšího bytu.

Protože já jsem dlužila a on mi zvedl nájem, takže jsme se stěhovali do jiného za 3,5 tisíce a chtěli vlastně zálohu sedmičku. A jeli jsme vlastně se vším tam a pán akorát vyšel ... A tam u toho nádraží, tam jsme se měli potkat a já jsem viděla to auto, pán vystoupil a do dneška to vidím, pán přišel ke mně, pani zůstala vevnitř. A pán byl slušnej, ale že nám ten byt, bylo to jedna jedna, nepronajme, protože nevěděli, že máme děti. Že by to jako bylo moc malý, že nás je hodně, já byla těhotná s Honzíkem, takže jsme byli bez bytu. Jenže on mě viděl s tím břichem, řek', že si nedokáže představit, že by tam byla takováhle rodina. My jsme měli ještě na půdě v tom starým bytě nábytek tady do toho bytu. A o všechno jsme přišli.“

T: Našli si levnější bydlení, které měli přislíbené, ale majitel od této nabídky v poslední chvíli odstoupil, protože měl pocit, že by jeho byt byl pro rodinu s dětmi nevyhovující, nedostatečně velký. Respondentka byla tou dobou již těhotná s dalším dítětem. Ve chvíli, kdy jim majitel oznámil tuto skutečnost, již neměli kam jít a veškeré vybavení měli uskladněno v původním bydlišti, ale již se k němu nedomohli.

R: „Já jsem měla u sebe akorát 1.500 a tak jsme šli na ubytovnu, kde teda chtěli 400 za noc. On mi pořád sliboval, že si najde práci, a tak. A nechtěl mě nechávat doma, protože v něm byla ta žárlivost, já jsem nemohla dopustit, aby ty moje děti dopadly tak, jak jsem dopadla já. Jenže, co jsem měla dělat, byla jsem těhotná, práci bych nesehnala. Maruška byla malinká, víte, jsou brzy po sobě a von prostě nefungoval. Tam jsem platila ty čtyři stovky za noc. Von se pak chytil takových těch, co prodávaj ty kovy, ale nestačilo to. Tak jsem prostě chodila do toho Tesca a Lidlu a Penny a brala jsem si, co se dalo.

On neudělal vůbec nic. On si začal spoustu věcí uvědomovat, ale až když bylo pozdě. To pak běhal, sháněl. Ale už to bylo špatný. Byl bez občanky. Tak jsem začala chodit krást, protože druhý den jsem musela zaplatit nájem, musela jsem zaplatit jídlo. Ne, že bych nechtěla platit, neměla jsem šanci, dyť jsem byla těhule, kojila jsem Marušku. Ještě jsem si k sobě vzala Romanova syna, protože jeho máma si našla někoho v Německu a on by tam musel s ní, musel by do nový školy a začínat znova, takže jsem si vlastně ještě vzala dalšího kluka. Tomu bylo nějakých 14, 15. A von ani do toho Německa nechtěl, neuměl jazyk. Škola by se mu nějak prodloužila, tak aby nemusel do děcáku, tak jsem si ho tam vzala. Do tý garsonky v tom penzionu.“

T: Měla u sebe nedostatečné množství peněz a byli nuceni se ubytovat v penzionu. Vzhledem ke graviditě a nutnosti péče o další děti, nemohla najít práci a její partner se nesnažil. Aby zajistila ubytování a základní životní potřeby rodině, začala chodit krást do supermarketů. Navíc ještě přijala staršího syna svého partnera, protože jeho matka odešla do ciziny a nechtěli, a ani to nepokládali za rozumné, aby odešel s ní. V té době mu bylo asi 15 let.

R: *„A to je přesně ono, to je ono. Jsem si nabrala takovýho ... A Roman mi třeba řekl, že jede na personální agenturu, ale já vím, že tam nejel. Protože, když řekne, že jede na agenturu, kde ho předtím vyhodili, což já jsem tou dobou nevěděla. On je dobrej, kdy je o něj postaráno, tak dobrý. Ale když jde do těžkýho období, tak se musí vykřičet a netáhne dál. On má obrovský srdce, ale nemá odpovědnost. Neměla jsem vlastně telefon. Potřebovala jsem ... Chodila jsem takhle obden, abych něco měla, co bych mohla prodat dál, rychle to prodat, abych mohla zaplatit ten nájem. Oni mi vlastně přišli na padesát tisíc toho, co jsem ... Ale když to tak vidím. Já měla padesát tisíc a dostala jsem pět let. A byly tam ty, co měly třeba pět milionů a dostaly tři, čtyři roky. Dobře, dostala jsem trest. Je o tom vlastně usnesení, a kdy já to vlastně popisuju soudci, i mu to dokládám. Oni mě vlastně dostali na kamery. Že mě natočili na kamery a oni si pak porovnali, kdy já jsem byla v tom obchodáku, a kdy jsem platila nájem. Oni si to vlastně ofotili a pak to jenom porovnali. Já jsem si prostě neuvědomila, jak jsem dohledatelná.“*

Mně řekli, že musím na svýho muže podat trestní oznámení, abych dostala nějakou korunu. Já to mám opravdu od toho soudu všechno podložený. Ten první půlrok jsem si odseděla, pak jsem přistoupila na všechny podmínky, a když jsem vyšla z vězení, tak jako první jsem jela pro děti a do azyláku, kde jsme to oslavili, neoslavili, že mám zase děti a jsme pohromadě. Jenže já zase musela zaplatit tamhle a tamhle, dvacet tisíc po mně chtěli, tak jsem si, vlastně zase pomohla, jak jsem, vlastně, uměla. Oni mě chytli a já dostala ty čtyři a půl roku za nesplnění podmínky. Takže kvůli tomu všemu šly moje děti ode mě do toho Klokánku.“

T: Respondentka se dostala do bludného kruhu krádeží, ze kterého jí její partner nijak nepomohl. Byla dohledána a odsouzena k trestu odnětí svobody na pět let. Nejdříve soudce zřejmě přihlédl ke skutečnosti, že pečuje o malé děti a byla podmíněčně propuštěna po šesti měsících. Jenže pak opět potřebovala peníze a vrátila se ke starým praktikám. Po jejím zatčení byla odsouzena k výkonu trestu odnětí svobody na zbylých čtyři a půl roku a děti byly umístěny do zařízení Klokánek.

R: *„Já jsem prosila tu ženskou ze sociálky, aby děti nedávala do toho Klokánku. Ona to byla ... To nebyl žádný Klokánek, tak jsem jí, jako, prosila, aby tam moje děti nedávala. Jenže pak jsem jí viděla, jak s tou ženskou z toho Klokánku jela někam autem. Takže tam děti dala, přesně tam. Pak jsem teda dosáhla toho, aby se děti dostaly do normálního děcáku. Hlavně pryč z toho Klokánku. Mně se po nich hrozně stejskalo, byly malinký, já jsem si zavařila, ale nemohla jsem to nechat, aby ty byly takovou dobu v tom prostředí.“*

T: Matka bojovala proti tomu, aby její děti zůstaly v péči Klokánku. Nelíbilo se jí prostředí, ani úroveň péče poskytovaná dětem. Posléze dosáhla toho, aby byly děti svěřeny do péče dětského domova. Uvědomovala si, že si celou situaci způsobila sama, ale nechtěla, aby kvůli tomu její děti trpěly.

R: *„Nebyla jsem zavřená ve věznici, ale pak jsem byla umístěná do kláštera, kde jsem se vyučila ošetřovatelkou a myslela jsem si, že mi to po propuštění k něčemu bude.“*

Starala jsem se tam o starý lidi a šlo mi to. Bavilo mě to taky. Jeptišky nás tam školily a bylo to, vlastně, dobrý. Tak, když mě pustili, už jsem měla předjednaný jedno místo jako ošetřovatelka u seniorů. Voni o mě všechno věděli, počítala jsem s tím, že budu moct nastoupit a pan ředitel nepodepsal smlouvu. Tak jsem si našla další takový místo, taky jsem jim všechno řekla, že to dělám ráda, budu se snažit. Potřebuju peníze, abych si mohla vzít svoje děti z děcáku, zase to vypadalo, že mě vezmou a zase to nevyšlo. Prej to neposvětili z kraje. Tak já nevím. Na jednu stranu mě trestaj, když si pomůžu k penězům po svým, ale když se chci žít normálně a žít normálně a moct mít u sebe zase svoje děti, tak mě nechtěj zaměstnat. Tak bych měla teď, příští tejdén, nastoupit do fabriky. Normálně k pásu. Tak mi řekněte, proč jsem se teda vyučila. Proč tě školej, abys byla k něčemu, když tě pak nikde nechtěj vzít.“

T: Matka byla ve výkonu trestu v klášteře, kde absolvovala ošetřovatelský kurz, protože doufala, že bude moci toto povolání vykonávat i po propuštění z výkonu trestu. To se však nepodařilo. Dvě předjednaná přijetí do zaměstnání byla těsně před podpisem smlouvy zrušena ze strany zaměstnavatelů. Podle slov matky zodpovědné osoby věděly předem, že se jedná o tuto ženu, ale z nějakého důvodu jí nejdříve místo přislíbily a pak to zrušily. Přestože jim vysvětlovala, že potřebuje pracovat proto, aby mohla získat zpět děti do své péče. Nedlouho po poskytnutí rozhovoru měla nastoupit jako dělnice do továrny. Je rozčarovaná skutečností, že zbytečně vystudovala obor, ve kterém by se mohla uplatnit, a poté ji všude odmítají přijmout.

R: *„Navíc mi ta ženská ze sociálky zase poslala dávky pryč. Prej na splátku exekuce, že mám sirotčí důchod. Jenže já žádnéj sirotčí důchod nepobírám, když jsem byla zavřená, ta exekuce je na Romana, tak jsem se tam šla rozčilovat a vona mi místo 3.000,- poslala čtyři stovky. Že prej zbytek si vyžádal exekutor. Já jí říkám: „Vy jste dobrá a za co mám teď žít? Já jsem si chtěla vzít děti k sobě a nemám jim co dát.“ No a ona, že prej si to neuvědomila. Tak jsem si nechala zavolat vedoucí, ta jí jako bránila, že ona, ta úřednice, nijak nepochybila, protože jsem nedoložila, že ten důchod neberu. Ale já jsem všechno dokládala, i ten exekutor to tam má. Oni mě chtějí zas dohnat tam, kde jsem už byla, nebo já už nevím. Já už nevím, kam jí mám ten papír nacpat, aby ho vzala*

do úvahy. Tak teď nevím, co mám dělat.

Chci si vzít děti k sobě. Jo, žijeme spolu s Romanem, má konečně práci, tak snad už se to obrací k lepšímu. Teď začátkem června máme soud o děti, hrozně se těším, až budeme zase spolu. Držte nám palce. Už jim to nechci nikdy udělat.“

T: Respondentka má opět finanční problémy, zřejmě z důvodu pochybení úřednice, která zaslala téměř celou částku jejích dávek hmotné nouze na splacení nároků exekuce, která je vedena proti partnerovi respondentky. Matka byla opět v situaci, kdy měla pocit naprosté beznaděje a bezmoci. Nyní se zdá, že se situace obrací k lepšímu. Žije opět se svým partnerem, který našel zaměstnání. Podali návrh na navrácení dětí do jejich péče a počátkem měsíce června by se mělo odehrát soudní jednání v této věci. Matka se těší a připravuje na návrat dětí a umiňuje si, že své děti již nikdy nevystaví takovéto životní situaci.

11 Shrnutí rozhovorů

V této části je uvedeno shrnutí jednotlivých rozhovorů podle toho, co vypovídali respondenti. Není ověřována pravdivost údajů. Důležité je, jak jednotlivé situace vnímali a pojímali respondenti, a jak je prezentovali do rozhovorů.

Respondentka v rozhovoru číslo jedna vyrůstala v rodině bez otce, pouze s matkou, mateřskou babičkou a starší sestrou. Její dětství nebylo příliš harmonické a v 18 letech původní rodinu opustila a žila na ubytovně. Jako vyučená servírka se v zaměstnání setkala s budoucím otcem svých dětí. Tou dobou již oba ve zvýšené míře požívali alkoholické nápoje. Narodily se jim dvě dcery a respondentku péče o rodinu neuspokojovala, chtěla být opět svobodná a od rodiny odešla. Střídala partnery, byla závislá na alkoholu a svými dětmi se nezabývala. Otec péči o dcery nezvládl a děti mu byly odebrány a svěřeny do ústavní výchovy. Navíc byl pro kriminální čin odsouzen k trestu odnětí svobody. Matka dětí o nich v té době neměla žádné zprávy a ani ji nezajímaly. Po nějaké době se vrátila ke své matce, která jí pomohla uniknout ze závislosti na alkoholu. Poznala svého současného partnera, se kterým žije a pracuje. Postupem času se začala zajímat o své děti, které vyrůstaly v dětském domově. V současnosti si je bere na víkendy a plánuje, že prvorozená dcera se po dosažení zletilosti usadí v její blízkosti a bude pracovat společně s nimi. Mladší dcera zatím zůstává v dětském domově a matka si není jistá skutečností, že bude opět schopna s nimi žít. Respondentka během rozhovoru vyjádřila lítost nad svým jednáním, ale vyjadřuje skutečnost, že se nedá nic z toho vrátit.

Respondent z druhého rozhovoru pochází z úplné rodiny, má dva bratry, o otci nehovoří, ale kromě přísné matky do dění v rodině zasahovala a zasahuje babička. Ta ho vždy chránila, pokud něco provedl. Během dospívání byl umístěn do výchovného ústavu, ze kterého utíkal, začal kouřit, pít alkohol a požívat omamné látky. V dospělosti se seznámil se svou budoucí ženou, která měla podobný životní styl jako on a rychle za sebou se jim narodily tři děti. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků a stálé potřebě omamných látek, byl odsouzen za krádeže do výkonu trestu odnětí svobody a jeho žena se s dětmi nastěhovala do blízkosti respondentovy babičky, která se snažila

jí pomáhat. Tuto situaci však nezvládly a děti byly odebrány a umístěny do ústavních zařízení, odkud si je vzala do své péče respondentova matka. Nejstarší dcera je v současnosti pro výchovné problémy umístěna do výchovného ústavu a nemá k otci ani své původní rodině dobrý vztah. Dvě mladší děti jsou v péči své babičky a dobře prospívají. Jejich rodičům se mezitím narodil další syn, který zůstal v jejich péči, a čekají další dítě. Otec nahlíží na budoucnost s obavami, protože sám nepracuje, jeho žena také ne a babička, která pomáhá i finančně, stárne. Navíc zřejmě bude opět odsouzen za kriminální činnost.

Respondentka ze třetího rozhovoru se narodila jako druhorozená do úplné rodiny, kde byl otec závislý na alkoholu, a veškerá péče o rodinu byla na matce. V rodině se neobjevovalo násilí s ohledem na alkoholismus otce, přesto se rodiče rozvedli a respondentka s otcem nadále nebyla v kontaktu. Během dospívání respondentka začala v partě dalších mladých lidí kouřit a pít alkohol a matčin dohled jí byl nepříjemný. Po maturitě se ve stejné partě sblížila s mladíkem, otěhotněla a vdala se. Bydleli u její matky, žena se na dítě těšila, ale její partner byl závislý na alkoholu a s tím byla spojena častá ztráta zaměstnání. Poté, co se odstěhovali od matky, začala znovu požívat alkohol i respondentka a rodinné a mateřské povinnosti ji nenaplňovaly. Během její nepřítomnosti hlídala jejího syna matka. Ta byla hospitalizována a matka dítěte nechávala syna často samotného. Její manžel ji opustil a ona nechtěla skončit jako její matka, pouze s péčí o dítě. Během jedné její nepřítomnosti proběhlo šetření OSPOD a dítě jí bylo odebráno a svěřeno do ústavní výchovy, ze které si ho přebrala do své péče matka respondentky. Respondentka o syna projevovala sporadický zájem a nadále zůstávala závislá na alkoholu. Její syn je již dospělý a s matkou se nevidá. Respondentka toho všeho nyní lituje.

Pan Jiří z rozhovoru číslo čtyři svého otce nikdy nepoznal, vyrůstal pouze s matkou, alkoholičkou, která o něj příliš nepečovala. Byl proto odebrán a svěřen do ústavní výchovy, kde byl celkem spokojený, až během dospívání začal porušovat pravidla a pít alkohol. V 18 letech opustil dětský domov. Bydlel na ubytovně a pracoval jako zedník. Navštěvoval restaurace, kde se seznámil s matkou svého budoucího syna. Oba často

požívali alkohol, otec nebyl spokojený s rodinným životem a dítě jim bylo odebráno a svěřeno do ústavní výchovy, odkud si ho vzali do péče rodiče jeho partnerky. Respondent si nevybavuje, za jakých okolností k odebrání dítěte došlo. Vzhledem k jeho alkoholismu si neudržel žádné zaměstnání, jeho partnerka ho opustila a respondent svého syna od věku cca tří let neviděl, ani s ním nebyl v kontaktu. Domnívá se, že i jeho bývalé partnerce se ulevilo po odebrání dítěte, protože na dítě nebyli dostatečně připravení. Žije stále stejným stylem života a nechce na tom nic měnit.

Respondentka z pátého rozhovoru do svých osmi let vyrůstala pouze s matkou a mladším bratrem. Otce nezná. Matka je opustila a děti byly svěřeny do ústavní výchovy, ale nevyrostaly pohromadě. Během dospívání začala zanedbávat školní docházku, kouřila a pila alkohol. Po opuštění dětského domova bydlela na ubytovně, rychle otěhotněla, ale otec jejího dítěte ji opustil ještě před jeho narozením. Přestěhovala se ke kamarádce, kde začala požívat omamné látky a otěhotněla podruhé. Otce dítěte nezná. Dítě rodila pod vlivem omamných látek, takže tuto skutečnost lékaři nahlásili na OSPOD. Dítě se narodilo s postižením. Pracovníci OSPOD provedli šetření také v místě bydliště a našli staršího syna doma samotného. Z těchto důvodů byly děti matce odebrány a svěřeny do ústavní výchovy. Matka dětí má o děti zájem a nedala souhlas se svěřením dětí do adopce. Bydlí s novým přítelem na ubytovně, nepožívá omamné látky, ale oba mají finanční problémy, pro které zatím není možné žádat o svěřením dětí do jejich péče. Zdá se, že matka na tuto možnost již rezignovala, protože závěrem tvrdí, že „*tam dětem vlastně nic nechybí.*“

Paní Viola ze šestého rozhovoru vyrůstala v péči své babičky a dětství hodnotí jako hezké. Měla oba rodiče a důvod, proč nevyrostala v původní rodině, nezná. Po babiččině smrti byla svěřena do ústavní výchovy a také neví, proč se nevrátila hned k rodičům, ale až po několika letech. Její mladší sestra střídavě vyrůstala u rodičů a u babičky. Respondentka nekouří, nepije alkohol, nepožívá žádné omamné látky. V dospělosti odešla od rodičů za svým partnerem a začali bydlet u jeho matky. Velmi krátce po sobě se jim narodily čtyři děti, u pátého dítěte dali souhlas se svěřením do adopce. Výchovu dětí a celkovou péči o ně nezvládali, bydleli ve velmi

nevyhovujících podmínkách, neměli dostatek finančních prostředků a, přes veškerou pomoc ze strany OSPOD a různých pomáhajících organizací, nebyli schopni se o děti postarat. Matka dětí byla naprosto bezradná v péči o ně. Děti jim byly odebrány a svěřeny do ústavní výchovy, ale postupně se zlepšily finanční a materiální podmínky rodiny a rodiče měli velký zájem o návrat dětí do své péče. Aktivně se, za pomoci a dohledu OSPOD a pomáhajících organizací, učili zlepšovat své rodičovské kompetence a děti jim jsou postupně navraceny.

Respondentka rozhovoru číslo sedm měla velmi hezké dětství. Když dospívala, rodiče se rozvedli, otec založil novou rodinu a postupně s dcerou ztratil kontakt. Během dospívání začala zanedbávat školní docházku, byla vyloučena ze školy a většinu času trávila mimo domov. Seznámila se s budoucím otcem svých dcer a spolu se přestěhovali do jiné části republiky. Postupně se jim narodily dvě dcery. Ani jeden z rodičů neměl kladný vztah k práci a muž požíval ve zvýšené míře alkohol, pod jehož vlivem byl agresivní ke své partnerce i k dětem. Matka dcery i sebe bránila, ale všechny tři se ho bály. Byl několikrát vykázan z domácnosti. Také žili v nevyhovujících podmínkách, děti fyzicky neprosplávaly. Starší dcera raději trávila volný čas v jiné rodině, postupně začala zanedbávat školní docházku a k matce se chovala vzdorovitě. Mladší dcera byla často unavená, ve školce usínala, je hodně slabá. Matka začala být také závislá na alkoholu a nedostatečně pečovala o své děti. Podle svých slov je také těžce nemocná. Průběžně je v domácnosti navštěvoval i otec dětí, který se vždy choval agresivně. Děti proto byly z rodiny odebrány a svěřeny do ústavní výchovy. Matka žije v azylovém domě a snaží se uspořádat svůj život, odstranit závislost na alkoholu a své zdravotní problémy. Od odebrání dětí s nimi nebyla v žádném kontaktu.

Respondentka z osmého rozhovoru vyrůstala se dvěma sourozenci v úplné rodině, v láskyplném a pečujícím prostředí. Měla vždy hodně kamarádů, se kterými trávila volný čas. V prvním ročníku střední školy začala zanedbávat školní docházku a asi ve věku 17 let utekla do Prahy, stala se závislou na omamných látkách a provozovala prostituci. První syn se jí narodil ze vztahu s partnerem, který často odjížděl za prací do Německa. Během jeho nepřítomnosti se živila jako prostitutka a syna jí hlídala kamarádka, která

sama měla dítě v nevyhovujících podmínkách. Při jednom šetření pracovníc OSPOD byly obě děti odebrány a svěřeny do ústavní péče. Syna respondentky si vzala do své péče její matka. Respondentka opět otěhotněla, otce svého druhorozeného syna nezná. Dítě jí bylo opět odebráno a svěřeno do ústavní výchovy, odkud si ho opět vzala do péče její matka. Respondentka své děti několikrát navštívila, ale poté, co dětem ukradla jejich vánoční dárky a snažila se s nimi odjet, jí byly návštěvy dětí zakázány. Respondentka uvádí, že jí vůbec nezajímalo, jak se její děti cítí a v péči prarodičů jim zřejmě bylo dobře. Její synové jsou dospělí a téměř s nimi není v kontaktu. Pouze jí vadí, že oba dosud studují a jí je vyměřeno výživné, které neplatí, takže je soudně stíhána. Už se neživí prostitucí, brigádně pracuje a žije v přesvědčení, že jí její matka sebrala děti.

Respondent devátého rozhovoru vyrůstal společně se třemi sourozenci v úplné rodině, ale otec se rodinnému životu příliš nevěnoval a matka postupně propadala závislosti na alkoholu. Poté byla zlá a děti se jí bály. Respondent tedy začal utíkat z domova, kouřit, požívat alkohol a další omamné látky. Během dospívání se sblížil se spolužačkou, se kterou si v tomto stylu života rozuměl. Přesto se vyučil a začal pracovat jako zedník. Ztratil kontakt se svou původní rodinou, nastěhoval se s partnerkou do bytu a postupně se jim narodily dvě děti. Jejich matka je opustila a otec se snažil o děti postarat, ale přes podporu pracovníc OSPOD a dalších pomáhajících organizací toho nebyl schopen. Proto byly děti odebrány a svěřeny do ústavní péče. Jejich matka se k respondentovi na čas vrátila, opět otěhotněla, porodila syna a oba opustila. Respondent se seznámil se svou současnou partnerkou a společně pečují o třetí dítě. Starší děti vyrůstají v dětském domově, k otci jezdí na prázdniny a některé víkendy. Jedno z dětí by se chtělo vrátit zpět k otci, ale další dítě podstupuje nákladnou léčbu, na kterou by otec neměl finanční prostředky. Zvažují tedy návrat jednoho z dětí zpět do rodinné péče.

Respondentka z posledního rozhovoru se narodila do úplné rodiny, ale svého biologického otce nezná. Má několik sourozenců. Jejich matka žila s dalším partnerem, který byl pro respondentku otcem. Matka byla závislá na výherních automatech a rodinu pouze řídila. Respondentka musela po odchodu starší sestry z domova pečovat o své

mladší sourozence i o domácnost. Během dospívání žila u své starší sestry a jejího partnera a ostatní děti byly odebrány z domácího prostředí a svěřeny do ústavní péče. Po dosažení zletilosti začala žít se svým prvním partnerem, narodila se jim dcera. Rodinný klid a stereotyp jí však nevyhovoval, začala se nudit a od partnera odešla. Dnes tohoto rozhodnutí velmi lituje. Sblížila se s dalším mužem, narodila se jí další dcera, ale partner krátce po jejím narození zemřel na následky autonehody. Následně se seznámila se svým současným partnerem, který se zpočátku jevil jako stabilní partner a otec jejích dětí. Bydleli v nadstandardním bytě, ale museli ho opustit, protože neměli dostatek finančních prostředků na jeho odkup. Přestěhovali se do levnějšího bytu, partner ztratil zaměstnání a nejevil zájem o získání nového. Neplatil výživné na svého staršího syna z předchozího vztahu a hrozil mu trest odnětí svobody, kterému se vyhýbal. Z tohoto důvodu nemohla matka pobírat žádné dávky v hmotné nouzi, jejichž příjem byl podmíněn oznámením místa pobytu jejího partnera, což odmítala. Neplatili nájemné, museli se odstěhovat, ale další bydlení jim majitel na poslední chvíli odřekl. V té době již měli společně dceru a respondentka mezitím podstoupila několik přerušování těhotenství, protože se obávala budoucnosti. Bydleli tedy v penzionu, ale neměli žádné finanční prostředky, respondentka očekávala narození dalšího dítěte a starší dítě kojila. Společně s nimi žil i syn jejího partnera, který se nechtěl a nemohl odstěhovat se svou matkou do Německa. Respondentka tedy řešila tíživou finanční situaci krádežemi. Po čase byla odhalena, usvědčena a odsouzena k pěti letům odnětí svobody nepodmíněně. Po uplynutí šesti měsíců byla podmíněčně propuštěna na svobodu, ale opět řešila jejich finanční situaci krádežemi. Byla opět odhalena a odsouzena k výkonu celého trestu odnětí svobody. Její partner v té době neprojevoval žádnou snahu k tomu, aby rodině v této tíživé situaci pomohl. Naopak, spíše se uchýloval k žárlivosti a scénám. Během jejího výkonu trestu byly nejmladší děti ve věku 2 a 1 rok svěřeny do ústavní péče. Nejstarší dcera žije u svého otce a o mladší dceři se již matka během rozhovoru dále nezmiňovala. Respondentka během výkonu trestu absolvovala kurz pro pečovatele, ale po svém propuštění z výkonu trestu nesehnala v tomto oboru zaměstnání. Opět nemá dostatek finančních prostředků, protože chybou úřednice nepobírá téměř žádnou finanční podporu. Žije se svým partnerem, který už má zaměstnání a chystají se k převzetí dětí zpět do své péče.

12 Zodpovězení výzkumných otázek

V odpovědi na první výzkumnou otázku, tedy to, kde sami respondenti vidí příčiny v odebrání svých dětí do ústavní péče, je možno uvést následující:

Příčiny odebrání dětí shledávají ve svém vlastním selhání, v chybném výběru partnera, v závislosti na alkoholu a dalších omamných látkách a z nich plynoucí kriminální činnosti, ve vlivu okolí a zejména kamarádů, ve své vlastní neschopnosti se o děti postarat a v nedostatečné zralosti pro výchovu dětí. Ve většině případů se jedná o kombinaci některých nebo všech těchto příčin. V jednom případě (v rozhovoru číslo 10) lze částečnou příčinu spatřovat i v selhání systému, kdy byla matka, podle svých slov, ponechána bez dostatečných finančních prostředků díky tomu, že nenahlásila pobyt svého partnera, který se vyhýbal nástupu do výkonu trestu odnětí svobody.

Další příčinu je možno spatřovat i v tom, že respondenti a jejich partneři a partnerky přistupovali lehkovážně k sexuálnímu životu a zřejmě ani jeden z respondentů nebránil nechtěnému početí dětí žádnou antikoncepční metodou.

Jako červená nit se většinou rozhovorů táhne nedostatek finančních prostředků, který je způsoben buď neochotou respondentů (nebo jejich partnerů) o zapojení do pracovního procesu, nebo nízkým vzděláním, kdy je jejich umístění na trhu práce značně problematické. Výjimku tvoří respondentka z rozhovoru číslo 1, které její zaměstnání servírky a s ním spojený kontakt s určitou klientelou a konzumace alkoholu vyhovovalo lépe, než role matky a manželky. A respondent z rozhovoru číslo 9, který zůstal sám na výchovu dětí, a protože byl nucen rodinu finančně zabezpečit, nebyl schopen o děti dostatečně pečovat. Respondenti také udávají, že za nedostatkem financí stojí mimo jiné jejich životní styl spojený s nejrůznějšími závislostmi, který je značně nákladný.

Chceme-li zodpovědět druhou výzkumnou otázku, zda dětství a dospívání respondentů mohlo mít vliv na jejich vlastní přístupy k výchově dítěte (dětí), lze říci, že většina respondentů prožívala své dětství v dysfunkční rodině. Museli se vyrovnávat

se závislostí alespoň jednoho z rodičů, s agresivním chováním některého z rodičů a velkou část z nich některý z rodičů opustil. Ve třech případech (v rozhovorech číslo 1, 2 a 6) do výchovy dětí a péče o ně významnou měrou zasahovala babička. Tři z respondentů strávili alespoň část svého dětství v ústavní výchově, na kterou nevzpomínají ve špatném. Dva z těchto respondentů (v rozhovorech číslo 4 a 5) poté neviděli problém v tom, že jejich děti jsou svěřeny do ústavní výchovy, protože sami neměli na toto období špatné vzpomínky. Třetí z respondentek (rozhovor číslo 6) také svůj pobyt v dětském domově nevnímala negativně, ale o návrat svých dětí z ústavní výchovy aktivně usilovala. Jeden z respondentů (rozhovor číslo 2) byl v průběhu dospívání umístěn do výchovného ústavu a také jeho dcera prožívá své dospívání ve výchovném ústavu, do kterého byla umístěna pro výchovné problémy. Jedna respondentka (v rozhovoru číslo 10) jako jediná vztáhla paralelu mezi svým dětstvím, kdy po odebrání jejich sourozenců z původní rodiny a svěření do ústavní výchovy prohlásila, že nechce, aby se toto jednou stalo i jejím dítětem. A přesto následně k tomuto zásahu došlo.

Není možné však říci, že všechny děti prožívající své dětství v nevyhovujících podmínkách nebudou jednou schopny se postarat o své vlastní děti. U většiny respondentů měl velký vliv na následné selhání jejich vlastní životní styl v průběhu dospívání a rané dospělosti, kdy začali ve větší míře zneužívat různé návykové látky a vyhledávali společnost podobně smýšlejících osob. Z okruhu těchto osob si pak také vybírali své životní partnery a partnerky.

V odpovědi na třetí výzkumnou otázku, zda a do jaké míry rodiče vnímají důsledky odebrání dětí z rodinné péče a umístění do ústavní výchovy na další život jejich dětí, je nutno konstatovat, že všichni rodiče vnímají tuto skutečnost pouze ze svého pohledu. Oni buď své děti chtějí, nebo nechtějí zpět. Často uvádějí, že děti si v novém prostředí zvykly, je jim v péči prarodičů nebo dětského domova lépe, než v jejich péči. Část rodičů uvádí, že jejich děti byly v době odebrání příliš malé, než aby pochopily změnu prostředí. Žádný z rodičů nevnímá možné důsledky přetržení citového pouta nebo možnost vzniku citové deprivace u svých dětí.

Větší část dětí z tohoto výzkumného vzorku, které byly odebrány z rodičovské péče a umístěny do ústavní péče, byla poté svěřena do péče prarodičů. Žádné z dětí nebylo poskytnuto k adopci.

Závěr

Závěrem je možno říci, že způsob prožívání dětství a dospívání může mít velký vliv na další vývoj člověka, způsob výběru životního partnera a možnost učinění takových životních rozhodnutí, která mohou vést k osobnímu selhání při výchově a péči o vlastní děti. Ale dalšími faktory ovlivňujícími chování a jednání jedince jsou jeho individuální vlastnosti, vliv okolní společnosti a dostatečná zralost pro závažná životní rozhodnutí. Každý člověk činí v životě mnoho zásadních rozhodnutí, často aniž si v tu chvíli uvědomuje jejich dosah a možné důsledky. Jen čas a další život prověří, zda byla tato rozhodnutí správná.

Seznam použitých informačních zdrojů

ADAMEC, J. *Filosofický seminář Psychoanalýza dětí (Průvodce „Sebranými spisy“ Melanie Kleinové)*, Brno. 2. vyd. 2012. 125 s. ISBN 978-80-87234-35-8

BRISCH, K. H. *Poruchy vztahové vazby – od teorie k terapii*, Praha: Portál. 1. vyd. 2011. 312 s. ISBN 978-80-7367-870-8

CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*, Praha: Portál. 1. vyd. 2013. 186 s. ISBN: 978-80-262-0370-4

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*, Praha: Karolinum 2014, 4. vydání, 578 s., ISBN: 978-80-246-1983-5

MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče*, Praha: Portál. 1. vydání 1999. 183 s. ISBN 80-7178-204-8

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 1. vyd. 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4

ŠVANCARA, J. a KOL. *Diagnostika psychického vývoje*. Praha: Avicenum. 2. vyd. 1980. 385 s. ISBN

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum. 1. vyd. 2004. 356 s. ISBN 89-246-0841-3

Vrtbovská, P. *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí*. Natama. 1. vyd. 2010, ISBN 80-86620-20-4

Internetové zdroje:

ČESKO: Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v pozdějších zněních. 1999. In: *Sbírka zákonů České republiky*. [online]. Praha: MPSV, 1999, [citace 17. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

ČESKO: Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních v pozdějších zněních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. [online]. Praha: MŠMT, 2002, částka 48. [citace 25. 4. 2018]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/zakon-c-109-2002-sb-o-vykonu-ustavni-vychovy-nebo-ochranne>

ČESKO: Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb - Listina základních práv a svobod. In: *Součást ústavního pořádku České republiky*. [online]. Praha: Předsednictvo České národní rady, ze dne 16. prosince 1992. [citace 25. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>, <http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod/> a <http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod/hlava-4-clanek-32>

ČESKO: Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový). In: *Sbírka zákonů České republiky*. [online]. Praha: Parlament ČR, 2012, částka 33. [citace 27. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

ČESKO: Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. In: *Sbírka zákonů České republiky*. [online]. Praha: MS ČR, 2013, částka 112. [citace 30. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>

ČESKO: Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. In: *Sbírka zákonů české republiky*. [online]. Praha: MS ČR, 1963, částka 56. [citace 30. 4. 2018]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99>